

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.

Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.

344 J 26 [1]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
344 J 26 [1]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
344 J 26 [1]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
344 J 26 [1]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
344 J 26 [1]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
344 J 26 [1]

DANIELIS HEINSII P.P.

OPERUM
HISTORI-
CORUM
COLLECTIO

Secunda.

editio Secunda, priori editione multo emen-
datior & auctior

accedunt quædam hactenus inedita.

Philosophia S. Script Interpref.

her L. Meyer

Medicum Amselodamensem
Spinoza Amicum
LUGD. BATAV.

pus ISAACUM HERCULIS

1673.

PROLOGUS.

Heologos , simulatque oculos
suos conjecerint in
— hujus titulum, nomenque
Libelli ,

non æquò , nec æquali erga illius Autorem
dāmō affectos fore , quin imo quibusdam
item motum iri, nulli dubitamus. Eo enim
atque in suis præconceptis, vel à Magistris
ceptis opinionibus securitatis , atque ob-
tinati devenere animi , ut illas omni ex
vpte veritati consonas , & instar Oraculo-
rum ab omnibus habendas esse putent ; ac
omnirco ægerrimè ferant, maximèque in-
tendentur , si quis , se ab ipsis seorsim sen-
tire, profiteri , vel adversus ipsos , senten-
tiam illorum impugnaturus , in arenam de-
siderare audeat. Sed ea est hujus seculi
aud nos felicitas , ut parum curare liceat
hominum iracundiam , atque in-
gnationem , & nihil aliud , si qui animi
æo impotentis sint, ut ab illis in quem-
cam se abripi patientur, possint , quam
nomen, si innotuerit apud plebeculam,
indoctum vulgus male traducere , atque
ivisum reddere. Quo ab incommodo
tam ut nos sartos tectos conservaremus ,
prisonati in scenam prodire consultum

A 2 duxi-

PROLOGUS

duximus. Et quamvis quidem hoc pæd
ipſis non omnis maledicendi occasio pr
repta sit, quin imò eo ipſo anſa præbeatu
nos convitiis Lucifugæ, aut Tenebriori
ſinistrè excipiendi, quique propriâ ſuâ co
ſcientiâ teste dæmnatus, nomen ſuum pr
fiteri non ausus fuerit, quod nullum fi
ipſi ex hoc ſcripto honorem, nullam apu
pios laudem merito ullo promittere potu
rit; Maluimus tamen leve id periculu
ſubire, cum ſic Andabatarum more aëre
tantum ferituri, & in ignotum non ni
irrita torturi ſint tela, quam certis illorū
linguæ i&tibus nominis professione capt
noſtrum exponere. Quod vero honore
laudemque, ex hujus Tractatus divulg
tione in nos redundaturos, attinet; ſci
illos volumus, ita nobiscum comparatu
effe, ut nos nec convitia tangant, nec g
riolam captemus, utpote qui unicè hoc
opere Veritati operam dedimus; unc
etiam ſatis ſuperque nobis conſcii ſumu
ſi hinc bonam famam, atque existimati
nem conſequi mens fuiffet, illam nos,
non apud iſtos, iſtorumque ex nutibus c
pendens vulgus, faltem apud cordato
quibusque veritas, quamvis paradoxa
curæ atque cordi eſt, (quos ſolos ve
piorum)

PROLOGUS.

prum nomine dignos censemus) indubie
tenturos fuisse. Verum non vane glo-
ræ captationem, non bonæ apud homi-
ns opinionis aucupium; sed veritatis pro-
pagationem, proximi utilitatem, & divisi-
a dissentientis Christianismi compositio-
nem nos nobis scopum fixisse hoc in tracta-
tum, tum ex toto illius contextu, tum ex
proprio, quæ jamjam dicturi sumus, cuilibet
genio lectori & cui nostra hæc conami-
nare finistre interpretandi animus non est,
meridianâ clarius patefiet.

Postquam enim, emenso studiorum A-
cademicorum stadio, tam Facultatum Su-
piorum, ut vulgō vocant, quam reliqua-
m Philosophicarum disciplinarum cogni-
tione, quæ nostris amicorumque votis fa-
taceret, tincti, domum nos recepisse-
ns, de novo per otium ruminaturi, at-
tice ad Veritatis trutinam serio examina-
tri, tum quæ ex doctissimis Cl. nostro-
m Præceptorum lectionibus, tum quæ
eruditissimis celeberrimorum Autho-
rum libris perfectis, atque monumentis
spectis, toto illius temporis decursu hau-
ramus; visum fuit, primò animum ad
theologiam appellere, utpote reliquis
canibus multis parasangis præcellentem,

A 3 cum

PROLOGUS.

cum & bene beatique vivendi viam mortalibus monstraret, & eos ad aeternam amarum salutem, qua nihil est praestabilis optabiliusve, deducere valeat. In hac atem dum omnem ponimus operam, ac varias Religionis Christianae Sectas, earumque pugnantes invicem sententias attenexendimus atque perpendimus, ac intese conferimus atque dispescimus, haud alter fere cum ea hodie, quam priscis temporibus cum Philosophia comparatum esse debatur. Quemadmodum enim, quotquot olim existitare Philosophi, commodissime ad duas classes referri queunt, quarum una est Dogmaticorum, qui certam indubitate ex veris principiis haustam rerum scientiam docere, ac Discipulis suis tradepre se ferebant; altera vero Scepticorum, qui contra, omnia in dubium revocante, nihil certo sciri posse pronunciabant: Et hoc seculo etiam duum similium generum reperiuntur Theologi, quorum alterutris his, alterum illis respondet. Audacter namque maxima inter eos pars, se verae evidentemque rerum Theologicarum. S. Literis depromptam habere notitiam, eamque alios conducefacere praedican; cum contra alii, si non omnia sua, quapla.

PROLOGUS.

prima tamen, Religionem Christianam
accernentia, tantum verisimiliter è Scri-
ptis petita atque deducta esse, ingenue
frantur, adeoque illa, tanquam incerta,
& dubia, meliori aliorum, saniorique sub-
stant judicio, ac, sub correctione, ut
loquentes, quasi ab illis emandan-
t proponant. Ac quemadmodum etiam
iniquitus tota Dogmaticorum Philoso-
phorum classis non in unam coière, sed in
versas discrepantes pugnantesque abiérer
sentias, ac sectas, quales fuere Pitha-
gæorum, Platonicorum, Epicureorum,
Socrorum, Peripateticorum, &c. Simili-
ter etiam nostra hac tempestate Theologi
Dogmatici circa Christianæ Religionis ca-
pa multum inter se dissident, ac varias
contrariasque cuderunt, ac etiamnum fo-
vit opiniones, idque tanto animi æstu at-
que fervore, ut Christianus orbis in partes
q̄si, atque diversas Ecclesias sit disceptus
que distractus, illiusque incolæ animo
memoribus non tantum discordes, sed etiam
q̄dam capitales inimici facti, quales sunt
Europa (ut de Asiaticis nihil dicam)
Entifici, Reformati, Lutherani, Ana-
baptistæ, Sociniani, Arminiani, & id
ius alii. Ac denique ut illi, sic etiam
hi,

PROLOGUS.

hi, utrorumque quamvis quælibet se
præ cæteris se ostentet atque commendet
inconcussâ veritate subnixam scientiam li-
bere, docereque gloriatur ac polliceatu-
si non omnia, quam plurima tamen pro-
tentur, atque suis sequacibus obtrudunt
dogmata, quæ firmo stabilique Veritas
fundamento superimposita vel non sui-
vel, si fortè sint, ejusmodi esse, dema-
strare ac certò ostendere minimè valeant

De Theologis id verum esse, (ut
Philosophis taceam, cum ii ad institu-
tionis rationem non tam pertineant) pa-
bit cuilibet, qui nobiscum eorum dema-
strandit Methodum ac rationem penitus
inspicere volet. Cum enim inter illos
qua de dogmate Fidei ac Morum stabilis-
tate incidit controversia, vestigio, uta-
lis professionis homines condecet, ac
Literas, infallibile Dei verbum, tanquam
sacram anchoram, se conferunt atque ca-
fugiunt, ex eoque loca quam plurima
sententiæ astriuendæ accersunt, atque co-
cumulant, eaque quod contendunt
notare, ostendere fatagunt; at fere so-
per ratiunculis interpretatiunculisque a-
levibus, ut illas mox facillimo negotio
versarius refellere queat, allata loca vel
op.

PROLOGUS.

Opioni firmandæ aptando, vel in alium
resum detorquendo, cuius impetum at-
tinq; vires rursum aliis, iisdem instructus
soatis eadem facilitate postea eludit atque
parrit: adeo ut omnes pugnant, nullus
pugnet, ac de Hoste victoriam reportet.

Cum itaque tam misere cum disciplina-
noni principi Theologia comparatum esse,
dejque Doctores, cultores, ac studiosos
tantas angustias redactos, tantisque in-
titudinum dubiorumque fluctibus me,
ipsos immersos animadverterem,
cum evolvere cœpi, annon horum ma-
nus fons posset detegi, ex iisque emer-
gendi affulgeret spes, ac evadendi uspiam
urreret via. In his igitur indagandis
omnem cogitationem figo, incidit
felicissima illa præstantissimaque Me-
thodus, qua nobilissimus ac incompara-
b; Vir Renatus Des-Cartes,

rimus inaccessum, qui per tot secula Verum
iruit è tetris longæ caliginis umbris,

Filosophiam ab ipsis restauravit funda-
mentis, à tot tantisque, quibus scatebat,
burgavit lacunis, ac proprio nativoque
stituit nitori; nempe Præjudiciorum
onum abdicatio seria, & nullius rei nisi
distincte perceptæ assensio atque-

B affer-

PROLOGUS.

assertio. Diu multumque reputavi mecum
sedulo, an, quemadmodum illi in Phil-
sophiâ sic & mihi in Thologiâ liceret, co-
duceretque in dubium revocare, quicquid
in dubium revocari posset, idque con-
nuo, tanquam falsum, rejicere, donec ta-
dem ad aliquid in Theologia firmum ac si-
bile, quo tuto pedem figere possem, p-
venirem. Hic autem dum aliquantulum
subsisto, atque animum, ne pescator i&
saperem,

In partes rapi o varias, perque omnia ven-

post longam satis seriamque deliberati-
nem, nihil mihi ex istâ dubitatione pe-
culi, nihil damni aut incommodi immir-
re, deprehendi; imò verò, cum ipsorum
consilium advocarem Theologos, id est
Scripturæ, adeoque, quæ ex ipsa hau-
tur, Theologiæ rectè intelligendæ atce-
addiscendæ maximè conducere, aliquis
ex iis non infimi subsellii statuere, ac ti-
nibus non obscurè suadere repperi.
enim Zanchius Tractat. de S. Scriptura
(qui est in ejus Operum Tom. 8.) qua-
12. cap. I. Reg. 3. & Scarpius Curs. Tho-
log. loc. de S. Scriptura Controversiæ
Reg. 3. præcipiunt, Ut ad illarum (sl.
Scripturæ

PROLOGUS.

Scripturarum) Studium, sine ullō præju-
cīo, vel è nostrō capite, vel aliorum do-
cēnis conceptō accedamus; sed animō can-
alō, purō, discendique cupidō. Præju-
cīum enim maximum est profectus impedi-
ntum. Ideo Christus suos à fermentō
barisæorum sibi cavere jussit. Quo etiam
fectat Polanus, quando Theolog. Synta-
gi. lib. I. cap. 45. quæst. 6. Inter impe-
nenta inveniendi verum S. Scripturæ ser-
In quinto loco enumerat Indocilitatem ob
pejuria, quibus plurimi imbuti sunt. Et
Evanellus Bibliothec. Sacr. Titul. de
Scriptura, cùm inter media necessaria ad
evidendum & consequendum verum ac legitimi-
num Scripturæ sensum, atque adeò ad in-
terpretandam Scripturam, requirit ani-
mum à pravis affectibus & præconceptis
conionibus vacuum. Nec abludit Remon-
tantium Confessio, quando ait cap. I.
st. 14. Non doctos tantum Lectores, sed
idiotas mentem eorum, quæ ad æternam
futem necessaria sunt, assequi posse, modo
pejudio, vana confidentiâ, aliisque pra-
s affectibus sese occœcari non sinant. Gra-
mimè autem omnium Zwinglius in libel-
lo de Certitudine & Claritate Verbi Dei
(ui reperitur in ejus Operum Tom. I.)

B 2

cap.

PROLOGUS.

cap. 3. hunc in modum. Fateberis te s^ep
numero Scripturas in hunc finem perlegiſſ
ut verba quædam, quæ sententiæ jam ant
conceptæ ſuffragarentur, excerptes, quib
opinionem tuam, quam mordicus retine
cupis, confirmares. Hoc, hoc omnium h
umanarum Traditionum ulcus est, quod a
tetigiffe dolet. Quid enim hoc aliud eſt, qua
ſenſum proprium Scripturæ testimonio pr
bare velle, alienum ſenſum Scripturis ing
rere, & errori ſuo Scripturarum prætextu
& patrocinium querere; ut nimirum Sc
ipturæ locos, repugnantes licet, & invito
intuam ſententiam pertrahas, & eos id, qu
jam ante tibi persuasum eſt, loqui cogat
præjudicia enim noſtra jam lata ſunt, q
in manu gestamus, perinde ac ſiquis à vici
ſuo armata manu panem petat, quem n
det, vim ſibi inferri ſentiet. Quibus exei
plum addit ac poſtea concludit. Vnde nu
colligi potest, quam parum conveniat u
lento animi noſtri præjudicio Scripturas c
cedere. Atque huc etiam videtur pertine
illud tantopere Theologis decantatum F
larii monitum, ſenſum Scripturis non ē
inferendum; ſed ē Scripturis petendu
Tantorum itaque virorum auctoritate,
que ipſius rei veritate permotus ac ſuffult,
manu

PROLOGUS.

ianum operi admovere volui, ac Cartesii
gostigiis insistens experiri, num Theolo-
gum agendo, atque in Theologia, quic-
cuid tanquam dubium ac incertum, remo-
viri potest, removendo, tandem perve-
niri posset ad aliquid in ea primum, quod
removeri nequeat, quin tota simul cor-
rat atque removeatur, quodque reliquo-
rum omnium dogmatum Theologicorum
principium esset atque fundamentum.
Quic autem negotio dum incumbo, non
eu multumque scrutatus fueram, quin
se mox obtulerit omnium in Theologia
nunciatorum primum, nempe *Libros V.*
N. Testamenti esse infallibile Dei Opt.
Iax. Verbum. Siquis enim etiam hoc amo-
vere atque rejicere vellet, ille jam extra
theologiæ limites prosiliret, & non ra-
tionibus Theologicis, hoc est, auctorita-
bus è Scriptura petitis; sed argumentis
historicis, ac aliunde allatis coercendus
que convincendus esset; in eumque
uadaret Aristotelicum illud, **Adversus*
egantem principia non esse disputandum.
ut quemadmodum tota Jurisprudentia
Corpori juris innititur, & sine Lege lo-
ui erubescit Jureconsultus: sic etiam
omnis Dei verbo superaedificata est Theo-

PROLOGUS.

logia, & nihil, nisi inde deductum, Theo-
logo adferendum, vel admittendum.

Hoc igitur reperto jactoque Theologiae
omnis fundamento, ulterius progredi li-
buit, atque investigare, quidnam illi pro-
ximè superstrui posset, ac deberet. Noi-
multa nec admodum difficili animi conten-
tione animadverti, ac reperi, illud esse in-
fallibilem S. Scripturæ Interpretationem.
Hac enim quòd caruerint Theologi, fon-
existit atque origo unica, unde tanta in-
ter Dogmaticos scaturivit opinionum di-
crepantia, & quòd nullus suam præ cœte-
ris veram esse certò atque infallibiliter de-
monstrare potuerit. Hanc unicam esse ho-
rum malorum medelam, unicumque car-
dinem, in quo proximè post jam stabili-
tum fundamentum tota versatur Theolo-
gia, ex eo constat, quòd omnia ejus, tan-
circa fidem, quām mores dogmata è Scri-
pturâ & peti, & probari debeant, nec in-
de peti, nec probari possint, nisi illius sen-
sus certò cognitus sit, atque perspectus.
Unde etiam in suis disputationibus om-
nium generum, omnium ætatum, atquo-
regionum Theologi Christiani unicè sem-
per in id incubuerunt, omnesque sui in-
genii, suæque doctrinæ nervos intende-
runt.

PROLOGUS.

surut, ut Scripturam id quod ipsi, & non
bqđ aduersarii dicunt, significatum velle
apsuadeant, atque ostendant. Hæc au-
diaci postquam deprehendi, exemplò ani-
mum appuli ad inquisitionem Methodi,
verus S. Literarum sensus erui, ac eru-
isse demonstrari; & aliorum falsa in-
terpretamenta detegi, ac istiusmodi esse,
aboendi queat; atque hæc omnia quidem
ato atque infallibiliter; non enim super
mam, sed petram ædificare animus erat
Scrofanæ Theologiæ Palatum, & qui-
dn ita, ut quando descendit nimbus,
niunt flumina, & flant venti, inque no-
sum incidunt irruuntque ædificium, illud
n corruat, non cadat, neque vacillet,
ll inconcussum ac stabile permaneat, at-
oce omnes aëris injurias, inimicorumque
sultus atque impetus impavidè exspectet.
que aspernetur. Consului itaque omnis
rgeris, omnium locorum atque seculo-
m Theologos, perpendi quidnam illi
S. Literas interpretandi Methodo sta-
uant, investigavi, quamnam ipsi exposi-
onis normam adhibeant; At nihil, quod
nimo meo plenè satisfaceret, invenire po-
ii. Unde relictis omnibus illis, quid pro-
rio marte possem, & quo usque vires pertin-
gerent

PROLOGUS.

gerent meæ, periculum facere libuit; tandem post arduam operosamque disquisitionem in hanc incidi, cui plenissime aquiesco, quam certam esse atque infallibilem nullus dubito, quamque publico Theologorum examini in præsentia expono quodnam de ea judicium ferent experti, atque exspectaturus.

Auctor itaque sum omnibus singulisq; Lectoribus meis, ut cuncta, quæ hoc triatulo orbi Theologico imus propositur, accurate ac diligenter inspiciant atque excutiant, rigidissimo examini subjiciant, ad indubitatae Veritatis trutinam appendant atque expendant, ut illam mecum agnoscant & profiteantur, si bene rem gero, sin secus, mecum non errent; nam enim mihi

Solamen misero socios habuisse malorum

utpote cui erranti à non errantibus rectaviam monstrari unice in votis est. Unde non concinnitate vocum, non ornatio compositione verborum, non flosculis pigmentis Oratorum te, Lector, in nostram sententiam pellicere, sed rem totam nude & simpliciter ob oculos ponere, que apodicticis rationibus demonstrare v-

l.

PROLOGUS.

Non movere , sed docere animus est.
Qmobrem etiam te adulatione nulla, nul-
islandiusculis nominibus , ut Scriptorum
est , in hujus præfationis limine demul-
ce: , mihiique conciliare studui. Perinde
m est , sisne candidus, an ater , cum &
atrum , imo acerrimum te exoptem.
Mi quippe pariter ac tibi in publicum
huiusmodi dicit hoc scriptum. Si enim demonstra-
Veritatem agnoscas , id totum in tuum
commodum ; sin vero repudies , tuo
atque damno; sin autem lapsum me fuisse
prehendas atque ostendas , id mihi erit
lumento , ac te sic atrum fuisse gaudio.
Uitas namque sola atque unica est , ad
quædam heic collimo : Hanc si non quæras ne-
rege , sin quæras audacter lege , perlege ,
rege, ventila atque examina, ac tandem
vive, vale, & , siquid novisti rectius istis ,
candidus imperti; si non , his utere mecum.

omnibus
rbo, ac u
tiones, l
lantur h
tum Fic
, quacu
difficul
atum v
sum int
sequave

H P H I L O S O P H I A
S C R I P T U R Æ
I N T E R P R E S.

EXERCITATIO PARADOXA.

C A P. I.

1. *Questionis dignitas.* 2. *Exercitationis summa Capit⁹.*

VIgitur jam inde à Reformationis primordiis, Pontificios inter ac Euangelicos, gravis magnique momenti Quæstio circa jus, infallibilemque sacrosanctas Scripturas interpretandi normam. Nec quidem temere Cum enim Novi Veterisque Testamenti codicibus omnibus, qui Christo nomen dedere, propter verbo, ac unico (exceptis solis Pontificiis, qui traditiones, & Ecclesiæ placita superaddunt) oscantur habeanturque principio, ex quo rationia tum Fidei tum Morum dogmata peti debent; quæcunque circa ista emergere porro possunt difficultates, ad hoc unum Interpretatione punctum vergere, ac confluere, in eaque solauctorum inter Christianos dissidorum disceptationumque versari cardinem, nemo, qui Theologiam

giam vel à limine salutavit, ibit inficias. Atque
 hinc etiam luce meridianâ clarius consequitur
 illi, qui verum genuinumque divinarum Lite-
 rum sensum indicare valet, ac demonstrare certe
 atque indubitate, soli concessum esse, de F.
 Moribusque firmum quid ac immobile statuere;
 aliud sentientes refutare, atque convincere. Contra
 contra, quibus hæc denegata est prærogativa,
 liqui super arenam ædificant, ac incassum tantum
 verba fundant, aut siquid fortassis huic illi mi-
 me pertinaci ac nimium credulo persuadeant,
 adeo infirmis & labantibus subnixum sit fun-
 mentis, ut etiam levissimo diversum statumin-
 tum conamine disjici queat, ac destrui. Quod
 vero, hâc interpretandi dote destituti, sibi facili-
 libros exponendos in manus sumpserunt Theo-
 gi, radix existit atque fons, ex quibus tot in
 Christianos discrepantes pullularunt sententiae
 tot adversis pugnantes frontibus scaturiverunt
 &c, tot profluxerunt scismata, quæ Christiani
 orbem à jactis illius fundamentis continuo infes-
 runt, atque etiamnum infestant indies, adeo
 illius incolæ telis, quæ in Ethnicos, Judæos, N-
 humetanos, communes illos cœlestis doctrinæ
 fides, torquenda erant, mutua in pectora maximæ
 veritatis damno abuti misere cogantur. Nec
 divisa laceri Christianismi membra coadunata
 totque ad eundem capita sensum meliore mihi
 mediò redigi posse videntur, quam eodem illo
 quô morbus præveniri atque præcaveri poterit.
 Normâ scilicet, atque regula certa, minimece-
 fallaci, ad quam, tanquam ad Lydium lapide, omnis Interpretationis veritas exigatur, explo-
 11.

(3.)

dijudicetur. Quocirca illorum minimè
cōtemnenda, multò minus inēctanda; verum
mānis extollenda laudibus ac promovenda est
Popa, qui illi reperiundæ ingenii sui intenderunt
nos, studiorumque suorum partem consecra-
tum. Unde nec ego, quamvis novus, atque
in ac palæstra rūdis athleta, me in hujus inda-
gatione aliquid temporis ac laboris impendisse
nescam, quidque istâ in re profecerim atque
referim Tractatulo hoc impræsentiarum Theo-
loco exponere orbi minime verebor. Evidem
rue rixandi aut contradicendi libido, neque
hui cupiditas, neque gloriæ studium; sed, ut
investigandum impulit, sic ad scribendum ex-
rivit solus sincerusque Veritatis amor: quam
mum omnes, qui mente attenta, ac à præjudi-
cium nebulis liberâ rem sedulo examinare, pau-
que has pagellas perlegere dignabuntur, affe-
ctuos, spero atque confido.

. Ut autem in iis certiori gradu, ac majori
profectu versentur, ac tria hæc capita, qui
totum negotium absolvam, respici, atque
hanc velim. Primum quædam de Controver-
sia subjecto & prædicato prælibamina, ex iisque
ipriam ~~accusacionis~~ demonstratam sententiam
elicabit. Alterum nostræ demonstrationis ab ob-
jectionibus, quæ adversus illam fieri possent, vin-
dias exhibebit. Ultimum discrepantium à no-
sententia Opinionum refutationem, ac argu-
mentorum, quibus illæ stabiliri solent, solutionem
punctos ponet,

C A-

C A P U T I I.

1. *Interpretis Homonymia.*
2. *Quid nobis significet.*
3. *Illiū objectum materiale.*
4. *Quid sit vocabulum.*
5. *Quid sit oratio.*
6. *Utriusque Divisio.*
7. *Interpretis objectum formale.*

Interpretis vox, (ut à prædicato initium
ciam) à quā interpretari, interpretatio,
interpretamentum originem ducunt, mu-
plici apud Auctores venit significatio.

Communiiores sunt, quod denotet primo Eu-
qui partes dissidentes componit atque concili-
sic interpretes ab Asconio Commentat. in 2. Or-
Ciceron. contra Verrem dicuntur, per quos in-
citur pactio. Hoc sensu etiam Virgilius 4. Æneid

Tuque harum interpres curarum, & conscientia Iuno.

Ubi Servius, *Interpres, hoc est, Mediatrix, & c-*
ciliatrix. Nec non Cicero Orat. 5. in Verre.
Qui aut sequestres, aut interpres corrumperi judicii-
lent esse &c. Et quoniam tales Mediatores animi
eorum, quibus dati sunt interpres, scrutantur
atque sciscitantur, ac illis postmodum explicata
atque aperiunt, factum est ut interpres secundum
pro eō accipiatur, qui obscura exponit; sic V-
gilius 3. Æneid.

Trojugena interpres divum &c.

In quem locum Servius, *Interpres, vaticinator,*
mentem Deorum mortalibus publicat. Et 10. Æneid.

Hominu

— Hominum Divumque interpres Asylas.

Si iterum Servius, Deorum quos interpretatur; hominem, quibus interpretatur, & divinas indicat mente, interpres vocatur. Et Cicero, ad obscuritatem abiguitatemque orationis id specialius applicans, Cat. 14. pro A. Cluent. Legum ministri Magistri; legum interpretes Iudices; legum denique idcirco omnes servi sumus, ut liberi esse possimus. Sic eam de Partit. Orator. Ut ex facto cuiusque iuris mentem interpretaretur. Et de Offic. lib. 1. Estunt etiam saepe iuriæ calumniâ quâdam, & nimis cida & malitiosa iuris interpretatione. Cumque eam, qui ex incognita lingua in cognitam aliquid transferat, obscuram quodammodo orationem clarum reddit ac perspicuam; hinc etiam Interpres officio dicitur, qui quid in aliâ seu scripto, vivâ voce, vertit linguam. Hac hujus significazione utitur Horatius in arte, quantitatis,

Nec verbum verbô curabit reddere fidus

Interpres.

Cicero de Finib. Bon. & Mal. lib. 3. Nec non exprimi verbum è verbô necesse erit, ut interpretes discreti solent, cum sit verbum, quod idem declareret anguis minusve usitatum. Et de Optim. genere orator. Converti duorum eloquentissimorum nobilissimas orationes: nec converti ut interpres, sed ora-

. Gc.

2. Quamvis autem hæc ultima hujus vocis significatio apud Theologos etiam obvia, atque usu sit, quando nempe inter Pontificios, & domi ab ipsis defecerunt, disceptatur de S. Scriptura in linguas vernacula, seu vulgares interpretatione

(6.)

tatione seu tralatione. Videsis Chamier. Panstrat Catholic. Tom. I. lib. II. Polan. Syntagmat. Tholog. lib. I. cap. 39. & alios. Nobis tamen he loci in secunda venit significatione, hanc ab il distinguenteribus cum eodem Polano loc. cit. ca 45. his verbis, *Sacra Scripturae interpretatio* (*ut significatione vocis principio admoneam*) intelligitur h capite non versio aut translatio ex una lingua in aliena sed ostensio veri sensus & usus Scripturae. Et cum Chamiero Panstrat. Tom. I. lib. 15. cap. I. §. I. cuit, *Pertractatis controversis, quae pertinent ad ea Scripturae S. Interpretationem, quae verba spectat, sole que appellari translatio sive versio, sequitur, ut eam patrem tractemus, quae pertinet ad ipsam verborum sententiam.* De hac eadem etiam agit in genere V. C Dannhawerus in sua idea Boni Interpretis & Militiosi Calumniatoris, ejus integrum Systema exhibens, eamque Logicæ partem faciens, & Hermeneuticam vocans: Ut & doctissimus ac Rerendus Vir Joh. Claubergius, in Academia Durburgensi Philosophiae ac Theologiae Professor, sua Logica Vet. & Nov. qui illam *Hermeneutica Analyticam* appellat, ac de vero *Orationis obscuri sensu investigando agere* dicit.

3. Ex quibus manifestum evadit, Interpretem, de quo nobis sermo instituendus est, versari atque occupari in sermone externo, ut ex internum sermonem eliciat, atque educat, haec est, vocabula considerare, atque ex iis conflata orationes, ut earum investiget, atque eruat sensum, menti Authoris examinissim congruentem a respondentem.

4. *Vocabula* autem hæc, ut habet Cicero in To

naturerum notæ, aut potius, ut nos pütamus, con-
 cepimus. Primo enim iis utimur, ut, quod mente
 concepimus, aliis notum faciamus; cumque con-
 ceus nil sint, nisi rerum repræsentamina in in-
 dictu, iisdem secundo etiam illæ res denotantur
 designantur. Tota autem hæc denotatio
 à Natura, sed libera hominum voluntate or-
 ducit. Non quidem imus inficias ab hominis
 quæra promanare, adeoque homini naturale esse
 atque voces edere; imo loqui, hoc est,
 dubula proferre: sed hos sonos, has voces hunc,
 con illum conceptum, hanc, & non illam rem
 degnare, soli hominum beneplacito, atque in-
 stito acceptum referendum est. Cum enim,
 quicquid Naturæ ambitu continetur, nec semi-
 ne, nec ubique locorum præsto adsit, nullique
 talium in alterius mentem atque animum,
 uam in speculum, intueri à Natura conces-
 sit; & tamen hominum eadem societate uten-
 us & commoda exigant, sua fibi invi-
 cogitata atque animi sensa communicare;
 ceti fuere, pro arbitrio voces effingendo,
 significations affingendo, quod natura
 naverat, industria compensare. Nec in solis
 vocibusque, quibus tantum præsentes cum
 presentibus sermonem habere licitum est, sub-
 it hæc humani ingenii sagacitas; sed ulterius
 progressa etiam absentes cum absentibus quasi
 eoqui fecit, vocum videlicet sonorumque no-
 fabrictando, literas puta, quarum multifaria
 mirabilique compositione, quodcunque voca-
 biorum aures ferit, menti per oculos possit
 scriberi: Adeo ut muta hac loquela non minus,

C

quam

(8.)

quam viva voce aliis animi nostri sensa nota redere queamus.

5. Ex vocabulis porro, tanquam ex partibus conflatur *oratio*, seu enunciatio, in qua aliquid *alio dicitur* & pronunciatur. Duo itaque sunt omni oratione, aliquid nempe, quod de alio dicitur, & aliquid, de quo aliud dicitur: hoc *Subjectum*, illud vero *Prædicatum* à Logicis nuncuntur; ac conjunguntur in affirmatione per *voculum est*, & disjunguntur in negatione per *non est*: A quidem ut sine his particulis nulla subsistere quia Enunciatio, ac propterea non immerito illius anima vocentur.

6. Cum igitur vocabula orationem omnino componant, eaque non solum ore pronuncia sed etiam literis pingi ac designari queant, id quoque in oratione obtinebit: Adeoque tam haec quam illa erunt in dupli differentia, nempe *viva voce prolata*, aut *scriptura expressa*; & ceterumque genus tam vocabulorum, quam orationum versabitur noster Interpres, quamvis diversimode; utpote circa orationes primario, tamen quam objectum proximum; circa vocabula secundario, tanquam objectum remotum, manneram scilicet & partes, ex quibus omnis oratio producitur, atque constat. Primum enim quod intendit interpres est investigare orationis sensus, qui cum plerumque ex vocabulis, eam conflatis, oriatur, adeoque ex iisdem erui debeat, modo scopum sibi præfixum ferire poterit, illa etiam attente consideret, ac diligenter exprimat, atque excutiat.

7. Quamvis enimvero Oratio Interpretatio ob-

(9.)

obstum sit proximum atque primarium, non
tum id totum est, quod heic loci in ea spectari
potet. Grammatica enim, & Rhetorica, & aliæ
partes Logicæ illam etiam considerant; sed non
modum modo atque hæc. Unde Philosophi optime
objecta disciplinarum, earumque partium distin-
quunt in *materialia* & *formalia*. *Materiale* objectum
estibus artibus est commune, *formale* uni pecu-
nii, sic oratio & à Grammaticis tractatur, at
menus præceptis ac regulis artis congruit: &
à Rethoribus, at quatenus ornata est: & à Logi-
cis at quatenus eā conceptus exprimuntur: Hic
enquit quatenus obscura ac ejus sensus investigandus
est. Si enim omnis oratio clara ac perspicua esset,
nil obscura, non opus esset ulla interpretatione,
nihilam claram redderet, hoc est, sensum ejus
restaceret. Cum igitur obscuritas orationem in-
terpreti nostro subjiciat, illamque ejus objectum
rare faciat, de ea nobis latior erit instituen-
tis.

C A P U T I I I .

1. Quid sit orationis sensus? 2. Quid perspicuitas, quid
obscuritas? 3. Hac esse relata, non absoluta. 4. Quo-
tplex sensus, eorumque definitiones? 5. Quotplex
perspicuitas & obscuritas? 6. Distinctio inter ora-
tionis veritatem & verum sensum. 7. Tria in omni
ratione consideranda, quorum neglectus Theologos in
corres abduxit? 8. Quid sit obscuritas proprie dicta,
quid ambiguitas? 9. Quotplex sit hec obscuritas?
10. Quotplex obscuritas unius vocabuli? 11. Quid
vocabulorum insolentia? 12. Quid Barbares? 13. Ora-
tionis

tionis integræ obscuritas ex quotuplici sit causa? 14. Quid id
 & integræ periodi? 15. Nec non integri scripsi
 16. Quotplex ambiguitas respectu subjecti? 17. Quid
 & quotplex sit Homonymia? 18. Et Homonymia
 eas? 19. Et Homonymia à consilio? 20. Vocabulorum locum
 acceptio quid & quotplex sit? 21. Quid & quotplex
 Amphibolia? 22. Quotnam sint Orationis acceptio
 23. Quotplex sit Ambiguitas orationi ore prolatæ
 pria? 24. Ut & scripto expresse? 25. Ambiguitas
 perplexitas & multitudo. 26. Ambiguitatis divisio
 spectu nostri. 27. Harum Ambiguitatum inter se co-
 ratio. 28. An unius orationis sit unicus sensus litterarum, que
 fre bono

1. **Q**uod in Vocabulis significatio, he
 Oratione est sensus, id scilicet, quod dicatur atque denotatur. Et cum quæ
 oratio, ut diximus, ex vocabulis con-
 tur ac constet, ex horum significationibus e
 illius sensus constabit, atque conflabitur.

2. Hujus autem respectu oratio perspicua
 obscura dicitur. Perspicua est cuius sensus prima
 aut primo intuitu audienti aut legenii patet. Obscura
 cuius sensus prima fronte, aut primo intuitu audien-
 teli latet. Dicimus autem prima fronte, aut
 intuitu, & audienti aut legenii, ut utramque or-
 num, tam viva voce prolatarum, quam scilicet
 expressarum, differentiam complectemur
 ma fronte ad audientem, & primo intuitu ad legen-
 referendo.

3. Ex his autem definitionibus manifestum
 dit, tam perspicuitatem, quam obscuritatem
 cere Auditoris, Lectorisve intellectum; adeq-
 totam utriusque naturam consistere in relatione

Salid. Quod idem insuper ex eo confirmatur, quod s̄epissime accidat orationem, quæ uni ob-
scia est, alteri esse perspicuam, & contra, quæ
imperspicua est, alteri esse obscuram; quod in
obscutis locum habere nequit. Unde gravis est
librum Theologorum error, qui, non ut de Re-
sola, sed tanquam de rebus Absolutis loquuntur,
quido de S. Scripturæ perspicuitate atque ob-
scuitate disputant, illasque ad Solem ejusque lu-
tre comparatione explicant. Sic enim magnus
inter Reformatos Theologus, Perspicuitas Scripturæ
proprietas, quæ in ipsa Scriptura est, & quam semper
erit, sive hom̄ illuminatus, sive non illuminatus sit;
quisvis non illuminatus istam perspicuitatem non videat:
Sūli modo, quo Sol in se ipse clarus est ac manet, sive
oculos aperiat sive claudat; sive videat, sive cæcus
ista enim in homine varietas ipsum Solem nec cla-
rus nec obscurum reddere potest. Et ut nihil interest
(at verba alterius eximii inter Reformatos
Teologi) ad Solis lucem, quis sit oculus: quia quicun-
que tandem sit: tamen Solem videre non potest, nisi
eiusdem Solis lucem, & ideo semper Sol lucidus est,
quoniam percepta ejus luce videtur, nec aliter videtur:
perspicua erit Scriptura, quia sive magis, sive mi-
acuta ingenia Scripturas ex Scripturis intelligunt;
quoniam tandem mensura sit, gradusve intelligentia.

¶. Sensus porrò unius ejusdemque orationis, ob-
casas varias multiplicesque mox dicendas atque
emerandas, varius esse ac multiplex, multifa-
cileque dispesci potest. Aptissima commodissi-
mumque quod rem præsentem attinet, divisio est,
quod sit vel simpliciter sic dictus, quem verba præ se-
ferunt,

ferunt, vel verus, quem intendit Author. Hos autem sensus in orationibus occurrere, ex eo apertum est, quod non illico is, quem vocabula sententiæ, præ communiter & vulgo sonant, præse ferunt, sensus sit, quem, dum interpretandæ mentis gratia iungunt, vocabula exarabat aut pronunciabat, in animo habuit Author. Sic, ut uno alterove Scripturæ exemplo rem ostendam, cum legitur *brachium dexterum meum datus*; & cum Christus air, *hoc est corpus meum ego sum via veritas, & vita;* nemo nescit, quid vocabula in communi loquendi usu designantur, adeoque secundum istam significationem ex sensum colligere: At illum esse verum, & ab etore intentum, nullus sanæ mentis dixerit Theologus. Unde patet duplēcēm has sententias, atque adeo orationem admittere sensum. Non quicquid diffitemur, illos aliquando posse concurrere, ut, qui est ex Authoris mente, & qui se ex communione usū auditori lectorive offert, coincidat, quamvis adhuc aliamve explicationem ferat. Nec inficias imus, illi quandoque simpliciter duntaxat atque unicum forsan, vel etiam plus quam duos inesse possit sensus. Attamen, cur duo, & eo, quo probatum est, modo diversi queant, sensuum hæc in oratione distinctio locum obtinebit.

5. Et quoniam, ut supra innuimus, oratione spectu sensus perspicua aut obscura dicitur, ita duplex est, simpliciter dictus, & verus; dum etiam erit perspicuitas, & obscuritas, prouide hunc vel illum referuntur, quarum definitio ex præcedentibus facilime compilari possunt.

6. Ex dictis autem liquet, verum, de quo nos

huius sermo est , sensum nequaquam esse confunden-
 dum cum illo vero sensu , unde oratio vera nuncu-
 par , & non ad intellectum mentemque dicentis ,
 sed ad res , quæ dicuntur , refertur . Notum est
 acutibet , disciplinis Scholasticis leviter tincto ,
 multiplicem apud Philosophos inveniri Veritatis
 distinctionem , ac , inter alias , duas esse , quæ ser-
 moni externo tribuuntur , Logicam unam , alteram
 Reticam dictam . Ab illa dependet orationis veri-
 tates ab hac ejusdem sensus verus : ab illa oratio
 appellatur vera , ab hac sensus verus . Est namque
 orationis convenientia cum ipsis rebus , prout
 plera loquentis intellectum in natura existunt .
 Hic vero ejusdem conformitas cum ideis atque
 perceptibus , quos in animo habuit is , qui ipsam
 inscripto , seu viva voce protulit , nulla ha-
 ratione , congruatne rebus ipsis , an secus .
 Eadem inter orationis veritatem ac verum
 sensum differentiam notare videtur Augusti-
 Confess . lib . 12 . cap . 23 . Duo video dissensio-
 nes genera oboriri posse , cum aliquid à nunciis vera-
 bus per signa enunciatur : unum , si de veritate re-
 bus ; alterum , si de ipsis , qui annunciat , voluntate
 eiusdem est . Aliter enim querimus de Creaturæ condicio-
 nes , quid verum sit : aliter autem quid in his verbis Mo-
 sis , egregius domesticus fidei tuae , intelligere lectorem ,
 auditoremve voluerit . Nec absimilis est Chamieri
 distinctio , quam proponit Panstrat . Catholic .
 tom . 1 . Lib . 15 . cap . 3 . § . 21 . his verbis . Distin-
 guitur verum sensum : dicitur enim absolute & ad se , nimi-
 us qui nihil proponit falsi , vel impii : vel relate ad locum ,
 quo est questio ; ut sit vere is sensus literalis , quem is
 sensus exigit .

7. Tria itaque in oratione, quod ad significati-
nem, apprimè distinguenda veniunt, sensus ne-
pe simpliciter sic dictus, sensus verus, & verit.
Ac horum quidem sensuum, indéque emerge-
tium perspicuitatum, obscuritatumque distinc-
consideratio non exigua nostræ Exercitatio-
scopo fœnerabitur lucem: cum contrà eorum i-
glectio S. Literarum interpres, ac Theologon
errorum labyrinthos & hallucinationum Mæ-
dros abduxerit. Putarunt namque quam pluria
Scripturarum loca, quando ex verbis notis se-
sum, quem primo intuitu præ se ferebant, collige-
nullo labore potuerunt, esse clara & perspicua.
quidem perspicuitate veri sensus, illico sibi persi-
dentes illum, qui sic sese sponte obtulerat, me-
S. Scriptoris congruere: cùm interim huic lori-
alia fuerit; atque adeò loca illa respectu veri sen-
sint obscura atque difficilia, illique sibi miserè
posuerint interpres, non animadversa, aut pe-
habita sensum distinctione, simpliciter dicti
pro vero arripientes, nec ulterius, quod sui osti-
erat, inquirentes, an eo sensu quo oblatum loco
exponebant, etiam scripto consignarat Author.
Pontificii (ut exemplis dicta illustremus) ve-
Christi, quibus S. Cænam instituit Matth. 26. v.
26, 27, 28. *Accipite, comedite, hoc est corpus meum.* Duplex
bibite ex eo omnes, hoc enim est sanguis meus novi
Testamenti &c. Clara & perspicua esse clamitan-
scriptitant, ut etiam sunt, ac inde sensum co-
ciunt nullo negotio, quemadmodum id cuili-
licet. At hic sensus est tantum simpliciter dicti
non autem verus, quemadmodum id contendunt
atque ostendunt Reformati: adeoque hic lo-
quuntur

(15.)

quem est perspicuus respectu sensus simpliciter
dicti : non autem veri , sed obscurus . Sic
et in quanto in Scripturis Deus dicitur *Domi-*
nus cali & terra . Matth . 11, 25 . Luc . 10, 21 . Actor .
24. *Rex gentium . Jerem . 10, 7 . Rex Regum .*
Timoth . 6, 15 . Regnare super gentes . Psal . 47, 9 .
Ecclisse Filium . Psal . 2, 7 . Dilexisse mundum . Johan .
3, 6. &c. Vocabula sunt , quorum significatio
in eum fugit , unde ex iis etiam quilibet non
diluter harum orationum colligit sensus , at
nisi simpliciter sic dictos . Nam hominum
enstar Deum esse dominum , aut regem , aut
angerare , aut diligere , nullus qui supra vulgus
volet , afferet . Quocirca veri sensus al-
tris erunt indaginis , eorumque respectu hæc
Deo prædicata non perspicua , sed obscura .
plebe plebem Christianam , quando passim hæc ,
vocabula prima fronte sonant , accipiunt , toto
instat errare cælo , & omnes , qui cum illa hac
parte faciunt , S. Scripturæ Interpretes ; qui
itaque nostra sensuum , eorumque respectu
perspicuitatum , obscuritatumque distinctio ap-
rimè tenenda est , si non continuo turpissime labi ,
in absurdissimarum interpretationum scopulos
lunt impingere .

8. Duplicem igitur (ut redeamus , unde di-
ctimus) statuimus Obscuritatem , nimirum vel
sensus simpliciter dicti , quæ propriè , & simili-
ter *Obscuritas* dicitur : vel veri , quæ iterum du-
plex est . Orationis enim vel nullus occurrit sen-
sus , vel unus , vel plures : Si nullus simpliciter ob-
scura est ; si unus , vel plures , perspicua quidem est ,
respectu sensus simpliciter dicti ; at respectu

C §

veri

veri obscura: ambigi enim potest, utrum ille unius
an verò illi plures etiam sint sensus veri: adeò
obscuritas veri sensus sit, & in oratione cujus unius
& in oratione cujus plures se offerunt sensus. Quod
si verò unus ille oblatus sensus, etiam sit unicuique
illaque oratio nullum alium admittat, erit etia
verus; si minùs, quod plerumque, si non semp
obtinet, non erit, quamvis esse possit, illicet talis
dispiciendumque, similiter ac in oratione, cujus
plures se obtulerunt sensus, quisnam ille fit, si unius
aut quinam, si plures ab Authorē fuerint inten
quod, num fieri queat, sub finem hujus capitis i
quiremus. Hæc autem sensuum in unâ oratione
multitudo *Ambiguitas* vulgo nuncupatur, de qua
cùm orationem respectu veri sensus reddat obscuram,
nobis post obscuritatem simpliciter dicta
etiam arbitrandum erit.

9. Hæc autem *Obscuritas* quadruplex esse potest
vel unius vocabuli, seu phraseos; vel totius alicuius
orationis; vel multarum simul orationum periodorum
comprehensarum; vel integri scripti. Fieri qui
pe potest: I. Ut unum aliquod vocabulum, a
una aliqua phrasis, totum orationis sensum reddat
ignotum. II. Ut, quamvis cujuslibet vocis signifi
cacio sit perspecta, propter tamen earum compo
sitionem, atque constructionem oratio obscu
re evadat. III. Ut orationes, quarum quæque, si so
spectetur, perspicua sit atque facilis, connexæ tamen
atque conjunctæ totam, quam componuntur.
Periodum obscuram efficiant atque difficiliter
IV. Denique ut à periodis claris atque intelligibili
bus, at confuse inter se dispositis, ac tumultuar
trajectis, integrum confletur scriptum, quod in
telligatur.

reigi nequeat. Atque harum, si non omnes, aliq[ue] saltem perstringit Cicero lib. 3. de Orator. id h[ab]eribus. I[st]i, qui ad nos causas deferunt, ita nos ple- que ipsi docent, ut non desideres planius dici. Easdem reutem simulac Fuisus, aut Pomponius agere coepit, non s[ed] quid dicat, nisi admodum attendi, intelligo, ita con- fusi est oratio, ita perturbata, nihil ut sit primum, nihil ut secundum, quæ lumen adhibere rebus debet, ea obscuritatem & tenebras offerat, atque ut quodammodo ipsi sibi in dicendô crepare videantur.

10. Obscuritas unius vocis aut phraseos est, vel linguæ, quâ loquimur aut scribimus, propriæ, vernaculæ; vel alienæ: hæc Barbares, illa In- sentia vocatur.

11. Insolens atque inusitata vox aut phrasis est, usq[ue] aut ob vetustatem non tantum antiqua, sed antiquata & obsoleta est, aut præ nimiâ novitate abh[ic]endum in usum introducta & recepta. Confunduntur enim & seniô vocabula, ac intereunt, emadmodum homines, & alia rursus in lucem protruduntur, ac in demortuorum locum succe- dent, secundùm illud Horatii in Arte.

*Ut silvæ foliis pronus mutantur in annos,
Prima cadunt; ita verborum vetus interit ætas,
Et juvenum ritu florent modo nata, vigentque.
Debemur morti nos nostraque.*

Et paulò p[ro]st,

*Mortalia facta peribunt;
Nedum sermonum stet honos, & gratia vivax.
Multa renascentur, quæ jam cecidere, cadentque,
Quæ nunc sunt in honore, vocabula, si volet usus,
Quem penes arbitrium est, & jus, & norma loquendi.*

Qui

Qui utitur sermone tam priscō, ut non nobiscum sed cum nostrō atavō aut tritavō, vel adeò novo ut cum posteris nostris loqui videatur, quid aliud agit, quam ut à coætaneis non intelligatur. Illud etiam agnovit Quintilianus Instit. Orator. lib. 3 cap. 2. his verbis. Obscuritas fit etiam verbis ab usurmotis: ut sit commentarios quis Pontificum, & vetustissimæ fœdera, & exoletos scrutatus authores, id ipsum petat eis, ut quæ inde contraxerit, non intelligantur. Hoc vero Vossius. Instit. Orator. lib. 4. c. 1. sect. 8. Novata per spicuitati repugnant. Vix enim fieri potest, ut nota si omnibus, que a dicente primū gignuntur. Ejusdem fēmōnetæ sunt voces novæ. Hujusmodi Augusti temporibus obsoletæ voces & phrases apud Latinos fuere, mis pro mei; sam pro eam; nenum, nenu, vel ne pro non; topper pro citō; perbitare pro perire; bovina pro tergiversari; dapatilia comissè pro comedissè opera; apludam edere & floccos bibere pro furfure vesci & fæcem bibere, de quo disputat Agellius lib. 11. cap. Novæ autem favor, urbanus, reatus, munerarius, pira-tica, & alia, de quibus vide Quintilian. lib. 8. Instit. cap. 3. irritare, pro irritum reddere, Leg. 2. Codic. c. Fériis. Quod contra hoc factum fuerit, omnibus modis irritatur; & absentare pro absentem facere. Claud. de raptu Proserp.

— Patriis præul absentaverit asiris.

12. Barbara vox & phasis est, quæ, ex peregrinâ lingua petita, in vernaculum introducitur, & præter consuetudinem probatorum Scriptorum usurpat. Harum autem duplex est genus; alii enim nec usu, nec ortu sunt vernaculae; aliæ vero ortu quidem, non tamen usu sunt tales. Quæ usu non ortu vernaculae sunt, pro varietate linguarum, unde oriuntur.

untur, variæ sunt, quamobrem Barbares est vel
Hebraismus, vel Græcismus, vel Latinismus, &c.
Exempla vocum barbararum ac peregrinarum,
genis generis atque undiquaque petitarum, in La-
tina lingua videri possunt apud Vossium Lib. de
Sermon. & Glossemat. Latino-barbar. In no-
Testamento occurrunt præter alios Latinismi
præcipue Hebraismi. Latinismi sunt, Α'σα'χιον,
απός, κατανέλον, αγρελά, δηρα'χιον, λεγελάν, λέντιον, πίτλος,
δέ, ζεγασίων, i. e. da operam, Luc. 12. vers. 58. &
genus alia Hebraismi, Amen, Emmanuel, Hosanna,
aranatha, Messias, Raca, Sebaoth, & istius notæ
amplurima alia vocabula, præter quæ innume-
occurrunt phrases & loquendi modi, ex He-
bra lingua deducti, ut lippis & tonsoribus no-
m; sed qui accurate considerandi sunt, & quo-
neglectus S. Literarum interpreti imponere
jasset. Exemplum unum ex multis, & passim
libet obvium ac notissimum subjungam.
theologi laureolam in mustaceo sibi reperisse
incidentur, cum tam anxiè distinguunt has phra-
ses, credere Deum, credere in Deum, & credere Deo.
edere quippe Deum inquiunt est credere ali-
uem esse Deum, eumque omniscium, omni-
potentem, omnipræsentem, creantem, conser-
vantem, dirigentem, justum, misericordem,
ternum, &c. At credere in Deum est non solum
redere Deum esse & quidem omnipotentem, om-
nipræsentem, misericordem, bonum &c. sed insu-
er totam spem & fiduciam salutis suæ in eo ponere
tque adeò credenti esse bonum, pro credente esse
nipotentem, erga credentem esse misericor-
dem, atque omnia in ipsius commodum ac salutem
dirigere:

dirigere: *Credere* verò *Deo* est ejus verbis assentiri
 eique fidem adhibere, quæ veritatem profitenti
 loquenti præstanta; Primum competere ajun
 omnibus hominibus, ut & ipsis Dæmonibus, e
 Jacob. 2.19. Secundum Fidelibus tantùm; atque
 nefas esse credere in creaturam puram, At hoc
 Tertio non obtainere, hominibus enim vera prof
 rentibus credere licet. Ità omnes ferè uno ore
 Cum interim *Credere Deum* nusquam mihi in Scr
 pturâ occurrit, & dici nequeat, nisi per Ellipsi
 vocula *esse* subintelligatur, vel subjungatur, ut i
 allato ex Jacobi Epistola loco: & *Credere in Deo*
 Hebraismus sit, qui tantum valet, ac apud Græcos
 & Latinos, *credere Deo*: unde etiam promiscuè i
 S. Literis dicitur credere in Deum, & Deo. Vide
 Johan. 14:1. Rom. 10:14. 1.Petr. 1:21. & 2:1
 Rom. 4:3: 17. Gal. 3.6. 2.Timot. 1:12. ut etiam
 credere in Christum, & Christo. Loca sunt quam
 plurima, videantur. Johan. 2: 11. & 4: 39. & 5: 46
 & 6:35:40: 47. & 8. vers. 30. 31:45.46. & 10: 3.
 38:42. Ex quo penultimo cit. cap. nostra senten
 tia luce meridiana clarius apparet, de iisdem enim
 utrumque dicitur: Nam postquam vers. 30. dixe
 rat Euangelista, *Hac illò loquente, multi crederunt*
eum, continuò subjungit versu sequente 31. *Dicebat*
ergo Iesus iis Iudeis, qui crediderant ipsi: Si vos man
seritis &c. Quod posterius *credere ipsi*, idem esse, a
 prius *credere in eum* ipsis sua versione fatentur
 Theologi, qui jussu Præpotentium fæderati Bel
 gii Ordinum S. Literas in vernaculum transstule
 runt sermonem; vertunt enim τοὺς πιστευότας οὐτούς
 qui [in] eum credebant. Denique ut ex abundant
 pateat *credere in Deum* esse hebraismum, ac in eadem be
 significat.

(21.)

Classificatione in Scripturis dici *credere in creaturam*
est tantum ex Veteri Testamento afferre placet
Ios. Unde est Exod. 14: 31. Timuerunt populus ipse
Iovam, credideruntque in Iehovam, & in Mosem ser-
vum ejus. Alter 2. Chronic. 20: 20. Consistens Iosa-
p. t dixit: *Audite me Iudei, & Habitatores Ierusalem,*
fue credite in Iehovam Deum vestrum, & confirmabi-
vi: firmè credite in Prophetas ejus, & prosperabimini.
At quidem verterunt jam jam laudati Theo-
puli, nempe credebant in Iehovam, & Moysi servo ejus:
non credite in Iehovam Deum vestrum, & credite
in prophetis ejus: Attamen in Commentario, quem pri-
loco apposuerunt, ubi etiam secundum allegant,
(r enim est utriusque ratio) expressis confitentur,
eundem quidem esse in Hebreo loquendi modum
differentiam desumi ex natura rei. Unde facile ju-
citu est, quām egregiè suo munere functi sunt vi-
lli, qui sensum Scripturæ non inferri, sed ex ea
uriri debere, semper clamitant & scriptitant.

13. Obscuritas orationis oritur vel ex vocabu-
lum ejus trajectione, vel omissione. *Trajectio* ista
quando naturalis illorum ordo perturbatur.
Iec à Quintilianu cit. loc. *Mixtura verborum* dici-
ejusque exemplum adfertur hic Virgilii ver-
, lib. 1. *Æneid.*

Saxa vocant Itali mediis quæ in fluctibus aras.
ius naturalis ordo est, *Quæ saxa in fluctibus mediis*
vocant aras. *Omissio* est, quando quædam ora-
ni necessaria verba subtilcentur, ut in illo Virgi-
, lib. 1. *Æneid.*

Quos ego... Sed motos præstat componere fluctus.
isto Lucan. lib. 2. *Pharsal.*

Tantone novorum

Proventu

(22.)

Proventu scelerum querunt, uter imperet Urbi?
Vix tanti fuerat civilia bella moveri,
Ut neuter.

Nec tantum in ligata sed etiam soluta oratione
reperitur haec vocum praeteritio, ut in illo Pliniano
lib. 18. cap. 7. In Transpadana Italia scio vicen-
quinas libras farris modios pendere, circa Clusum &
senas. Pro vicenas & senas. Nec non in illo Luc
in Euangel. cap. 13. vers. 9. Καὶ μὲν ποιήσῃ κρεμόν.
δὲ μάζε εἰς τὸ μέλλον ἐκκέψεις αὐτῶν. Erasmus vertit. Et si quidem fecerit fructum: sin minus in posterum succides eam.
Beza in sua versione sic supplet; Et si quidem tuleris
fructum, dimittes; sin minus, &c. Simile hoc est Par
2. Cor. cap. 5. v. 13. Εἴτε φίληση μεγεθεῖ, θεοφ. εἴ τε σωφρονί^{ση}. Hoc est, sive enim insanimus, Deo; sive sani-
mus, vobis. Quod Erasmus & Beza geminatione v-
cum insanimus, & sani sumus supplerunt. Huj
generis in Scripturis quamplurima obvia sunt.

14. Integræ Periodi obscuritas multis oritur
de causis. Prima est Brevitas secundum illud H
ratii in arte.

— Brevis esse labore,
Obscurus fio.

Quam perstringit Quintilianus loc. cit. in hu-
modum. Alii brevitatis emuli necessaria quoque orati-
ni subtrahunt verba, & velut satis sit scire ipsos, que
cere velint, quantum ad alios pertineat, nihil puta.
At ego ociosum sermonem dixerim, quem auditor
ingenio non intelligit. Notavit hanc obscuritatem
causam in scriptis Thucydidis Cicero in Bru-
cui adjungi possunt è Latinis Tacitus, & Persius.
Altera & quidem priori contraria est Periodo-
rum Longitudo. Vnde idem Quintilianus, lo-
ja

jam s^epius laudato de obscuritate in contextu
continuatione sermonis loquens , ait ; Nec sit
tem longus , ut eum prosequi non possit inventio : nec tra-
petne tam tardus , ut in Hyperbaton finis ejus differatur.
Atque hoc etiam videtur pertinere illa multilo-
quitia , in quam idem eodem loco invehitur hunc
modum . Est etiam in quibusdam turba inanum ver-
bum , qui dum communem loquendi morem reformi-
unt , ducti specie nitoris , circumeunt omnia copiosa lo-
quitate , quae dicere volunt : ipsam deinde illam seriem
simili jungentes miscentesque , ultra , quam ullus
punctus durare possit , extendunt . Tertia obscuritatis
periodis causa est orationum , enunciationum-
que , quibus constant , Connexio vel nulla , vel mala .
Quosdam enim Scriptoribus in more positum
sententias multas accumulare ; at nullis vocu-
bus conjungi solent , & quae propterea a
commaticis Conjunctiones appellantur , nec cum
predicentibus , nec inter se connectere . Alii vero
quidem utuntur , sed perperam , & instituto
atque absonis . Quarta est orationum Con-
& commixtio , quando scilicet naturalis earum
rumpitur atque perturbatur , & istepor*w*epor
sit . Illustre exemplum occurrit apud Virgilium 2 .
Id.

ncipio super his : Iuvenes fortissima frustra
ectora , si vobis audentem extrema cupido
erta sequi : quae sit rebus fortuna videtis .
cessere omnes adytis arisque relictis ,
ii , quibus imperium hoc steterat , succurritis urbi
ncens^e : moriamur , & in media arma ruamus .

Qorum versuum talem facit ordinem Servius

(24.)

in hunc locum. Iuvenes fortissima pectora , fr
succurritis urbi incensæ ; quia excessere omnes
Unde si vobis cupido certa est me sequi audentem extre
moriāmur & in media arma ruamus. Quinta est tara
Prosopopœia, aut Dialogus, quando videlicet aut un
sermonem faciens , aut plures inter se confere
non expressè , sed tectè introducuntur. Primi
exemplum est in illo Juvenalis Satyr.6.

Quadrinēta tibi si quis Deus , aut similis Diis,
Et melior fatis donaret , homuncio , quantus
Ex nihilo fieres ! quantus Vitronis amicus !
Da Trebīo , pone ad Trebium , vis frater ab ipsis
Ilibus ? ò nummi vobis hunc præstat honorem ,
Vos estis fratres.

Posterioris in hoc ejusdem eademque Satyra.

Pone crucem servo. Meruit quo criminē servus
Supplicium ? quis testis adest ? quis detulit ? audi ,
Nulla unquam de morte hominis cunctatio longa
O demens , ita servus homo est ? nil fecerit , esto ,
Hoc volo , sic jubeo , sit pro ratione voluntas.

Nec non in illo Horatii lib.1. Epistol. 16. q
ita claudit.

Vir bonus & sapiens audebit dicere , Pentheu
Rector Thebarum , quid me perferre , patique
Indignum cogenes ? Adimam bona . Nempe pecus
Lectos , argentum : tollas licet . In manicis &
Compedibus seruo te sub custode tenebo.

Ipse Deus , simulatque volam , me solvet . Opinor ,
Hoc sentit , moriar : mors ultima linea rerum est
Sexta denique Interpositio , quando oratio una
plures inter se connexæ interjiciuntur alii ,
aliis . Hanc obscuritatis causam agnovit que
Quintilianus loco jam toties memorato , cūn
Ear

In interjectione, qua & oratores, & Historici frequenter tuntur, ut medio sermone aliquem inserant sensum, impiri solet intellectus, nisi quod interponitur, breve est. Na Virgilius illo loco, quo pullum equinum describit, cum dixerit,

*Nec vanos horres strepitus ----
auribus insertis, alia figura quinto demum versu redit,*

*Tum, si qua sonum procul arma dedere,
loco nescit, micat auribus, & tremit artus :
rectumque premens volvit sub naribus ignem.
æc autem Interpositio fit sine vel cum Paren-*

thos signis ; sine iis est in exemplo allato ; cum

adliautem est in hoc Aeneid. 3.

*re age (namque omnem cursum mihi prospera dixit
ligio, & cuncti suaserunt numine Divi
aliam petere, & terras tentare repostas ;
la novum, dictuque nefas Harpyia Celeno
odigium canit, & tristeis denuntiat iras,
scenamque famem) quæ prima pericula vito,
idve sequens tantos possim superare labores.*

plus generis exempla apud Authores passim ob-

*1. Integri alicujus Scripti obscuritatem ex nullo proficisci posse videmus, quam ex confusa & turbata rerum quæ illo pertractantur, Dispositio atque ordinatione ; quando videlicet præpote summa imis permiscentur, & quæ primo me- ac postremo collocanda erant loco, tumultua-
nus ac nullo ordine inter se confunduntur. Spe-
n hujus obscuritatis exhibent aliqui Digesto-
seu Pandectarum Tituli.*

*5. Huc usque de Obscuritate, reliquum est ut
de Ambiguitate dicamus. Hæc autem in oratione*

vel ex ejus partibus, vel ex totius complexu atque conjunctione existit & exoritur: illaque *Homonymia*, hæc verò *Amphibolia* nuncupatur; quam s' etiam idem denotet, quod Ambiguitas. Hoc se Fabius Institution. lib. 7. cap. 9. *Amphibolia* sunt innumerabiles; adeo ut Philosophorum quibusdam nullum videatur esse verbum: quod non plura significet: nera admodum pauca. Aut enim vocibus accidit singula & adverbis & adver

17. *Homonymia* est, quando orationis pars aliqua (quæ est vel unum vocabulum, vel phrasis) plurime diversaque habet significations. Sic vox *Tar* apud Quintilianum, & animal, & montem, & numerum in cælo, & nomen hominis, & radix arboris denotat. Dispescitur autem vulgo *Homonymia* à Logicis in eam, quæ à casu est, & eam, quæ à consilio.

18. *A casu homonyma* vox dicitur, quæ fortui & sine ratione diversa significat; idque innumere modis contingere potest. Fit enim vel sine eum vocis inflexione. *Sine inflexione* vox homonyma est sub eodem vocabulorum genere, vel divisione. Sub eodem, scil. *nominum* est, *Ius*, denotans quod injuriæ opponitur, & quod sorberi potest. *Malum*, pomi genus, & infortunium &c. Sub nomine Verborum, *edere*, significans in lucem emittere, & ore manducare; *Pendere*, pondus explorare & debitum solvere; *Cernere*, videre, judicare, scribrare; &c. Sub genere Participiorum *Passivo*, pando & patior; *succensus*, a succenso, & succensus. Sub genere Adverbiorum, *Ubi*, & *Hactenus*, determinans circumstantias loci & temporis. Sub genere præpositionum, *In*, denotans contra, inter, m

ad locum, & esse in loco. *Super*, pro præter,
 de, & inter. Sub genere Conjunctionum,
 significans causam, & concessionem, pro quam-
 Sub diverso genere sunt, *Latro*, nomen & ver-
 bu; *Decursus*, *neglectus*, *impulsus*, *latus*, nomina & par-
 tioia; *Penitus Nomen & Adverbium*; *Versus*, &
versus; nomina & præpositiones; *Qui*, & *hic* pro-
 minima & adverbia; *Certo*, *intro*, *eo*, *adeo*, *continuo*
 & *velba* & adverbia; *Cum* adverbium, præpositio, &
 Conjunction; *Ut*, & modo adverbium & conjunction
 &c. Quæ ex vocis Inflexione oritur, Homonymia
 vel unius vel plurimi. Illa non tam est ipsius
 significationis, quam ejusdem circumstantiæ: est
 admodum multiplex; quot enim in declina-
 tibus casus, quot generum terminationes, quot
 in conjugationibus temporum concurrunt perso-
 nae? Hæc est ipsius significationis, sitque, quan-
 doever inflexionem plures in eandem coincidunt,
 possunt esse vel sub eodem genere vocum, vel
 in diverso, istaque inflexio vel unius duntaxat,
 simul ambarum. Exempla addimus. *Tela* est
 nominativus singularis fæmininus, & nominati-
 vus, accusativus, & vocativus pluralis neutrius
 & *terris* a *Telum*: *Avis*, nominativus singularis,
 & *clativus* ac *ablativus* pluralis ab *avis*; *Turba* no-
 men, & secunda imperativi à *Turbare*; *amor* & *ca-*
noma, & primæ præsentis indicativi *Passivi*,
ultmo & *cano*: *Is* pronomen, & secunda præsen-
 tis indicativi ab eo: *minime*, *maxime*, *plane*, *vocati-*
n, *a minimus*, *maximus*, *planus*, & adver-
 bi negandi & affirmandi: *Imo*, adverbium, & ab-
avus ab *imus*. *Circum* præpositio, & accu-
avus a *circus*; *Adversum*, & *Secundum*, præpo-
 D 3 fitiones,

sitiones, & neutrum genus ab adversus & secundus : *Quoque conjunctio, & ablatus à qui*
Verum & vero, conjunctiones & neutrum ac abla-
tivus à verus : Porro & modo conjunctiones & abla-
tivi à porrum, & modus. Eo, quo, aliquo, quocunqu-
hac, ea, qua, Adverbia, & ablativi ab is, qui, aliqui
quicunque, hæc, ea, & quæ ; Ut, Adverbium,
infinitivus ab utor : Age, agite Adverbia hortandi
& secundæ personæ, singularis & pluralis impera-
tivi ab ago : Intra & sine præpositiones, & secundæ
imperativi ab intro, & sino. Cis præpositio,
secunda præsentis indicativi à cio. Fili genitivus
à filum, & vocativus à filius : Telis dativus & abla-
vus pluralis à tela & telum : Suum genitivus plur-
alis à sus, & neutrum à suus. Turbas accusativus plu-
ralis à turba, & secunda præsentis à turbo : Due-
Legis & Regis genitivi singularis à Dux, Lex
Rex, & secundæ præsentis indicativi à duco, lego
& rego. Vestrum & nostrum genitivi plurales à
& ego, & neutra à vester & noster : meas, & eas a-
cusativi plurales à mea & ea, & secundæ præsen-
ti à meo & eo. Conisti præteritum, à consto & co-
fisto, crevi a cerno & cresco, pependi a pendo,
pendo : Egero, ris, rit, rimus, runt præsens indicati-
cujus infinitivus est egerere, & futurum cum præ-
terito subjunctivi ab ago. Hæcque sufficiat
sexcenta enim liceret ejusmodi proferre, nisi
Lectori & nobis tedium crearetur. Finem igit
eorum facimus his versiculis, unum alterumq;
exemplum exhibentibus,

Quid facies, facies Veneris cùm veneris ante ?

Ne sedeas, sed eas, ne pereas per eas.

illis,

*Si qua sede sedes, si sit tibi commoda sedes,
Ista sede sede, nec ab ista sede recede.*

9. A Consilio Homonyma vox est, quæ diversis
rebus significandis certa ratione attribuitur. Hæc
autem ratio vel in nobis est, vel in rebus ipsis. In
nobis est, quando certa de causa liberis nostris no-
minis imponimus alterius personæ, vel illustris, vel
honoris charæ. Hanc Homonymiæ speciem etiam
designat Quintilianus Institut. lib. 7. cap. 9. his ver-
biis. *Cum pluribus rebus aut etiam hominibus eadem
ratio est ἀμορφικα dicitur, exemplumque sub-
igit, Ajax Telamonis, an Oilei filius. In rebus ratio
est, vel Grammaticam spectat, vel Rhetori-
cam. Grammaticam spectat, quod Adjectivum in
controsumatur vel Substantivè, vel Adjectivè, vel
adverbialiter; Verbum accipiatur pronomine vel
modo: & Participium Adjectivè vel Participiali-
tate. Rheticam quæ spectat ratio est, Tropus, sub
quo comprehenduntur Metaphora, Metonymia,
Synecdoche, & Ironia, earumque variæ Species
Affectiones, quas qui latè explicatas cupit,
ad Rhetoricos, atque inter ipsos Coryphæum
G. J. Vossium Institut. Orator. lib. 4. qui a capite
ad finem, usque ad finem libri luculentissimam eo-
rum exhibit tractationem. In omni autem tropo
ambiguitatem, ex eo manifestum est, quod ora-
tor tropicis vocabulis expressa duplē habeat
sensum: Veluti cum *Anima* ponitur pro homine,
pro nave, author pro opere, pastor pro ecclesiæ
ministro, &c. incertum namque est atque dubium,
item in propria an translata significatione ista vo-
cabula usurpentur. Idem judicium esto de Phrasis-*

bus, quæ idcirco hoc referendæ veniunt; Na
scrupulum injicere vel propriè est, *lapillum jacere*, v
impropriè difficultatem movere: Atque hujus no
etiam sunt, *atro carbone notare*, à limine salutare, &
genus quamplurimæ. Denique nulli classi comm
diùs, quām huic, accenseri mihi posse videntur v
ces illæ, quæ Philosophis *Termini artis* audiunt,
aliud in communi loquendi usu, aliud in certis d
iciplinis denotant, & quandoque in diversis dive
sa. Sic genus aliud sonat vulgò, aliud Grammatic
aliud Logicis; sic *Conversio* aliud significat apud p
bem, aliud apud Logicos, aliud apud Theologos;
sic *declinatio* aliud denotat in communi usu, aliud
in Grammatica; *Ellipsis* aliud in Geometria, aliud
Grammatica exprimit; *Schema*, *Hyperbole*, & *I
rabole*, aliud notant in Rhetorica, aliud in Geon
tria; *Radius* vulgò præter alia, & Opticis deno
splendorem è corpore luminoso emicantem: Ge
metris Diametri dimidium: & Anatomicis r
minus brachii os, quod majori inter carpi
& medium brachii curvaturam sito superincu
bit.

20. Ad vocabulorum ambiguitatem, nos
quidem arbitratu, etiam pertinent variæ eoru
acceptiones; quamvis secùs sentiant alii; dup
cem enim in oratione pariunt sensum, ob dup
ccm, qua pollut, significationem. Vocantur a
tem *Acceptiones* ut & *Suppositiones*, quia per eas
quod vox denotat, supponitur & accipitur. E
rum quamplures enumerantur. *Prima* est, qu
vox sumatur vel materialiter vel formaliter; ma
rialiter quidem pro se ipsa, sive materia, li
ris nempe & syllabis, ex quibus constat; formaliter

vox pro re , quam significat. Sic cùm dicimus
 est monosyllabum , tertiae declinationis , ma-
 scini generis; *Bestia* est triflyllabum, primæ decli-
 nationis , fæminini generis, vocabula *mus* & *bestia*
 sumuntur materialiter ; At cùm dicimus , *mus* est
re, accipiuntur formaliter, pro rebus, quas
 instituto designant. Altera est , quòd vox
 suatur vel late vel strictè ; Late quidem in
 aplore : strictè verò in contractiore significatu.
 vox *Philosophia* aliquando denotat omnes in
 universum disciplinas liberales & Philosophicas,
 quando tantum habitus Theoreticos & Pra-
 eccos , exclusis instrumentalibus Grammatica,
 Logica , & Rhetorica. Tertia est cùm vox accipi-
 verè vel abusivè : Verè dicitur sumi pro ve-
 re quam denotat ; abusivè verò pro eo , quod
 rei speciem præ se fert. Sic nomen *Dei*
Philosophia seu *Sapientia* sumitur aliquando pro
 Deo , & vera *Philosophia* seu *Sapientia*:
 quando pro Ethnicorum idolis , & erroneous
 opinib. *Quarta* est , quòd vox su-
 matur vel propriè vel appellativè ; Propriè acci-
 pitur, quando rem singularem & individuam; ap-
 pellativè verò , quando rem multis communem
 designat. Sic *Academia* significat proprie locum
 memorosum prope Athenas , ubi Plato natus
 est ; appellative est ille in Urbe qualibet in
 Studiorum Gymnasia celebrantur. *Quinta*
 est denique quod vox sumatur collective vel
 distributive ; Collectivè accipitur , quando , mul-
 simul conjuncta notat , idque ita , ut
 predicatum de inferioribus sui subjecti dici
 queat , ut *omnes Apostoli sunt duodecim* , *omnes*

Euangelistæ sunt quatuor; Distributio vero quando prædicatio ita fieri potest; cumque subjecti inferiora sint vel Species vel Individua, distributio hæc est duplex, vel in genera singulorum, cum prædicatur tantum de Speciebus, ut Deus vult omne homines salvos fieri; omnia animalia fuerunt in arca Noæ: vel in singula generum, cum prædicatio de singulis individuis fieri potest, ut omnis homo est animal. Atque hæ sunt Acceptiorum præcipua species, reliquas apud Scholasticos videre licet, qui de iis admodum prolixe, & plerumque magis subtiliter, quam utiliter disputant.

21. Vidimus haec tenus de Homonymia; accedamus nunc ad *Amphiboliam*, quæ Vossio Constructionis ambiguitas definitur. Nobis tamen hæc vox, ut ex iis, quæ superius diximus, liquet, latius heic loci patet, nempe, ut, omnem quæ in tota oratione occurrit, & ex homonyma voce vel phrasi originem non dicit, ambiguitatem designet, adeoque, quæ ex constructione nascitur, tanquam speciem sub se contineat. Accidit autem multifariam pro multifaria vocabulorum in oratione Syntaxi. Aliquas enumerabimus. Genitus inter duo nomina ita collocatus, ut ad utrumque referri queat, *Amphiboliam* dignit; ut *Frat er Uxor is filium occidit*; ubi dubium est, num *Uxor* cum *frater*, an *filium* cohæreat. Similem in ambiguitatem incidit *Valerius Flaccus*, cum sic sua ordinatur Argonautica:

*Prima Deum magnis canimus freta pervia nautis:
Ubi docti disputatione sitne genitus Deum referendus ad prima freta, an magnis nautis. Amphibolia etiam oritur, quando Relativum Qui ita inflexum occu-*

(33.)¹¹

ocurrit , ut quodlibet duorum Substantivorum
precedentis orationis respiciat ; sic in illo Ovidii.
letam.

Unus erat toto Natura vultus in orbe ,
Quem dixerat Chaos.

Qm , & ad orbe & ad vultus referri potest. Hu-
ique generis tam multa passim cuilibet occur-
at exempla , ut plura addere non sit opus. Duo
que accusativum Verbo infinito constructi ,
prum alter agentem , alter patientem denotat ,
sentiam reddunt amphibolam , ut in trito illo
oculo Ennii apud Ciceron. lib. 2. de Divin.

Ajote , Æacida , Romanos vincere posse .
Cisnam hic sit victor futurus , quis vero victus ,
ambiguo relinquitur. Huic simile est illud
ut Mercat. Act. 2. Scen. 4.

Penteum diripuisse ajunt Bacchus.

Hillud apud Quintilianum , lib. 7. cap. 9. Instit.

Lachetem audiri percussisse Demeam.

Ciodammodo etiam amphiboliam esse statuunt
cidam in illo Terentii. Hecyr. Act. 2. Scen. 1.

Itaque adeo uno animo omnes socrus oderunt nurus .
Nam & socrus casus recti esse potest; nurus causa-
ti , & contra: Nos vero Homonymiam potius
accimus: Socrus enim & nurus voces homonymæ
sunt à casu per inflexionem , cum quartæ sint de-
terminationis , cuius nominativus , genitivus & vo-
catus singularis , nec non nominativus , accu-
tivus , & vocativus pluralis terminatione con-
suunt. Et hinc istius sententiæ ambiguitas , non
tem ex constructione , ut in præcedentibus , &
hoc , ————— Cælo decurrit aperto ,

bidubium est , utrum per celum apertum decurrit ,

an

(34.)

an cuin celum apertum esset, ut habet Quintil. locit. qui adhuc unum alterumve subjungit exemplum, quod quoniam ad rem præsentem facit hic apponere libet. Ubi est id, ait, quod quo referatur, dubium est, & ipsum est ambiguum. Heres meudare illi damnas esto omnia sua. In quod genus incid Cicero (in Bruto) loquens de C. Fannii saceri instituto Quem, quia cooptatus in Auguram collegium non erat non admodum diligebat: præsertim cum ille Q. Scævola sibi minorem natu generum prætulisset. Nam id sibi ead sacerorum referri, & ad Fanninm potest. Hæc Fabius quibus accenseri etiam debet illud Octavii, venienti ad se Ciceroni dicentis, quod postremus amicorum accederet. Ad orationis porro constructionem etiam referri potest Ordo, seu collocatio vocabulorum, unde etiam, quæ ex illa oritu ambiguitas, huc pertinet. De hac sic idem Quintilianus eodem loco. Fit per collocationem; ubi dubium est, quid quo referri oporteat: ac frequentissime cum id quod medium est, utrumque possit trahi, ut d. Troilo Virgilius, I. Æneid.

Lora tenens tamen —

Hic utrum quod teneat tamen lora, an quamvis teneat, tamen trahatur, queri potest. Unde controversia illa Testamento quidam poni jussit statuam auream hastam tenentem. Queritur, statua hastam tenens aurea esse debeat, an hasta esse aurea in statua alterius materiae. Præter hæc etiam Amphibolia ex orationis sensu nimis lato, & non fatis determinato nascitur, quemadmodum in Oraculo, quod opulentissimo Asis Regi editum refert Herodotus lib. 2.

Kροῖσος Αἴλιν μεταβάσις μεταξέληπτος δρόχην προταλυσει. hoc est,
Cœsus, Halym penetrans, magnam pervertet opus vim.

Quo

deceptus Hostium vim sese perversum putavit;
 pvertit autem suam, ut habet Cicero lib. 2. de Di-
 pat. Huic non absimile est illud Fabii loco sæ-
 quis laudato. Sæpe, utri duorum antecedentium sermo
 junctus sit, in dubio est: Unde est controversia, Hæres
 Uxori meæ dare damnas esto argenti, quod
 inegerit, pondo centum. Uter eligat, queritur.
 obneinde Amphibolia etiam est, cum tacite persona
 inducit loquens, vel plures colloquentes;
 ambiguum enim sæpe est, num ipse Autor, an per-
 sona, aut quænam personarum sermonem habeat.
 Iujusmodi Prosoipopœiæ seu sermocinationes, &
 dialogismi occurunt in Ecclesiaste & Cantico
 canticorum; Ut & in Prophetis, & Psalmis, ut
 noscit Chamierus Panstrat. Cathol. Tom. 1.
 lib. 15. cap. 15. §. 27. Nec non apud Satyricos.
 Horatius Satyr. 3. lib. 2. Damasippum ipsum
 accusantem inducit, quod nihil scriberet, cum ipse
 accusare videri posset: ita enim orditur.

*Sic raro scribis, ut toto non quater anno
 Membranam poscas, scriptorum queque retexens
 Iratus tibi, quod vini, somnique benignus
 Nil dignum sermone canas. &c.*

disjunctis postea inter se & Damasippum Dialogum
 connectit, in quo quis loquatur sæpe ambigum est.
 utrumque etiam, nostro judicio, reperitur apud
 venalem Satyr. 5. in his versibus.

*Vin tu cor, suetis audax conviva canistris
 Impleri, panisque tui novisse colorem?
 Scilicet hoc fuerat, propter quod sæpe relicta
 Conjuge per montem adversum, gelidasque cucurri
 Esquilias, fremeret sæva cum grandine vernus
 Iuppiter & multo stillaret penula nimbo?*

Et

Et in illis Satyr.6.

Dic aliquem sodes, dic Quintiliane colorem.

Hæremus: dic ipsa olim convenerat, inquit,

Ut faceres tu, quod velles, neo non ego possem

Indulgere mihi. Clames licet, & mare cælo

Confundas; homo sum. Nihil est audacius illis

Deprensis; iram atque animos à crimine sumunt.

Denique ad Amphiboliam etiam referri debere videtur, cum integra oratio, seu enunciatio alium e communi in aliqua lingua usu admittit at vulg habet sensum, quam propriè sonant vocabula. Memorabile est exemplum, & cum præpostorè vulg intelligatur, allatu dignum, quod exstat 1. Reg cap.3. vers. 12. Ubi Deus Salomoni animum intelligentem ad judicandum populum petenti respondit. Ecce facio secundum sermonem tuum; ecce do tui animum sapientem & intelligentem: adeo ut par non fuer ante te, & post te non surrecturus sit par tibi. Quæ posteriora verba propriè ferè accipit tota Theologorum cohors, &c, quæ ipsos cæco impetu sequitur plebs Ecclesiastica; quasi iis denotetur, Salomonem ad illud omnium rerum cognitionis ac sapientiæ culmen fuisse evectum, ut ipsi

Suporaverint Non similis fuerit, nendum superavit ullus

Pectore sollerti, sive acto vixerit aeo,

duoq. Seu quondam existat venturus posterus annis:

Cum idiotismus, & modus loquendi sit Hebræi usitatissimus, quo nihil aliud, quam excellentia & præstantia significatur: adeoque sanctus Author eo loco tantum voluerit exprimere, Deum Salomoni valde eximiam, & plane non vulgarem sapientiam fuisse largitum. Atque hoc ita se habere ex duobus aliis ejusdem Scriptoris locis non obsec

elucescit. Unus est lib. 2 Reg. cap. 18. vers. 5:6:
 17. Ubi de His kia dicitur: *In Iehova Deo Israëlis
 fuciam habuit, & non fuit ei similis inter omnes Reges
 da, qui post eum, aut qui ante eum fuerunt. Adhæsit
 am Iehovæ: non recessit ab eo sequendo, sed observa-
 precepta ejus, quæ præceperat Iehova Mosi, &c.*
 inter habetur ejusd. lib. cap. 23. vers. 25. & est de
 sisa hunc in modum. *Et similis ei non fuit ante ipsum
 ex, qui se converterat ad Iehovam ex toto corde suo,
 ex toto animo suo, totisque viribus suis, omnino secun-
 legem Mosis: nec post eum extitit similis ei.* Quo-
 mam enim de horum Judæ Regum utroque dici-
 ar, ei alium nec pietate similem fuisse, nec fore
 iugem, erit Textus aut falsitatis arguendus, aut
 propriæ explicandus: Neque enim de utroque
 mem verum esse potest: Siquidem prior omnes,
 qui post ipsum, & posterior omnes, qui ante
 vixerunt, pietate antecelluit, etiam alter
 interum antecelluisse necesse est, cujus contrarium
 men diserte afferitur. *Hebræus igitur idiotismus*
*quo Author hos Reges pietate, & erga Deum
 converentia excelluisse, indigitare voluit.*

22. Quemadmodum vero antea Vocabulorum
ceptiones ad Homonymiam, sic & nunc eadem
causa *Orationum* ad Amphiboliam referendas pu-
 sumus. Harum præcipuæ sunt tres, videlicet in
 sensu composito vel *diviso*, in actu signato vel
 exercito, & in sensu identico vel formali. *In sensu*
composito accipitur Oratio, quando partes, ex qui-
 es ejus Subiectum vel Prædicatum constat, con-
 fianctim; *In sensu* verò *diviso*, quando divisim su-
 muntur. Ac pro varia hac ejus acceptione, vel ve-
 rae est vel falsa. Sic hæc oratio, *Duo & tria sunt quin-*
que

que, vera est in sensu composito nempe si pars
subjecti Duo & Tria conjunctim sumantur: falso
autem in sensu diviso, si divisim accipientur: Fal-
sum enim est, *Duo esse quinque*, & *tria esse quinque*.
Sic etiam vera est Enunciatio, *Omne animal aut e-*
rationale aut irrationale, in sensu composito, puta
prædicatum *rationale aut irrationale* conjunctim
tanquam unum quid accipiatur: Si vero divisim
hoc modo, *omne animal est rationale*, aut *omne anima-*
est irrationale, erit falsa, & quidem in sensu diviso.
Atque hic sensus compositus & divisus præcipu-
quidem locum obtinent in enunciationibus ha-
bentibus modum, *possibile*: & in quibus voces oc-
currunt, quæ plura simul significant, sive in qui-
bus vox aliqua est omissa; ut *possibile est riden-*
fle. In hac oratione vel omissa est vox homo, ve-
vox ridentem duo habet significata, quorum uni-
est materiale, nempe, *is*, qui ridet, quod coinci-
dit cum voce omissa; alterum formale, ipsissimum
scilicet ridendi actio. Quando igitur hæc Enun-
ciatio accipitur in sensu composito, conjungit
homo cum ridere, vel quod idem est, accipitur fo-
malis significatio vocis *ridentem*, & ei attribuitur
fle. ac tum falsa est; non enim est possibile, i-
qui ridet, simul fleat, adeo ut conjungantur simi-
risus & fletus. Quando autem accipitur in sensu
diviso, disjunguntur *homo & ridere*, vel sumuntur
materialis significatio vocis *ridentem*, quæ homi-
nem denotat, ac de hoc prædicatur *nō fle*: ac tunc
vera est oratio; possibile enim est, ut qui nunc ri-
det, alio tempore fleat, adeo ut flere de homine
prædicetur, non quatenus & quando fleat, se-
quatenus homo est. Atque hoc sensu respondet
Christi

Oislus Discipulis à Johanne ad ipsum missis
apud Lucam, cap. 7. vers. 22. *Cœci vident, claudi
vulant, & surdi audiunt.* Altera Orationis acce-
pti est in actu signato, vel exercito. In actu signa-
tum concipiatur, quando voces sub communi nomi-
nibus definitione: *in exercito* vero, quando in par-
ticipari, & rebus ipsis applicatae, sumuntur. Sic ex.
trit. trita hæc apud Logicos sententia, *Definitum
et definitio idem sunt*, accipi debet in actu exercito,
acim vera erit; Bestia enim est animal irratio-
na, & animal irrationale est Bestia: Non autem
in actu signato, esset namque falsa; Definitum
quæpe est cuius essentia explicatur, & definitio,
quædefiniti essentia explicatur. Ultima denique
conceptio est insensu identico, vel formali. *Sen-
tentius* est, cum res eadem, quamvis diver-
sos nobis nominibus designentur, diversisque
repræsentibus repræsententur, de se mutuo enun-
ciatur: *sensus* autem *formalis*, cum non illæ ipsæ
sed diversi conceptus, quibus repræsentan-
tude se invicem prædicantur. Sic quando Theo-
logi attributa Dei de se invicem prædicari posse,
taunt, ex. grat., *Intellectus Dei est ipsius Volun-
tatis Misericordia, est ipsius Iustitia, &c.* id tan-
tu admittunt in sensu identico, non autem
sensu formaliter: formaliter enim seu ratione à
se invicem distinguuntur. Unde Suarez Disp.
Metaphysic. 30. sect. 6. §. 13. de his agens
conciationibus ait. Si sermo sit de rebus ipsis con-
ceptu, vera sunt illæ locutiones: quia *sensus* est, rem
illa, quæ concipiatur sub ratione *Iustitiae*, aut *In-
tellectus*, formaliter & essentialiter includere ratio-
Misericordie, *Voluntas*, &c. Si vero sit sermo
de

(40.)

de rebus, prout distinctè, & expressè concipiuntur à nobis, illæ locutiones falsæ sunt. Nam mens nostra per inadæquatos conceptus partiit rem in se omnino indivisibilem: tunc, quamvis res in se omnino sit eadem, tam in mentem nostram non cadit sub singulis conceptibus, cundum totam adæquatam rationem suam; & ideo si applicatio fiat in ordine ad conceptus nostros, non potest uattribui, quod attribuitur alteri; quia non concipitur id & sub eadem expressa habitudine per unum & aliud conceptum.

23. Perlustravimus hucusque fontes Obscurum Ambiguitatumque, tam Orationibus ore platis, quam scripta expressis communium: traximus nunc ad eas, quæ tum his, tum illis propriæ sunt, & peculiares. Quæ Orationi viva voce platiæ particulatim accidunt Ambiguitates, duæ duæ taxat nobis occurront, una est quæ ex consonantiarum literarum pronunciatione nascitur: H pro varia variarum gentium pronunciatione riat. Sic apud nos cæterosque ferè Europæos consonæ c, & f ante e & i, eodem modo efferunt, unde sono congruunt, ceu & seu, cedens, & sed cedebam, & sedebam, cella & sella, cellaria & seria, cera & sera, cero & sero, cervus & servus, cibi sibi, cingulus & singulus, cinis & sinis, cis & sis, citus, situs, civi & five, &c. Apud Frisos & Germanos pronunciatione non differunt f & v, unde simil modo proferunt, feritas & veritas, fidebam & vivbam &c. Hispani eodem sono pronunciant b & quapropter confundunt, bibere & vivere, belle & velle, betula & vetula, vilius & bilis, &c. Similis apud alias nationes etiam reperias. Sic etiam Vocalis e cum Diphthongis æ & œ in sono, cum efferuntur, conueniunt;

venit; unde in pronunciando non differunt,
edis & edis, ædilis & edilis, æquus & equus, unde
versulus

Dixerat hic equum, sed tulit alter equum,
in iobus Jurisconsultis inter se certantibus, an
imperatoris essent res propriæ privatorum, & victori
cum promittentibus, cuius precium solveret vi-
Historiam vide apud Melanchthonem lib. 4.
Dicit. Concurrunt etiam aliquando & s, cum &
re, ut in cœcus & secus, cades & sedes, & cœpit, &
cœptum & septum. Hæc de prima: Altera ex
vocum coalescentia, vel unius in duas di-
tatione resultat, ut incuria & in curia, ingenua &
ignua, sub tilia & subtilia, unde versiculus,

Filia sub tilia mea net subtilia fila.

Nac ambiguitate item sevit Testamentarius,
duo erant filii, unus Leon, alter Cunctaleon
is, ita testatus, Bona do mea cunctaleonti,
tim enim relinquebatur, an bona sua filio
lataleonti, an vero cuncta bona filio Leonti
set; quod Epigrammate sic est expressum,
Cunctaleonte Leon cum fratre forensibus armis
Decerat, dubio bellaque marte gerit.

Illi causa Patris non intellecta voluntas,
Ipse suas utri nempe dedisset opes:
et enim verbis, mea do bona cuncta leonti,
Ante parens usus, quam moreretur, erat.

Inc sibi Cunctaleon patris bona vendicat Hæres,
Poscit & ipse Leon cuncta paterna bona.
Refer Antistes nobis doctissime legum,
Utrum ipso maneant jure parentis opes.

Quæ speciatim Orationibus scripto expressis ob-
venit, Ambiguitates ex eo originem ducunt,

E 2 quod

quod omnes, quae in elocutione & pronunciatiæ auditori observantur diversitatis, scriptura characteribusque repræsentari Lectoribus nequeat. Quamvis enim singula vocabula, spatiolo distinguantur, eorumque syllabarum quantitas accerneretur; orationes ex iis conflatæ commatis, se colis, colis & punctis discriminentur: ac eam quædam affectiones signis interrogationis, adi rationis, & parentheses exprimantur: desunt men adhuc alia multa, ut sententiæ abruptæ designandæ hodie à quibusdam adhibentur i quo puncta post se invicem disposita, hoc do....) sententiæ ironicæ, imperantis, precatæ & similium, quorum defectus lectores sèpissimè dubios reddit, quo sensu literis fuerint consig tæ. Nec tantum ambiguitatis causa est horum signorum notarumque defectus, sed etiam nec ètus, nec non præposterus eorundem usus. Ag scunt hoc Pontificii Doctores, cùm inter causas securitatis Scripturæ referunt, quod, ut indeterminat ad diversos sensus rapi potest, sive ex varia interpunctio, sive ex vario modo scribendi, aut pronunciandi; ut du sit, an affirmativè, an ironice, an interrogativè. Nec sentit Chamierus Panstrat. Tom. I. lib. 15. cap. §. 32. cùm inquit. Fateor esse locos ambiguos, quo terpunctio varia possit variare; fateor etiam omnes scribendò perverti; aut pronunciando torqueri. Ut au Ambiguitas, tam quæ ex defectu quamquam ex neglectu signorum notarumque orationi scriptæ cidere possunt, aliquo recenseam ordine, confundendum, Loquelas spectari per se solam, vel catenus eam membrorum motus atque gestus contantur. Totius loquela, cùm sola spectatur, diver

(43.)

vocis modulatione dependet, quæ est vel unius vocabuli, vel integræ orationis. Unius vocabuli pronunciatio fit cum debito accentu, vel emphaticè, præsequentे aliqua mora: quæ tria idcirco etiam scriptura exprimi debent. Accentus nota, quamvis pluribusdam accuratioribus adhibetur, à pleris- em tamen negligitur, ac tum ambiguitas oritur, pendere & pendere, suffocat & suffocat, leporem & genem, quæ his versiculis distinguuntur,

Pendere vult justus, non vult pendere malignus.

Suffocat extinguit, suffocat guttura stringit.

In sylvis leporem, ast in verbis quare leporem.

Hoc quam maximè locum habet in Lingua Greca, siquidem accentus & Spiritus magnam inveniunt vocum diversitatem, & discrimen, ut erit, qui illam vel à limine salutavit, notissimum. Emphasis signum in scriptura deficit, unde autem, an vox aliqua prolata fuerit emphaticè, an secus. Sic Pontificii & Lutherani voculam *hac sententia, Panis est corpus Christi*, emphaticè atrunt, quasi in illa aliquid lateat mysterii: Sic etiam alii elevant vocem in vocabulo *omnes*; *Deus omnes homines salvari*, ut decipient imperitos, opsi omnes homines sint electi; ut habet Kekken. System. Log. lib. 3. cap. 1. Morula deni- quæ pronunciationem vocis alicuius, in oratione nondum finita, subsequitur, quoque illam ad horcedentem pertinere denotatur, à paucis expri- mur, & quidem nota commatis, à plerisque tamen negligitur, & in ancipiti relinquitur, num ad prætentia, an sequentia referri debeat. Exemplum nullud Ciceronis. lib. 2. de Offic. Summa quidem auctoritate philosophi, severè sane atque honestè, hæc tria

genera confusa, cogitatione distinguunt. Ubi si post confusa comma non interseratur, ambiguum est, unde genera scilicet an cogitatione, vox ista sit conjungenda. In hac unius vocabuli Ambiguitatum scripturæ defectu ortarum classe etiam reponi debet ea, quæ in Hebræa Lingua occurrit ex eo, quod olim punctis vocalibus, quæ hodiè characteris adscribuntur, destituebatur Veterum Iudeorum Scriptio. Valde enim eos ratio fugit, qui arbitramur Mosen istis Pentateuchen exarasse; vel Esdram saltare viros magnæ Synagogæ iis usos fuisse. Quippe apices demum invenii fuere à Iudeorum criticis Masorethis quidem circa annum Christi quingentesimum; ut habet Clariss. Vossius lib. I. de Art. Grammat. cap. Quòd itaque antiqui iis non uterentur, causa ob quam vox, quæ cùm pronunciabatur ambigua, non erat, vitium id contraxerit, cùm scribebatur nota prout enim vocabulō, solis consonantibus litteris in aliis consignato, alia atque alia puncta vocalia, aut in aliis, quidem alio atque alio loco affinguntur, aut appunguntur, reddetur aliud atque aliud, ac propter etiam aliud atque aliud eo denotabitur. Hujus ambiguitatis exempla in V. Testamento, ejusque versionibus reperies varia, & quidem non exiguo mero, quædam videsis apud Vossium loco jam laudato. In integræ Orationis pronunciatione considerandæ Distinctio, & Variatio. Distinctio respiratione peragitur, qua per intervalla sustinemus, suspendimus, aut deponimus sermonem. Comma sustinet, C. suspendit, Periodus deponit, ut habet Lipsius in Epistol. ad Hub. Audejantium de Distinctione & terpunctione. In commate est minima respiratio, in colo media, in periodo plena. His tribus à me s

additur Semicolon, in quo respirationem paulo majorem, quam in commate, sed minorem, quam in colo statuunt. Huic vero in Sermone distinctioni respondet in Scripto *interpunctio*, quæ definiente Lipsio, *Notandi certa ratio, qua secans & partimur scriptionem.* Hæc sane tam orationi scriptura expressæ, quam ore prolatæ distinctio necessaria; *Nam hercule (ejusdem sunt verba) consumisti tota lectio & intellectio, nisi notæ suæ dividant, & quis manuducant.* Unde tam Obscuritatem quam ambiguitatem ex interpunctionis defectu vel neglectu, vel ea præpostere adhibita scriptioni obnoxia posse patet. Atque hoc præcipue locum habet in Antiquorum Scriptis; Caruerunt namque Veteres illi Interpunctionis signis, quibus nos utimur; nec in eorum libris Distinctionum illæ variantes notæ reperiuntur; sed quicquid earum hodie in iis inest, id omne a recentioribus additum esse existimandum. Quod & in ipso Novo obtinet in Testamento; neque enim putandum, Euangeliis, Apostolosque ita scripta sua interpunxisse, ac immatis, coli, periodique notis ac signis distincte, quemadmodum ea hodie interpuncta nobis traduntur: sed longo post tempore, cum jam perspectæ essent hæ notæ, id præstitisse Theologos Christianos. Unde est, quod ubi unus interpuncto sit, aliis vel nullum, vel plane aliud adhibendum statuat, prout iste locus suæ sententiæ magis minusve favere sibi videatur. Atque hujus rei exempla quam plurima adferre non difficile esset, si id, cùm passim Theologorum scripta perscrutanti obvia sint, supervacaneum duceremus. Perimus itaque ad pronunciationis Variationem;

quæ vocis elevatione, & depressione, aliaque ejus flexione absolvitur, admodumque multiplex est potest. Hac varia Orationis accidentia exprimuntur, qualia sunt interrogatio, admiratio, interpositio, ironia, rogatio, jussus, minæ, & i genus alia. Quæ omnia etiam in scriptura noti quibusdam, eum in finem destinatis, ob oculo ponere oporteret lectoribus, si iis cunctæ Orationum ore prolatarum differentiæ literis exhiberentur. Fatemur quidem istas differentias sæpius ex vocabulorum Orationis tum significacione, cum collocatione, seu dispositione perspic posse, nec non tres priores, interrogationem putam admirationem, & interpositionem seu parenthesis hodie signis notisque peculiaribus in scriptione repræsentari: Attamen aliquando illius contrarium contingere cuilibet notum; & trium istarum notas Veteres non habuisse jam dictum: Adeut in illorum scriptis interpretandis eadem occurrat respectu omnium difficultas, quæ in recentiorum libris respectu reliquarum. Cum itaque tot tantæque orationum sententiarumque occurrant differentiæ, iisque exprimendis atque exhibendis in Scriptura deficiant charactere atque notæ; fieri nequit, quin multæ, quæ, dum viva voce efferebantur, nec obscuræ erant nec ambiguæ, si literis consignentur, vitia isti sibi contrahant. Exempla omnium percurrere non est animus, aliquarum enumerasse sufficiat Christus apud Joannem in Euangelio cap. 21 vers. 15, 16, & 17. ter Petrum alloquens, dicit Simon Ione, diligis me. Quæ verba accipi possunt, dupliciter, vel quasi Christus ipsum interro-

garet

t, num se deligeret, quemadmodum vulgo su-
 mutur, ac tum signo interrogationis insigniantur:
 & vales Christus affirmaret Petro, quod se dilige-
 eretdem etiam apud eundem, c. 5. v. 29. Judæis, qui
 opim persequebantur, trucidare studebant, re-
 spadens, ait. *Scrutamini Scripturas, quia vos videmini*
in ipsis vitam aeternam habere: & illæ sunt, quæ testifi-
catur de me. Cujus versus priora vocabula, ερευνᾶτε
 οὐαφας, sumi possunt vel in indicativo modo, si-
 cūvult *Cyrillus, & admittunt Commentatores in*
missam Versionem Belgicam; vel in imperativo,
 sentent, Tertullianus, Chrysostomus, Augusti-
 nus, & Theophylactus. Si indicativè accipiuntur,
 est esse interrogatio, quasi diceret Christus. *An*
scrutamini Scripturas, quæ testificantur de me, nec vul-
turenire ad me? vel objurgatio, quasi ipsos stupidi-
 us argueret, hoc modo: *Scrutamini quidem Scri-*
pturas, & illæ testificantur de me, nec tamen vultus venire
me. &c. Si imperativè sumantur, rursus potest
 Cristus vel illis jubere, vel ab illis petere, *Scruten-*
amini Scripturas. &c. Similiter discipulis suis nimio-
 bano gravatis in Horto, cum tertio ad illos
 invenisset, ac dormientes invenisset, dicit apud
 Matthæ. cap. 26. vers. 45. & Marcum cap. 14.
 vers. 41. *Dormitis jam & requiescitis, in indica-*
tio, vel Dormite jam, & requiescite in im-
perativo. Si prius, erit interrogatio, qua-
 sedicat, Num in hoc periculo, quod mihi
 & vobis impendet, tanta est animorum secu-
 ras & tranquillitas, cum maximè vigilan-
 es esset? Si posterius, est permissio ironica hu-
 ojimodi, Hactenus, dum vos, ne dormiretis, hor-
 ter, verba perdidis; dormite igitur jam & requi-
 escite

(48.)

escite : hostes adsunt, qui hoc vobis non permittent, sed invitatos cogent ad vigilandum. Sic etiam ironiam esse putat Melanchthon lib. 4. Dialect. verbis Pilati, cum Christum interrogaret : *Quid veritas?* quasi dicat, Tu es magnus fatuus, qui vero dicere in aula, ubi valet illud in primis, *veritatem parit, obsequium amicos*; cum interrogatis etiam accipi possint eadem vocabula, ita ut petet Pilatus sibi explicari, quidnam esset veritas. Paulus, quando ad Colossens. cap. 2. vers. 21. scribit : *Ne attigeris, neque gustaveris, neque contractaris*, nam tanquam haec asseverans & docens, sed narrans aliorum dicta, intelligendus est, ut vult Melanchthon loc. cit. adeoque haec *μημνήσας* & recitatis esse interpretanda, tanquam exempla traditionis superstitionarum, quae tamen aliqui oscitantes per Pauli preceptis habent. Sed sat exemplorum transeamus ad Loquelae considerationem, quia nus eam *memborum motus & gestus* comitantur, quia alterum est generalis nostrae partitionis, in principio hujus paragraphi praepositae, membrum. Hic tempore gestus atque actus externi vel sermonis intellectum juvant duntaxat, vel plane absolvunt. vident, atque promovent in orationibus, quarum eidem sententiam assequaris, nisi loquentis gestus cognoveris; sic etiam minantem orationem non intelliges, si eam comitantem manus motu nesciveris. Planè absolvunt in orationibus, quibus pronomine demonstrativo, aut aliqua simili particula res, nulla alia voce antea a sermone expressæ, designantur, & simul loque-

igit, aut aliis membris motu ostenduntur. Sicut sententiae, hujus aut tanti te non facio, nequam capi possunt, si illud hoc vel tantum a loquente aliquo gestu monstratum, tibi non immigris. Atque hinc male interpretati fuerunt verba Christi: apud Joannem in Evangelio cap. 2. vers. 19. quando ipsis signum percepimus, quod mercatores flagello e templo remitteret, respondit; *Destruite templum hoc, et in diebus erigam illud;* illa de Templo Hierusalem intelligentes, cum ille de Templo corporis sui loquebatur, quod forsitan etiam dicit, aut alio membro ostendit; cum illi rebus suis gestus adjungere usitatum fuisse ex Joan. 20. vers. 19. 20. verisimile sit, ubi discipulus alloquens, manus & latus suum eis ostendit.

Ex quibus omnibus liquere putamus, non à ratione alienum esse Fabium, quando per initium libri octavi suarum Institutionum cap. in hunc modum orditur: *Amphibolia species innumerabiles, adeo ut Philosophorum quibusdam videtur esse verbum, quod non plura significat:* p. Nc qui huic suffragatur G. J. Vossium, Institut. lib. 4. cap. 1. sect. 10. A quibus non ablutus Dannhaverus, cum in Ide. Bon. Interpret. parvit primæ sectionem secundam his verbis claudere cipiit. §. 47. Terminorum ac Orationum equivocatio nil est aliud, quam infinitarum perplexitatum pelagus. Quid enim varios ambiguitatum mæandros explicabit, quæ charta complectetur exempla solum præcipua? hde illud Poëta,

Quam

(50.)

Quām multa in sylvis Autumni frigore primo
Lapsa cadunt folia: aut ad terram gurgite ab alto.
Quām multe glomerantur aves; ubi frigidus annus
Trans pontum fugat, & terris immitiit apricis,
huic materiæ quadrare nobis videtur, nullamquæ
adèò, quæ ambiguitati obnoxia non sit, occurre
posse orationem.

26. Ab his autem ad alia antequam transeamus
unum adhuc hoc loco, quod in sequentibus us
erit, circa Ambiguitatem monere non inconsu
tum duximus. Est autem hoc, quod *oratio amb
igua*, vel in se, & *absolutè*, vel *relatè* & *respectu*
nostrī talis dicatur. *In se ambigua* est, quando no
bis insciis & non advertentibus, plures oratio rec
pit sensus: hos verò cum advertimus, *respectu no
strum* anceps dicitur. Cumque nos possimus vel lo
qui aut scribere, vel audire & legere, relativa si
ambiguitas iterum duplex erit, nempe vel *respectu lo
quentis* aut *scribentis*, vel *respectu audientis* au
legentis. *Respectu loquentis* aut *scribentis* anceps e
oratio, quando sciens volens eum in modum loqu
tur aut scribit, ut ejus oratio plures habeat sensu
Respectu vero auditoris aut lectoris, cum is in ea plur
reperit. Utrique rursum dupliciter considerari po
funt loquens nempe aut scribens vel sine vel cu
intentione auditorem lectoremve dubium rec
dendi, quemnam istorum plurium intellectum ve
luerit: Auditor vero aut lector ambigens vel no
ambigens, quisnam fuerit intentus.

27. Harum porrò Ambiguitatum quædam cor
currere possunt, quædam non item, idque mult
diversisque modis, ut cuilibet attendenti, easquæ
inter se comparanti apertum est. Nos præcipuo
& quæ

in & qui usum habituri videntur, levī digito attinge-
oīms. Potest itaque oratio in se & respectu nostri
in sūl, vel in se, & non respectu nostri esse ambi-
gū: At nequaquam respectu nostri & non in se.
Dinde potest oratiō esse ambigua in se, & id non
in certi à loquentे aut scribente, neque etiam ab
aliente aut legente, vel adverti, & quidem ab
omisque, vel ab alterutris. Denique potest Audi-
lere vel Lector de Orationis ambiguæ sensu dubius
vel non dubius esse, imo ipsam ambiguitatem
animadvertere, cùm eum dubium reddere
noluerit, vel etiam noluerit, imo ipsam orationem
ambiguam esse nesciverit Loquens aut Scribens.

I. 828. Inter proximè dicta occurrit, aliquem posse
orationem seu ore seu scripto proferre, quam &
sit, & velit plures admittere sensus; nec hoc ab
in dubium revocatum iri existimo. At vero,
plures illi sensus ab Authore & quidem sapiente
bono, hoc est, qui noverit quid loquatur, & da-
et opera decipere nolit, intendi possint, acriter, &
scidem præcipue inter Theologos, disceptatur.
Irtem affirmativam tuentur Cabalistæ, referen-
to Pico Mirandulano in Apologia, & Judæorum
abbini, ut & Patrum quidam, nec non Pontificii
ungno numero. Negativam contra tenent, quo-
mot à sede Romana defecere Theologi, sta-
mentes ac uno apertoque ore profitentes, cu-
libet in Scriptura orationis unicum tantum
verum, genuinum, & ab authore inten-
sū sensum literalem, ut vocant. Nos autem ut
super re etiam nostrum promamus judicium,
temur quidem ingenuè, admodum vero consen-
tūm usitatumque passim Scriptoribus esse, unum
duntaxat

(52.)

duntaxat unica oratione significare atque intendere: Attamen, cur non aliquando plura iisdem denotare queant verbis, non videmus. Nec etiam dissimulare possumus, argumenta contrariae sententiae firmandae ab ejus patronis allata, quae quidem nobis videre contigit, nihil prorsus evinceratque adeo esse levia & ficalnea, ut iis recensendis ac refellendis non operae pretium ducamus tenuis impendere. Quid autem nos de S. Scripturam multiplici sensu sentiamus, num scilicet uni eius loco plures competant literales, in hujus Expositionis progressu commodior dicendi dabitur locus.

C A P U T I V .

1. Scripturam esse obscuram & ambiguam. 2. Quis est verus Interpres? 3. Et quidem S. Literarum? 4. Qui suo munere debite fungatur? 5. Omnes veritatem adversantes Scripturae expositiones esse spurias. 6. Scripturae veritates non videri esse veros sensus. 7. Quis est optimus ejus interpres, si non sit infallibilis. 8. Omnes Scripturae veritates esse veros sensus, probatur rationibus. 9. Confirmatur autoritatibus. 10. Conditiones Reformatis in vero S. Literarum interprete requisitas in nostrum etiam quadrare.

1. **S**ed Jam satis multa, & quidem satis prolixae de Interpretis objecto generali, oratione nempe obscura atque ambigua, superiori capite verba fecisse nobis videatur: Descendamus nunc ad objectum specialius ad quod in ea, quam praeternibus habemus, controver-

scriptus est noster interpres, Sacram
Scripturam. Hanc autem pluribus in locis
obscuram & ambiguam esse, præterquam quod
neinem, quam parum etiam in ea versatum, fu-
gi, & ex exemplis, quæ inde allata aliis inter-
polamus, abunde pateat, ostendunt etiam ac-
teantur tot doctissimorum acutissimorumque, à
usque Ecclesiæ Christianæ fundamentis in
huc usque diem Theologorum, tam in ejus par-
te, quam totam scriptæ atque editæ notæ, ex-
planaciones, animadversiones, commentationes,
rphrases, interpretamenta, & id genus alia
plurinima, quorum quædam etiam ipsorum
sercandorum librorum molem longe exsu-
perara. Atque idem hoc non tantum expresse sta-
nt Pontificii omnes; sed etiam fatentur qui ab
sefecere. Sic Lutherus in libro de Servo Arbi-
tr. Sane fateor esse multa loca in Scripturis obscura, &
usa, non ob majestatem rerum, sed ob ignorantiam
vulgarum, & Grammaticæ, sed que nihil impedian-
tiam omnium rerum in Scripturis. Res sunt in Scriptu-
ræ prodiæ: licet quædam loca adhuc verbis incognitis
dura sint. Et Chatierus Panstr. Cathol. Tom. I.
15. cap. 4. §. 5. Catholici diserte ore que rotundo
nunciant. Primo esse in Scripturis locos non paucos ob-
scuros, ex quibus solis per seque ac seorsim consideratis
non posse certus aliquis evinci sensus. Idque multipliciter
s. Aliquando ob rerum obscuritatem, ut in prophetiis
futurarum, &c. Aliquando etiam ita contexta
eius loci vocabula, ut varium sensum pariant propter
vnuicæ; vel ἀμφισολια; ut, Ego & Pater unum
suis, intelligebatur ab Arrianis de unione voluntatis,
quod madmodum cum precabatur Christus, ut discipuli unum
essent:

effent; At Catholici referebant ad τὸ ὄμοστον. &c. H-
 jus generis passim occurunt testimonia quam-
 prima: Nec tantum Scripturam obscuram atque
 ambiguam esse, verum etiam omnes, quoniam ex
 vocabulis constat, tam obscuritatum quam am-
 guitatum, recensitas species in ea locum obtine-
 posse, minimè dubium est, imo, si non omnes,
 tem maximam partem, & quidem præcipuas, ne
 non præter has non exigui momenti alias (quaes
 sunt, ipsis fatentibus Theologis, prædicatio My-
 ca, tam Typica, quam Sacramentalis, &c., &c.,
 & θεοπρέπεια, καιληθεία, præposterior, aut anticipata
 & variantes tum V. tum N. Testamenti Lectioris
 & similes) occurtere, non difficile foret probatur
 & hic locus id exigeret, & de vera interpreta-
 Methodo jam constaret. Sed cum in hanc inqui-
 tur, & ille tantum requirat, ut pateat, quæd
 Scripturæ loca esse obseura atque ambigua, ada-
 que illam opus habere interpretatione, quod
 ipsi inficias eunt Theologi, id impræsentiarum
 monuisse, ad nostrum suffecerit institutum.

2. Quando autem hac in controversia de S. terarum Interpretate disputant Theologi, de v-iis, quemadmodum & nobis heic loci sermo est. Cum e-
 vero est, ut ex ante dictis facilè deducitur, non
 aliquem orationis sensum, aut veritatem expo-
 rit; sed qui sensum verum, hoc est, Authoris me-
 atque intentioni congruentem ac respondentem
 eduxerit, ac talem esse ostenderit: atque a
 vera interpretatio nihil aliud erit, quam eductio,
 que indicatio veri genuinique sensus earum oran-
 num, quæ audiuntur, aut leguntur; seu ut
 finit Chamierus Panstratiæ suæ Tom. I, lib. 5. p. 54.

I. §. 3. *Investigatio ejus rei, quam Author singulis significat.* Unde patet verum interpretem non sollicitum esse debere de Orationis interpretatione veritate aut falsitate, quam vero aut falso ostendit: eosque qui investigaverit atque indicaverit hunc redarguendo, illum vero confirmando, id est, Scriptoris intellectui conformem comprehendendo, quantumvis etiam rectae rationi disconvenientem, ac veritati repugnantem, suo tamen interiore abunde satisfecisse, omnesque illius partes invenisse censendus est.

Verus igitur S. Literarum Interpres erit, qui veros sensus elicere, eosque tales esse ostendere; ac falsos deprehendere & redarguere potest: sed ut illius munus, duabus quasi partibus abdatur atque constet: nimirum verorum instrumentorum indagatione ac comprobatione, allorum deprehensione ac refutatione. Quæ non sufficerit præstissime aliqua probabilitate, in verisimilitudine, ut vulgo in scriptis profanis ponet: sed inconcussa certitudine inexpugnabilius argumentis, quibus plane ac plene convincere possit ac debeat animus solidæ veritatis audus. Cum enim non de rebus levibus, sed tristissimis; non de terrenis, sed cœlestibus; non conis fluxis & temporariis, sed æterna anima nostrarum salute, qua nihil pretiosius habetur, nihil optabilius excogitari potest, agatur in instabilitatem, non in firmo labantique fundamento; sed inconcussæ immobilique rupi totum nostræ ædificium superimponendum.

Hanc autem Libros sacros interpretandi programam (præter alios, si qui forsitan sint, quod

E

non

non negamus) digne ac debite sustinebit, qui corum explicandorum veritates expiscari, ac positionum ab aliis super eis factarum falsitates apprehendere, ac se deprehendisse argumentis nomine dubiis astruere valet. Dicimus veritate falsitates, quod procul dubio mirum videbitur cum superiori capite tam anxie ac diligenter rationum veritates à veris sensibus distinxerimus hujus capit. s. 2. interpretem non ab illis, sed his verum dici debere statuerimus. Verum vero mirari desinet, & nos ratione niti animo vertet, quicunque observare nobiscum voluerit, aliter cum Scriptis profanis atque humanis, ac cum sacris atque divinis comparatum esse, a in his veritates & veros sensus indissolubili ubique copulari, quod in illis non obtinet; adeo qui illas eruerit, eadem opera simul & eruuisse, & qui aliorum explicationes falsitatem continere demonstraverit, easdem etiam esse, demonstrasse.

s. Hæc autem ita sese habere, ex eo manifestum est, quod S. Literæ Deum ipsum habeant a rem, qui talibus usus fuit Amanuensibus, in viam veritatis manu quasi duxit, quibusq; in scribendo semper adfuit Veritatis Spiritus quem ne umbra quidem falsitatis aut fallaciam potest. Unde certissimum est, quicquid in iis exaratum reperitur, nil nisi veritatem continere merissimam, & ab omni falsitatis errore consortio liberrimam; adeoque veros discr̄um Eloquiorum sensus illi semper consentire vero contra continuo repugnare. Ex quibus dentissime consequitur, omnes veritati adver-

Scripturæ expositiones, etiam ejus aduersari
sensui, adeoque esse falsas, alienas, spurias, &
menti longissime removendas. Qui igitur
S. Literarum loci interpretationem vero
noconsonam, sed dissonam esse, & deprehendere
tendere poterit, simul etiam illam esse erro-
rem, ac spuriam falsamque, & à vero sensu longè
inveniet atque evincet, nec ideo illam
vera aut aliis obtrudet, aut sibi obtrudi patie-
tur, ac sic posteriorem Interpretis offici partem,
in falsarum aliorum explicationum depre-
hensione ac ostensione sitam esse diximus, digne
adimplere poterit.

At non tam facile expeditur cum priore, ve-
rum nempe sensuum investigatione ac demon-
stratione. Quamvis enim jam extra omnem dubi-
tationis aleam posuimus, omnem verum alicujus loci
scripturæ sensum esse etiam veritatem; hujus tamen
ancipitationis conversum ejusdem notæ esse non
vetur, nempe, omnem veritatem esse etiam verum sen-
sum. Potuit enim contigisse, ut eodem Scripturæ
qui plures admittit sensus, plures contineant
veritates, quarum tamen unam tantum, remo-
nstræteris, in animo, dum ista verba exarabat, ha-
bit, & significare voluit sanctus illitus loci Au-
tor. Quocirca quamvis una, aut plures, imò
tam omnes alicujus loci ancipitis veritates, quæ
contineri possent, ^{narrantur} demonstranturque:
biuum tamen incertumque relinquetur, num il-
læ, vel quamnam earum, si una, aut quasnam, si
lures significantur (quod fieri posse supra innui-
sus) sacer illius Scriptor voluerit intellectas. Un-
consequi videtur, verum, quem nos assignavimus,

mus, S. Literarum Interpretem posteriori sui n
eris parti satis superque sufficere, at non si
modo priori, quam tamen præcipuam esse, & q
libet judicabit & nos ultro agnoscimus.

7. Verum enim vero etiam si vires nostri Int
pretis non altius, quam diximus, assurgerent,
ultra has positas metas se extenderent; minime
men negari poterit, illum cæteris omnibus lo
præcellere, ac multis paralangis anteponi deb
hac tempestate, qua ab ipsis Prophetis & Apo
lis, aliisque sacris Scriptoribus verum genuinu
que ac nativum Scripturæ sensum petere non
ceat; nec quisquam, sibi illi eruendo sufficien
Spiritus S. lucem affulgere, indubie probare qu
Etenim, cum cæteri nec falsa aliorum interpr
menta certo deprehendere & ostendere, nec ko
rum S. Scripturæ veritates, nedum veros sensus
vestigare & demonstrare valeant; hic noster
non infallibiliter veros sensus, at saltem veriti
elicere, & falsas expositiones refutare poterit,
pediens eo pacto, ne erroneis explicationibus,
quam genuinis, assensum præbeamus, &c., si ne
tum est in veros sensus, saltem in veritates, q
negatum non est, deducens; in quo sane minimus
est periculi, ut docet Augustinus de Doct. Ch.
lib. 3. cap. 27. hoc modo. Quando ex eisdem Scri
verbis non unum aliquid, sed duo vel plura sensuum
etiam si latet, quid senserit ille, qui scripsit;
periculi est, si quodlibet eorum congruere veritatibus
aliis locis Sanctorum Scripturarum doceri potest,
Et de Civitate Dei lib. 11. cap. 19. Sive cum n
tractantur, ad id quoque perveniat, quod sensus
qui scripsit, sive id lateat: sed ex occasione tra

de profundæ obscuritatis alia quedam vera dicantur.
 I. Sed age, videamus, an non hos nostro Interpreti positos limites perrumpere, ac eum tam
 tamen, quam posteriori muneris sui parti digne
 potiteque satisfacere posse, ostendere queamus.
 Hic autem facile conficiemus, si modo proba-
 vimus, omnes alicujus loci veritates, quæ Le-
 bri occurrunt, aut occurrere possunt, etiam
 veros sensus: Tum enim, qui unam tantum
 dicterit veritatem, etiam verum eruerit sensum,
 quo quis plures veritates, eo etiam plures
 sensus; ac præstantior erit interpres. Ut autem
 pro pateat, omnes Scripturæ veritates esse
 eum veros sensus; duo imprimis circa Librorum
 srorum authorem Deum apprime veniunt con-
 sideranda. Primum est, illum esse Omniscium,
 proinde omnes orationum à se prolatarum tam
 veras, quam falsas significationes optime novisse,
 usque auditoribus lectoribusque occurre posse,
 tantum prænovisse, sed etiam occursuras præ-
 disse, &c., cum nihil non præter illius providen-
 tiam accidat, ut veræ occurrerent, providisse;
 nemadmodum scribit Augustinus lib. 3. de Doct.
 trist. cap. 27. his verbis. *Ille quippe Author in eis-
 n verbis, quæ intelligere volumus, & ipsam sententiam
 sitan vidit, & certe Dei Spiritus, qui per eum hæc
 ratus est, etiam ipsam occursuram lectori vel au-
 tori, sine dubitatione prævidit, imo, ut occurreret,
 ia & ipsa est veritate subnixa, providit. Alterum est
 um esse Veracem, adeoque nec fallere nec falli-
 posse, ac ideo nunquam per suos ministros quic-
 quam ad decipiendos, hoc est, in aliud sensum,
 quam quem verbis significare voluit, seducendos;*

nedum dubios, quemnam plurium occurrentia
 intenderit, reddendos Lectores vel auditore,
 aut voce protulisse, aut literis consignari curas.
 Quod idem etiam videtur velle Polanus Syntag.
Theolog. lib. 1. cap. 45. quæst. 2. cum ait. Nulla r.
 ac proinde nulla enunciatio à Deo prolata, est ambigua
 ipso, seu quod ad ipsum attinet. Deus enim non loquitur
 ambigue, quasi volens studio homines incertos & dubios
 reddere, aut quasi volens verbi sui sensum dubium &
 certum esse. In ambiguitatis vitium Spiritus S. ne se
 quidem incidit. Qui os & intellectum homini dedit,
 prolabi neque vult neque potest. Nec quenquam acci-
 perfrictæ frontis, impiique animi credo, q.
 cum hominibus vitio vertatur, sic scientes volen-
 tes sua componere verba, atque insuper nutib
 gestibus, aliisque corporis motibus ita omnes ani-
 fallacis nervos intendere, ut in sensum non à se
 tentum, aut in plures, quorum quemnam in-
 lectum voluerint dubitetur, incident lectores
 auditores; tam enorme crimen Deo Optimo Ma-
 gno, Enti perfectissimo, in quem ne umbra quid-
 falsitatis aut fallaciæ cadere potest, audeat adso-
 bere. Quocirca cum talis ac tanta imperfectio lo-
 gissime ab eo sit removenda, & in nullas S. Scrip-
 tæ veritates incurrit lector vel auditor, in q.
 eum incursum non præviderit, imo provideat
 Dei Spiritus, cumque in omnes incurrere pos-
 sequitur omnes illas eo in loco ab ipso inter-
 significataisque fuisse; adeoque etiam esse veri
 sensus. Quod idem etiam comprobatur ex trito
 apud Philosophos Axiomate, frustra fieri per plus
 quod potest per pauciora; unde deducitur aliud, quod
 ab unoquoque etiam admittitur, nempe meus

ne ut loqui & scribere, qui paucis verbis multa;
 et quum qui multis pauca dicit, atque adeo etiam
 una ac simplici oratione duas veritates, quam
 quanam tantum docet, exclusâ aliâ: Optimum
 praestantissimumque, si quis una omnes,
 comprehendere potest, significet. Cum au-
 gus, ut ajunt, Deus & natura nihil agant frustra,
 actiam Spiritum Sanctum optime scripsisse uno
 omnes confiteantur, hunc in Dei oraculis
 inscribendis morem tenuisse, nemo aut negare
 dubium revocare poterit,

Atque haec nostra etiam sententia multorum
 aevi doctissimorum virorum fulcitur autho-
 critibus. Horum primi sunt, ut ab antiquissimis
 sumam, Judæorum Rabbini, qui, ut illam
 declarant, Dei verbum ferro ignito assimilant.
 Namadmodum enim hoc igne continuisque
 nimmis excandefactum si incudi imponatur, mal-
 que percutiatur, quaquaversum scintillas, can-
 entemque scoriā spargit ac projicit: sic etiam
 omnes sensus veritati congruentes, qui ex
 literis interpretatione hauriuntur, atque
 mauntur, esse tanquam scintillas ac faculas, quibus
 deus hominum animos à nebulis in scitiæ, ac igno-
 sciæ tenebris voluit liberare, illorumque men-
 salutari sapientiæ ac cognitionis luce illustrare,
 que illuminare. Atque hanc suam sententiam fir-
 mant Psalmo 62, ubi vers. 12. dicitur, *Semel Deus
 erutus est, bis idem audiri, quod Dei robur est.* Hoc est,
 illi interpretantur, Deus unam ac simplicem
 orationem, at talem, quæ multiplicem
 continebat sensum; ego enim bifariam, hoc est,
 multifariam (numerus certus pro incerto) eandem

intellexi , plures inde eliciendo sensus , in quum
 situm est Dei robur , quod nempe possit ita su-
 orationis verba componere , ut una simpliciique
 plures edoceat auditorem , lectorumve verita-
 tes. Rabbinos hac in parte sequi videtur Augusti-
 nus. Illustrissimus ejus locus est Confessio-
 num lib. 12. cap. 31. qui sic habet. Ita , quis
 alius dixerit , hoc sensit , quod ego : alius , imo illud , qui
 ego : religiosus me arbitor dicere , cur non utrumqu
 potius , si utrumque verum est ? Et si quid tertium , e
 si quid quartum , & si quid omnino aliud verum qui
 piam in his verbis videt , cur non omnia illa vidi
 credatur , per quem unus Deus S. Literas vera &
 versa visuris multorum sensibus temperavit ? Ego cer-
 quod intrepidus de corde meo pronuncio ; si ad cu-
 men authoritatis aliquid scribebam , sic mallem scriber-
 ut , quod veri quisque de his rebus capere posset , mi-
 verba resonarent , quam ut unam veram sententiam
 ad hoc apertius ponerem , ut excluderem ceteras , qu
 rum falsitas me non posset offendere. Nolo itaque
 Deus meus , tam præceps esse , ut hoc illum virum
 te meruisse non credam. Sensit ille omnino in his ve-
 bis , atque cogitarit cum ea scribebat , quicquid
 veri potuimus invenire , & quicquid nos non potuimus
 aut nondum possumus , & tamen in eis inveniri potest.
 Et qui huic proximus est ejusd. lib. cap. 26. Velle
 quippe si tunc ego essem Moyses , ex eadem namque
 massa omnes venimus , & quid est homo , nisi quia mem-
 es ejus ; vellem ergo si tunc ego essem quod ille , & mi-
 abs te Genesios liber scribendus injungeretur , talem m-
 hi eloquendi facultatem dari , & eum texendi sermo-
 nis modum , ut neque illi , qui nondum queunt inte-
 ligere , quemadmodum Deus crebat , tanquam exceder-
 ti

ties suas dicta recusarent ; & illi qui hoc jam posse in quamlibet veram sententiam cogitando venissent eam non prætermissam in paucis verbis tui famuli reperirent ; & si alius aliam vidisset in luce veritatis, ea in eisdem verbis intelligenda deesset. His non absurda occurrit de Doctrin. Christiana lib. 3.

Cap. 7. Quid in Divinis Eloquiis largius , & uberioris provideri , quam ut eadem verba pluribus intelligendis , quos alia non minus divina contestantia facilius approbari. Atque hinc est ejusdem Regula : Angua in sacris Literis , si explicari nequeunt , in quaque partem intelligi possunt , si fidei regula non obstat. Et hunc putamus esse ingentem illum sensum thesaurum , in profundo Sacrorum Codicum descendente , quem tantopere deprædicant , ac laudibus extollunt Patrum nonnulli. Sic Iohannes ad Paulinum Epistol. 103. cap. 7. apocalypsis Iohannis tot habet Sacra menta , quot verbi. Parum dixi pro merito voluminis : laus omnis superior est : in verbis singulis multiplices latent intelligentiae. Et in 3. caput ad Ephesios , Singulare ferme , Syllabæ , apices , & puncta in divinis Scripturis sunt sensibus. Sic Basilius cap. 1. operis de Spiritu sancto , viris Theologicis exponendos esse docet apices literarum apices , ipsas literas , & syllabas : ne voces & orationes. Ac denique Chrysostomus enes in Homil. 21. Ego , inquit , omnes vos obsecro , ne affriciter ea , quæ in Scripturis sacris contenta sunt , transcribam. Nihil enim hic scriptum est , quod non multas sensim habeat divitias. Quandoquidem divino Spiritu afflati hebreæ locuti sunt , ideo ut à Spiritu scripta , ingentem continent thesaurum. Et ne miremini , quod in nominum enumeratione multas latentesque divitias

sententiarum vobis me ostensurum pollicear. Neque enī
 vel syllaba, vel apiculus est in sacris Literis, in cuius p
 fundo nouū sit grandis quispiam thesaurus. Idem plurib
 in locis afferit D. Thomas Aquinas, ut Sum
 Theologiæ part. I. quæst. I. art. 10. & in 2. l.
 Sententiarum Distinct. 12. art. 2. ad 7. atque
 bi: Omnia vero disertissime in Quæstionibus
 Potentia Dei, quæ habentur in ejus operum To
 octavo; Ubi quæst. 4. art. 1. sic ait. Aliud est (l
 licet vitandum) ne aliquis ita scripturam ad unum f
 sum cogere velit, quod alios sensus, qui in se veritatem c
 tinent, & possunt salvâ circumstantiâ literæ Scripturæ, quas in
 ptari, excludantur; hoc enim ad dignitatem divinæ Scripturæ pertinet, ut sub una litera multos sensus contineantur, ne adaptatio
 sic & diversis intellectibus hominum conveniat, & unusquisque aliis q
 quis miretur, se in divina Scriptura posse invenire veritatem, quam mente conceperit. Et per hoc etiam contra Theolo
 fideles facilius defendatur, dum si aliquid, quod quisquis tentatis, h
 S. Scriptura velit intelligere, falsum apparuerit, ad alij queant
 ejus sensum possit haberi recursus. Unde non est incr
 ibile, Moysi & aliis Scripturæ authoribus hoc divinitus in genio
 concessum, ut diversa vera, quæ homines possent intelligere, ac tal
 ipsi cognoscerent, & ea sub una literæ serie designarentur, ab aliis q
 sic quilibet eorum sit sensus authoris. Vnde si etiam ali
 vera ab expositoribus S. Scripturæ literæ aptentur, quæ auctor non intelligit, non est dubium, quin Spiritus sanctus Tertia, i
 telleixerit, qui est principalis auctor divinæ Scripturæ. V
 omnis veritas, quæ salva literæ circumstantia potest diri
 Scripturæ aptari, est ejus sensus. Nec longe ab his i
 scedit Cautela, quam in aliorum scriptis interpre
 tandis observandam docet clarissimus & doct
 mus Philosophus pariter ac Theologus, atq
 utriusque hujus facultatis in Academia Duisb
 geni

Professor dignissimus, Joh. Claubergius in
logic. Vet. & Nov. part. 3. cap. 7. quæst. 43.
rba alicujus orationis facile restringas, si latiorem eis
cationem profunda Authoris sapientia concedat, nec
interpretandi leges abnuant. Qui canon, sic pergit,
pùè locum habet in explicandis Eloquuis Dei; hujus
m, utpote summè sapientis, summèque boni, & potentis,
verba, & opera augusta potius, & ampla, quam angusta
immitata animo sunt cogitanda.

o. Quibus omnibus postremo adde, quod in
hic nostrum Interpretem etiam quadrent Con-
ditiones, quas in summo Controversiarum judice
requirunt Theologi, quæque huic negotio non in-
congrue adaptari possunt. Hæ vero à quibusdam
ab aliis quatuor enumerantur. Prima est, ut
non possit, illudque liquido constet. Cum enim
Theologæ Dogmata indubitatae debeant
se veritatis, hæcque non nisi ex interpretamentis
ierui queant; cumque insuper nullum, quod Tex-
ton sacro, qui infallibiliter verus est, non respon-
sat, sit genuinum, patet illud omni prorsus errore
care, ac tale etiam esse, illius Authorem osten-
dere debere. Secunda est, ut ab illo non possit provo-
qui, hoc est, ut illius interpretatio ad aliud non sit exami-
nanda: provocatio enim proprie ad Judicem perti-
t. Tertia, ut non sit partialis, magisque ad unam,
am alteram partem inclinet. Quarta denique & ul-
ma, ut ad assensionem cogere, vel ut alii, ut certa homi-
s cognitione imbuere possit. Quæ tres conditiones
prima fundantur, ex eaque deducuntur. Quo-
am enim prima præcipit, ut ab omni prorsus er-
ore sit immunis verus interpres, idque perspe-
cum esse debeat; perspecta simul atque cognita
quoque

(66.)

quoque erit illius expositionis veritas, quæ idem
co, nec ad aliud exigenda, quid enim amplius quæ
verum sensum certo cognoscere expetimus? no
partium duci studio poterit; sed sola animis,
assensum extorquere, & infallibilem notitiam i-
ferere. Atque has quatuor conditiones assignatae
nobis interpreti inesse omnes, cuilibet illas ei ada-
tare atque accommodare, volenti manifestum e-
putamus, unde pluribus id persequi, superfluum
esse duçimus.

C A P U T V.

I. *De verò Scriptura Interpretate Pontificiorum, Euani-
licorum, ac nostra sententia.* 2. *Philosophiae Descri-
ptio,* 3. *Causa principalis,* 4. *Instrumentalis,* 5.
Certitudo. 6. *Quid nobis sit persuasio Spiritus San-
ordinaria?* 7. *Veritatem ordinariè, veritati extraor-
nariè patefacta non supponi, multò minus opponi.*

I. **A**T vero quibus facultatibus prædictis
quibus adminiculis adjutus, qua norma
qua Methodo instructus debet esse
quis, ut S. Scripturam & ipse vere ex-
plicare, & à falsis aliorum interpretationis vincere,
adeoque genuini interpretis muneri suffice-
valeat? Pontificii & jus & normam S. Literas i-
terpretandi, ac de aliorum interpretationibus juc-
candi, spuriæ sint, an genuinæ, penes sola Ecclesiæ Romanam esse statuunt, ac idcirco
nullum, ajunt, verum esse interpretem, nisi c.
jus explicatio illius approbatione confirmata a-

q

corroborata est. Huic sententiæ acerrime
oppoſunt, quotquot à ſede Romana deſe-
cunt Christiani, contendentes, præter alia media
negotio conducibilia, qualia ſunt Linguarum
Originalium notitia, Liberalium Artium cogni-
ti, Interpretum piorum ac doctorum auxi-
lii, &c. ipsam S. Scripturam unicam & opti-
mm regulam, infallibilemque normam eſſe, ſe-
nundum quam omnis interpretatio dirigenda ſit.
Ab his autem tam hanc, quam illam ſententias ob-
ſeruantes infrà recenſendas, improbabilibus, no-
n, eamque paradoxam adſtruere, impræ-
ſtiarum eſt animus, ſcilicet hoc munus ve-
ctor competere Philosophiæ, hancque eſſe nor-
m certam, ac minime fallacem, tam ſacros
obros explicandi, quam illorum explicationes
explorandi. Atque hoc ſenu Exercitationis no-
titulum intellectum volumus; quo etiam
Euangelicis Theologis Scriptura & ſui ipſius
ierpres, & controverſiarum Theologicarum
plex perhibetur, hoc eſt, interpretandi ac judi-
candi norma ac regula.

2. *Philosophia* autem, de qua nobis hic fer-
o eſt (ut etiam quædam de Controversiæ no-
ꝝ ſubjecto prælibare aggrediamur, prædica-
m enim jam ſatis ſuperque nobis excuſiſſe vi-
tum) *Philosophie*, inquam, nomenclaturā intel-
leuiimus, non Divini Platonis, non magni Ari-
otelis aut aliorum quorumvis eo nomine in lu-
m editas de *rerum natura* opiniones, ac con-
ſtuſas: ſed illarum veram ac indubitato certam
titiam, quam *Ratio*, ab omni præjudiciorum, invro-
cro libera, naturalique intellectus lumine, & acuminis
ſuffulta

suffulta, ac studio, sedulitate, exercitatione, experimenti
rerumque usu exulta atque adjuta, ex immotis ac per-
cognitis principiis per legitimas consequencias, apodio-
casque demonstrationes, clarè ac distinctè perceptas, eri-
ac in certissima veritatis luce collocat.

3. Hanc autem Deo Opt. Max. luminum pat-
sapientiae fonti suam debere originem nulli n-
notum: Quandoquidem totum munus bonum, &
tum perfectum donum est supernè descendens à patre
minum, apud quem non est transmutatio, aut conversio
umbra, ut habet divus Jacobus in Epist. cap. 1. ve-
17. Et Deus dat sapientiam sapientibus, & scienti-
scitis & intelligentibus. Daniel 2. v. 21. Et Iehova
sapientiam, ex ore ejus scientia & intelligentia proce-
Proverb. 2. vers. 6. Quod idem etiam facile co-
gitur ex 2. Chron. cap. 1. vers. 12. Et omnis
pientia à Domino, atque apud ipsum est in seculum. L
cles. 1. Nec solum apud sacros, sed etiam pro-
nos, & quidem Ethnici scriptores non obse-
hujus rei inveniuntur testimonia. Sic Plato in
mæo ait, nullum unquam à Deo munus, Philosophia p
stabilis, mortalibus collatum, aut deinceps conferenda
esse. Et Lucretius, Memmum de Sapientia a
quens, librum suum § de Rerum natura in h
modum exorditur.

*Quis potis est dignum pollenti pectore carmen
Condere, pro rerum majestate, hisque repertis?
Quisve valet verbis tanum, queis pingere laude
Pro meritis ejus possit, qui talia nobis
Pectore parta sub, quæstaque premia liquit?
Nemo, ut opinor, erit mortali semine cretus.
Nam si, ut ipsa petit majestas cognita rerum,
Dicendum est; Deus ipse fuit, Deus, inclyte Men-*

*Qui princeps vitæ rationem invenit eam, que
Nunc appellatur sapientia; quique per artem,
Fluctibus è tantis vitam, tantisque tenebris,
In tam tranquilla, & tam clara luce locavit.*

Sicut Romanæ eloquentiæ Parens Cicero lib.
Tuscul. quæst. Philosophiam, ait, esse donum & in-
nitum Deorum. Atque his Ethnicis suffragantur
Iannes Philosophi Christiani. Clemens Alexan-
drin. lib. 1. Stromat. Omnia bonorum Deus est cau-
sus, sed aliorum quidem principaliter, ut Testamenti Vete-
& Novi: aliorum autem per consequentiam, sicut Phi-
losophiæ. Melanchton in Epist. Pauli ad Col. cap. 2.
8. Esse notitias naturales veras, in creatione menti-
hominum insitas; quæ sunt normæ veritatis & certitu-
dis, ut numerorum, ordinis, figurarum, legum natu-
rum de Moribus, & Physica principia, ex quibus ex-
suntur multæ artes, manifestum est, & quidem Pau-
lominat leges naturales veritatem Dei, & ait, Le-
gen scriptam esse in cordibus. Et manifestum est à Deo
ab aliis numerationem, scriptionem, lectionem, architecto-
nam, artem Medicam; & de Architecto dicitur Exod.
. Deus implevit eum hac sapientia. Et anni rationem
uditam Deus & instituit, & ostendit, & numerare Deus
bet. Linguis esse donum Spiritus Sancti Historia Apo-
lorum ostendit, & de Arte Medica dicitur Syracide 38.
Deus dedit hominibus scientiam, ut glorificetur in mirabi-
lis suis. Agnoscamus igitur arte extructas ex notitiis,
tae in creatione hominum mentibus insita sunt, esse res bo-
nis, & Dei dona, & quidem sciamus esse commone factio-
nes, & testimonia de Deo, quia ostendunt, Deum esse sa-
uentem; & quidem lex naturæ testatur esse Deum, & do-
nat, qualis sit. &c. Videantur Conimbricenses in
roæm. Dialect. Masius Proæm. Physic. sect. 1.
quæst.

quæst. 6. Kekkermannus Præcogn. Philosop. b.
I. cap. 3. Alstedius Encyclopæd. lib. 3. cap. 2 & 3.
Præcogn. Philos. part. I. cap. 13. Timplerus Ex-
citat. Philosop. sect. 2. quæst. 4. Magirus Pre-
gom. in Aristotelis Ethicam. Casmannus Phi-
Christian. cap. 4. & alii non exiguo numero.

4. Sed vero in hoc, Deum nempe esse Philo-
phiæ causam primam ac principalem, non tantum
difficultatis occurrit, quantum in lumine nature
seu ratione humana, quæ Instrumentalis ab aliis
bus, ab aliis remota, & minus principalis seu
cundaria statuitur. Illam enim tam exiguam, ta-
que tenuem ac parvam faciunt hodiernorum
Theologorum quidam, ut in rerum essentiis atque
naturis perspiciendis atque cognoscendis pro-
cæcutiat, ac loco medullæ, & nucleorum, nil
putamina & cortices legere, ac tam arido vi-
quo solidæ cognitionis fames expleri minime
test, se pascere debeat. Quin etiam eo usque ex-
processere nonnulli, ut, illam omnino nullam e-
rotundo ore asserere non erubuerint. Sed quod
erronea, & quam longè à vero abeat, ac rejicien-
sit hæc opinio ostendit omnis nobilissimarum
thematicarum disciplinarum Chorus, quæ sane
earum Cultoribus notissimum, in ipsas rerum, q
tractant, essentias, ex iisque necessario profluens
proprietates penetrant, easque apodictice demo-
strant. Quod idem tam in Metaphysicis, quip
Physicis præstari posse, scriptis suis cedro digni-
mis probat illustrissimum ac splendidissimum ill
hac nostra ætate Philosophico Orbi exortum in
vum sidus, nobilissimus Renatus Des Cartes, ac
ut, quibus tam claræ apertæque veritates mem-
ocu

ilos nequeunt illustrare , helleboro opus ha-
bit , quo tenacum præjudiciorum atque antici-
pionum viscidi humores , quibus ipsorum cere-
bri undequaque perfusum est atque obfessum ,
emergentur , ac inde exhalantes præoccupatio-
nem crassi vapores , qui nebulas illorum intellectui
tendunt , dispellantur , dissipenturque . Ostendit
enim hic vir incomparabilis suo exemplo , quid in
cum investigatione possit Ratio seu mens hu-
ma , intelligendi impedimentis atque obstacu-
li liberata , & propriis viribus facultatibus
e instructa , si nihil nisi clare distincteque
ceptum assumat ; ac pedetentim à simplici-
bus & notioribus ad composita & ignotiora ,
undum veram intellectum dirigendi Metho-
dum , procedat atque progrediatur . Et sane ,
numen aut ratio naturalis sit , quemadmodum
prædicant , tam exigua , aut nulla , quid quæso
homines faciet , & ab irrationalibus animali-
bus discriminabit ? Sed idem mihi hic observasse
est , quod vulgo in omnibus rebus fieri solet ,
propterea quoque in proverbium abiit , videli-
Artem non habere inimicum , aut contemptorem ,
ignorantem. Quò enim quemquam Theolo-
gum minorem deprehendi Philosophum , mi-
sqüe naturali ratione utentem ; eo etiam ma-
rem reperi Philosophiæ , & rationis naturalis
contemptorem . Cum contra multi eximi præ-
ntesque Theologi , iidemque Philosophi ratio-
m humanam , ejusque propaginem Philosophi-
am maximis continuo laudibus , at-
te in cœlum amplissimis elevant præconiis . Quid-
tid autem sit & quantopere etiam rationem ex-
G tenuent ,

(72.)

tenuent, ac parvi pendant quidam Theologi, prudendum demonstratum est, eam quam multa cire & distincte percipere, & in iis, quæ clare & distincte percepit afferendis, errare non posse, veritatem assequi debere: cumque Deus, ipsis tentibus, omnis veritatis sit fons atque origo, etiam omnis veræ Philosophiæ seu Sapientiæ thor atque conservator.

5. Et quoniam omnis clara & distincta perceptio, præter Veritatem conjunctam sibi etiam bet certitudinem; quicquid hæc vera docuit Philosophia seu sapientia, firmum erit ac rat nec ullis argumentis in dubium revocabile; aut illius persuasioni, tanquam omni excepti majori, plane ac plene acquiescere poterit, ac bebit veritatis avidus animus, nec ulterior quærenda sit certitudo.

6. Præterea quoniam quoque nulla est clara & distincta perceptio, quæ non intime sui conscientiam in nobis gignere possit: & cum omnibus dictum, claræ ac distinctæ perceptionis Deum causa, etiam hujus intimæ conscientiæ causa cumque hæc conscientia rem perceptam esse ram indubie nobis persuadeat, dictet, testetur que inspiret, non immerito, nec incongrue seu Spiritus Sancti persuasio, dictamen, testimoniun, atque inspiratio appellari poterit. Undo tet, quam abs refuerint, & quam inani se torsu labore Theologi, qui Rationem, aut lumen naturale tam parvum, aut nullum statuentes, aut quid, quod istis nominibus designetur, quæ runt, quodque in illius locum surrogarunt, ad men supernaturale vocarunt, quod quidem

si clare explicare nesciunt, quemadmodum
cap. 14. fuse docebitur. Atque haec illorum
inde mihi originem duxisse videtur, quod,
aristotelicorum illud dogma, *Nihil esse in intellectu,*
non antea fuerit in sensu, pro indubitato haben-
tis unquam mentem à sensibus avocarint, & ad-
molum mutilam ac imperfectam, imo nullam esse,
quib iis hauritur, cognitionem animadvententes,
cognitionem naturalem nihil aliud esse autumantes,
exiguam ac nullam fecerint & pronun-
tiant: Attamen, quod aliquando iidem casu in
sensuam percipiendis ac cognoscendis puro in-
situ usi fuerint, ac, sic aliquem radium veræ ac
cognitionis gustantes, hancque plane alte-
motæ, quam priorem, à sensibus haustam, de-
pendentes, ab illa etiam longe discriminariint,
cum illam ad suam naturam tantum pertinere
firmiter persuasissent, hanc altioris naturæ ac
num quid esse putarint, adeoque lumen super-
nrale nominarint. Sanè, quicquid hujus sit, sa-
dicatere existimamus, commodè istis sub nomini-
cione, quod diximus, intelligi posse; quo circa
eò usque ista sic accipiemus, quod illi aliud
& quidem quod statuunt, iis denotari pro-
marint; si quidem non sit purum putum figmen-
, cuius extra illorum cerebrum nec vola nec
gium in rerum natura reperias.

Ex antè dictis porro etiam facile colligi po-
quam futilis sit illorum sententia, qui naturam
scientiam revelationi, veritatem ordinarie,
extraordinarie patefactæ, non tantum
ad certitudinem suppositam, sed etiam opposi-
tia esse volunt; cum utraque uno eodemque loco

atque ordine habenda sit. Non enim Veritas ^{Literatur} ipii, quamquam diverso modo parta atque acci- ^{eruilla}
sita, aut contraria esse, aut antecellere posse ^{dornata}
Exemplo rem declaratum imus. Si cui per grātia ^{dægē}
lumen extraordinarium revelatum sit, Deum ^{adūri} omniscium; alteri vero idem lumine naturæ apud ^{certa}
Etice demonstratum: Uterque clare distincte ^{opis na}
ac certo & infallibiliter eandem, cum eade ^{odūcē}
enunciatio, veritatem percipiet: hæc autem ^{Scriptu} ipsi nec contraria erit, nec in uno majorem, q ^{il de dñi}
in alio, pariet certitudinem, cum uterque u ^{plication} lo modo possit dubitare. Videantur etiam de ^{ent, ex}
quædam cap. 8.

C A P. VI.

Philosophiam esse infallibilem S. Scripturam int ^{qui}
pretandi Normam ostenditur, 1. Argum ^{sincer}
2. Continua Theologorum Praxi, & 3. E ^{au par}
plis.

1. **H**actenus Controversiæ explicum
subiectum & Prædicatum, jec ^{alutavi}
que fundamenta, quibus totam ^{deoque}
monstrationis nostræ molem in ^{cognitio}
sentiarum superstructum ibimus, & quide ^{stū el}
cili negotio; sponte enim sua sese cuilibet ^{compr}
cta animo recolenti, & accurate atten ^{petet}
oggerit. Demonstravimus namque cap. ^{as fibi}
mnes locorum Scripturæ veritates, esse etiam ^{epiden}
ros sensus, ac omnes eorum expositiones ^{parafin}
veritati non congruunt, esse falsas: adeoquod ^{as}

S. Literarum Interpretet esse , qui veritas orationum in iis contentarum potest erue-
 ac se eruisse ostendere , nec non eartundem
 aliis adornatas interpretationes vero non con-
 das esse detegere, ac demonstrare. Cum igitur,
 p̄precedenti capite docuimus , Philosophia
 vera , certa , ac indubitata Rerum notitia,
 principiis naturæ lumine cognitis deducta,
 que apodicticè demonstrata: Poterunt hac &
 orum Scripturæ veritates certo erui , eru-
 que esse demonstrari , & eorum ab aliis fa-
 explicationes , num vero convenient , an
 ruginent , explorari , ac hujus vel illius no-
 tesse , indubie ostendi. Unde evidentissime
 sequitur , illam tam sacras Literas interpre-
 di , quam interpretationes explorandi cer-
 esse atque infallibilem Normam; ac præter-
 ellum , qui hac est instructus , & cui hujus
 ac sincera affulsit lux omnes verbi divini
 interpretis partes rectissime dignissimeque susti-
 tere posse. Quod sane non ita intellectum
 sumus , ac si is , qui Philosophiam à limine
 salutavit , ac primoribus degustavit la-
 bii , adeoque liberalium artium atque discipli-
 lum cognitione parum aut mediocriter tan-
 tinctus est , omnia , quæ in sacris Scri-
 ptis occurunt , etiam difficiliora atque ab-
 siora penetrare , intelligere atque expli-
 posset : Sed tantummodo ea , quorum
 titiam sibi jam philosophando comparave-
 & quidem eo plura ac altiora , quo sæ-
 ac profundius in Naturæ arcana , atque
 mos recessus intellectus sui lumine atque

acumine descenderit, ac in Rerum cognitione niores penitioresque fecerit progressus: quemadmodum idem id etiam omnibus Theologis, quod a jactis Christianismi fundamentis ad hanc que tempora sacris Codicibus enucleandis animum appulerunt, usu venisse, apud omnes in confessio est. Neque enim eadem mensura interpretandi facultate praediti fuerunt cuncti: Sed quisque ingenio, doctrina, ac cognitione exellet, eo dignius S. Literarum Interpretis personam sustinuit, ac plura difficilioraque loca rectius melius enodavit. Unde sufficerit, hac cum limitatione (non enim latius necesse est) accipere nostrum argumentum.

Deinde etiam omnem Interpretationem Philosophiae ope adornatam, aut ejus scrutinio expramat probatamque, esse veram ac genuinam eo liquet, quod nullum, à nobis Cap. 3. §. ultex Theologis enumeratorum, quae in interpretandi Norma desiderantur, requisitorum occupat quod Philosophiae non ad amissim competit. enim, cum vera sit, ab omni errandi periculo era; atque cum fallere nequeat, quodvis interpretamentum ad hanc exploratum, ad aliam de normam examinare prorsus non opus erit: nam cum immotis, ac flecti nesciis nitatur fundatis, partium studio ducetur: Ac denique homini animis, cum certa sit, atque indubitate assentientia extorquere, ac firmam adferre cognitionem terit.

Præterea vetus est, & vera Vox, & Theologia quando de Scripturarum Interpretate disputaverint, placuisse passim trita: *Unumquemque esse optimum suorum rationum*

interpretem; quam Deo etiam tribuunt, & quidam jure optimo, cum in ipsum melius, quam enquam mortalium quadret. Hi enim & mendaces, & fallaces sunt, & sæpiissime affectibus appeti, aut utilitati & commodis suis consulentes, voulent alio sensu proferunt, alio mox explicant. Vero, in quem ne mendacii quidem ac fallaciæ subra cadit, semper tam in loquendo, quam interpretando, unus idemque est, ac manet. Quapropter, cum, ut præcedenti capite diximus, Philosophæ autor sit, ipsi etiam adscribenda erit omnis interpretatione, quæ illa dirigente atque approbante medium adducitur. Ac proinde illi quoque interpretandi Normæ nomen denegari nulla interit ratione.

2. Nec tantum jam allata nostram sententiam habiliunt argumenta: sed etiam perpetua cujusvis i Theologorum comprobat Praxis. Plerique enim antiquorum Patrum, ut Justinus Martyr, Iony sius Areopagita, Origenes, aliique, Philosophæ Platonicæ addicti, quoties nodus in S. Lite solvendus sese offerebat, non alia, quam ista usi erunt norma. Reliqui, qui omnes ferè Eclectici erant, in Scripturarum locis difficilioribus, & obscurioribus enucleandis sua adhibuerunt dogmata, ex omnium Philosophorum sectis deprompta. Post hos, longa intercedente Barbarie, korti tandem sunt Doctores, dicti Scholastici, qui in Aristotelis verba jurantes, quotiescumque de divinorum eloquiorum sensu disceptatio oboriebatur, nihil nisi Peripateticis submixum placitis in scenam produxerunt, idque tanto studio, tantoque impetu, ut Trithemius

de istis doctoribus loquens dicat, *Philosophos culares Theologiam sua curiositate inutili fædasse* & Anton. Sadeël præfat. in lib. de verbo Dei i pto, *Scholasticos illos, ob Philosophia cum Theologia n fusionem dicendos potius Philosophos, quam Theolo* Horum deinde vestigiis, quamvis non ita pro institerunt, quotquot à sede Romana deferruntur Christiani; donec denique hoc seculo Cartesius *Philosophia lux quibusdam affulsa Theologis* quibus sordescere cœperunt S. Literarum interpretamenta, quæ hujus lucis radiis non illustra prodierunt.

3. Denique idem id non obscure testantur confirmant quam plurima exempla difficultatem S. Scripturæ textuum Philosophiæ ope exp torum: Tot enim sunt, ut, si omnia hic in dium adferre satagerem, in maximum Exercitum hæc nostra ex crescere volumen. Unum alterumque ex principalioribus adduxisse sufficiat. A

Primum esto de Deo, cui tanquam de hominere, quo loquens S. Codex, humana tribuit membra, crux intelligit, oculos, aures, cor, &c. mortales affectus, iram, pœnitentiam, amorem, &c. males adscribit tam sensuum operationes, quam motus differentias. At nihil horum Deo competet, imprefsanæ mentis statuet Theologus: non enim veritate propriæ tali corporis mole, qualem nos circumferimus, determinatum ac circumscriptum est Endus lud perfectissimum infinitumque: Unde et nec animi motibus agitur, nec sensuum ministratio in rebus percipiendis utitur, nec membrorum motum, ut se aliquo conferat, adhibet. Quamobodo jure merito quoque unanimi consensu mortu

Theologi

heologi, talia de Deo dici quidem intelligenda esse, atque explicanda. Venimus vero quis ipsos hæc edocuit? quis, quid sit monstravit. Non Scriptura, nusquam enim hæc explicat, quænam Deo per quænam propriæ tribuantur; quænam hæc sit, quænam simpliciter interpretanda veniant. Ergo Natura, ergo Philosophia, quæ naturæ lumine, Deum esse, & quæ illi adscribenda, quæ denebula sint, evidenter demonstrat. Sed vero expertiores magno feryore mihi hic audire videor heologos, atque asserentes, S. Scripturam in quibusdam quidem locis loqui, at in multis aliis hæc sit, ex his se, quid hæc sit, satis erudiri posse, adeoque in horum enucleatione philosophiæ adminiculo nequaquam indigere. Venimus mihi placide respondeant roganti; scire enim ipso libet, undenam perspectum habeant, cum suædam loca Deo videantur corpus humanum adiungere, quædam detrahere, hæc proprie loqui, atque intelligenda esse, ista vero improprie. Nam quispiam directe contrarium statueret, assereret, que omnia ista loca, in quibus illi proprie, contra, agnoscunt, improprie esse intelligenda; sique fieri explicatu facilitiora, atque planiora; Quanam quæso ratione hunc interpretem erroris convincent? quibus argumentis ipsius explicationem alitatis arguerent? nullis sane nisi ex Philosophia petitis, ad quam, tanquam ad sacram anchoram, ut ipsorum antecessores refugerunt, sic & ipfis refugiendum esset, nisi incassum verba fundere, & oleum atque operam perdere vellent.

Alterum exemplum sit de Eucharistiæ Sac-
mento, cuius institutionis verba, *Hoc est co-
meum*, in varios à Christianis torquentur sens.
Papistæ enim sic explicant, Hoc transsubstanc-
tut in corpus Christi; Lutherani autem hoc mo-
intelligunt, Hic panis localiter conjungitur ce-
pori Christi; Reformati denique ita interpreta-
tur, Hic panis est signum corporis Christi.
harum trium discrepantium explicationum quæ
nam est vera? quænam falsa? quænam sensui
spondet, quem in animo habuit Christus, dum ha-
verba proferebat? Edocuit hoc Philosophia. I
formati enim illius ope suam stabilierunt, ac Pe-
tificiorum & Lutheranorum sententiam absurdum
esse ostenderunt; dum ex Physicis demonstrarū
Panem, salvis remanentibus illius accidentib
in aliud corpus non posse transsubstantiari, i
unum idemque corpus posse pluribus locis simili-
nesse, nec duo corpora in uno eodemque lo-
& alias absurditates, quæ horum opinionem re-
cessario consequuntur.

Ultimum in Scenam prodeat exemplum de S
Trinitate, quæ apud quosdam Theologos My-
rium audit, apud alios monstrum omnium ab-
ditatum farragine refertum. Hanc ut illi com-
horum insultus atrocissimos defenserent, & fa-
tam tectam, quamvis ignotam, & non intellectu
conservarent, quænam monstra vocabuloru
quasnam distinctionum nugas ex intimis Metapha-
sices penetralibus atque adytis non petierunt, at
de novo, si non reperirent, finixerunt? Quia
sane satius fuisset illam pro Mysterio non habuisse
& Philosophiæ ope, antequam, quod esset, tueretur

rent, secundum veræ Logices præcepta, quid
et, cum Cl. Kekkermanno investigasse; quam
fervore ac labore in profundissimas spelun-
& obscurissimos Metaphysicarum speculatio-
nem atque fictionum recessus se recipere, ut ab
versiorum telis sententiam suam in tuto col-
larent. Profecto magnus ille Vir, in omnibus
istotelicæ Philosophiæ partibus perdoctus, Sy-
m. Theol. lib. I. cap. 3. dogma illud, quamvis
Theologos eo nomine non multum gratiæ
verit, ita ex immotis Philosophiæ fundamentis
implicat ac demonstrat, ut paucis tantum immu-
nis, atque additis, nihil amplius animus veri-
tati sincere deditus desiderare possit: quod & no-
sostendere non difficile foret, si instituti nostri
id impræsentiarum pateretur. Quicquid sit,
saltem, quod contendebamus, manifestum
adit, scilicet & hunc in S. S. Triade explicanda,
illos in propugnanda atque oppugnanda Philo-
phiam in subsidium vocasse.

Atque sic tribus his exemplis probationi finem
ponimus, ac simul etiam priori nostræ Exer-
citionis parti, in qua propriæ sententiæ expli-
cationem ac demonstrationem promiseramus.

C A P U T V I I.

1. Manus illius, qui quid auctoritate alicujus scripsit probat. 2. Quid sit vera sapientia, quid appareat. 3. Philosophiam & sapientiam veram in Scripturis non damnari a Paulo 1. Epist. ad Corinth. quibusdam locis cap. 1, 2, & 3. occurrentibus. 4. Nec enim etiam cap. 2. vers. 14. 5. Denique nec Epistol. ad Colosseos cap. 2. vers. 8.

Sequitur nunc, ut ea, quae nostrae sententiae objici possent, examinemus, ac diluamus. Hæc autem duum sunt generum, vel enim S. Literis petuntur, vel extra illas sese originantur. His sequenti, illis, quod jam præmatis est, capite respondebimus. Multa in Dei vobis reperiuntur loca, in quibus Philosophia, a Sapientia (hæc enim, quamvis differant, vocabula, eandem tamen designant rem) à S. Scripturis damnari videtur, atque rejici, non tantum tanquam cælesti doctrinæ inutilis, sed etiam noxiæ quæ omnia male intellecta, atque explicata, Adversariis ansam possent præbere sententiam nostram oppugnandi, ac tanquam divinis eloquii contrarium explodendi; quam ne improvidi nimis, ac præcipitantes arripiant, nostrarum patrum esse duximus impedire, quod, ut commoedit, paulo altius rem ordiri libet.

1. Quicunque, uti decet, auctoritate alicujus libri sententiam suam certo adultruere contendit, scopum feruisse nequaquam censendus est, si solummodo quædam inde adducat loca, in quibus

eadem

elem, aut similia, quibus suam mentem expressit; periuntur vocabula, aut etiam quæ id, quod ipse stuit, innuere videntur: Sed præterea ipsi demonstrare incumbit, istis verbis id, quod quis probare molitur, innuisse, atque expressum illius scripti illius auctorem. Non enim de dictibus aut verisimilitudine disceptatur: At de re ea, ejusque inconclusa certitudine. Unde mihi magari, & non profecturis littora bobus arate vivuntur omnes illi Theologi, qui, ut suorum dogmatum veritatem ostendant, aut aliorum falsitatem redarguant, S. Scripturæ loca quamplurima, quibus eadem, aut à sua sententia non multum discrepantes, voces occurrunt, undiquaque corrariant, atque coacervant, omissa, quod præcipuum demonstratione, qua evidenter doceatur, idem quod illi contendunt, in animo habuisse, istorum locorum divinos scriptores. Quapropter iam nullo jure ab Adversariis aliam suarum proportionum refutationem, aut suarum objectionum resolutionem mereri, aut exigere posse videntur, iam nudam, ac simplicem suorum argumentorum negationem, qua sibi omni ex parte satisfactum fateri debent; nisi se procul ab omni disputandi ratione remotos, & genuinæ demonstrandi lethodi plane rudes esse, ostendere voluerint. Nam siac jam strata via si incedere animus esset, possimus & nos pro jure nostro prolixam hic loci Responsionem declinare, tantum inficias ando, ullos S. codicum textus assertioni nostræ diversari, aut contradicere, cum id nondum ullo Theologo probatum sit, nec unquam probari poterit: Sed libet impræsentiarum esse

(84.)

esse largioribus , atque ultro defensioni nos accingere, ostendereque, nulla, quæ passim ex Dei verbo adducuntur à Theologis loca aut nostræ sententiæ repugnare , aut ejus probationem labefacere.

2. Hoc autem ut debitè præstemus , considerandum imprimis venit, vocabulum Philosophia aut sapientiæ , ambiguum esse, atque tam vera quām apparenti passim attribui. Vera (de qua cap. 5. sermo fuit) ea est , quæ in Dei Rerumque creatarum solida cognitione , atque indefessa ve boni prosecutione consistit. At contra sapientia apparenſ est, quæ vanas de Deo, Rebusque creaturæ venditat opiniones, & conjecturas , quas humā mens præjudiciis, à sensibus, & ex mala educatione ac institutione hauſtis , obſita, & una alterave ſuperficiaria obſervatione adjuta , excogitavit , per veriſimiles tantum rationes, & obſcurè conſequē perceptas adſtruxit, & inanibus diſtinctiūculis, ac argutiarum ſubtilitatibus tueri neceſſe habet : quæque inſuper bona , non vera , ſed appetentia , quæ ad caducas hujus vitæ commoditatibus pertinent , qualia ſunt honores , divitiæ , voluptates, fama, & ſimilia, cæco impetu, ac pertinaci labore ſectatur , atque profequitur. Cumque appetens hæc sapientia inania captet, multo verborum eget apparatus, multa sermonis opus habet graniloquentia, quo mentis oculis imponat, hominesque ad ſe pelliciat : quæ omnia , cum veritas nuda gloriatiā confici, aspernatur, & ut ſibi inutilia, ac impedimento futura rejicit sapientia vera, ornari certi negans, ſolum eſt contenta doceri.

3. His præmissis pergamus ad ea Scripturæ l

De quibus aut Philosophia, aut Sapientia damna-
 ri videtur : inter quæ principem locum dabimus
 siquæ occurunt in priore Pauli Epistola ad Co-
 rinthios, cap. 1, 2, & 3, tum, quod hic plures simi-
 litudinibus concurrunt, tum quod his expeditis reli-
 quorum explicatio sponte sequetur. Taxat in hu-
 ius Epistolæ initio Apostolus scismata inter Corin-
 thios exorta, eorum causam exponens atque origi-
 nem, reprehendit vanitatem atque ambitionem
 doctorum quorundam, qui nomine Sapientiæ, at-
 trahunt eloquentiæ primatum in illa Ecclesia ambi-
 cit, atque affectabant ; simulque auditorum stul-
 tam, qui tales admirati Doctores, in partes &
 alia contraria scindebantur. Hos ut in viam re-
 lat salutarem, dehortatur à fœtandis hominibus
 suis vertiginosis & scismaticis, eumque in finem
 aplice differentiam ostendit inter cœlestem salu-
 doctrinam, & Sapientiam mundanam, inter
 iminem spiritualem, & animalem seu carnalem,
 inter eloquentiam divinam ac simplicem, & huma-
 nac turgidam. Sed singula, quæ nobis nego-
 im facessere possent, loca videamus atque enu-
 emus. Cap. 1. v. 19. Hæc habentur. Abolebo-
 sentiam sapientum, & intelligentiam intelligentum
 um è medio. & v. 20. Ubi sapiens ? ubi scriba ? ubi
 quisitor seculi istius ? nonne infatuavit Deus sapien-
 tiam mundi hujus ? & Cap. 2. vers. 6. Sapientiam
 loquimur seculi hujus neque principum seculi hu-
 , qui abolentur. & cap. 3. vers. 19, 20. Sapien-
 mundi hujus stultitia est apud Deum : Scriptum est
 m, carpit sapientes cum versutia ipsorum. Et rur-
 s, Dominus novit cogitationes sapientium esse vanas.
 s in locis per sapientiam sapientum, intelligentiam
 intelli-

intelligentum ; sapientiam mundi hujus , seculi hujus
 ac principum seculi hujus Philosophiam intelli-
 eamque damnari crepant omnes ferè interpretes.
 Sed perperam : nam Apostolum non sapientiam
 ram, sed apparentem designare, atque perstringe-
 tum ex ejus patet scopo jam allato ; quoniam l...
 smatum causa esse nequit vera, cum vera sit, &
 rum bonum prosequatur, tum ex iis manifeste
 monstratur, quæ de illa ab Apostolo dicuntur. N...
 que enim veram abolebit , aut e medio tollet,
 infatuavit, aut pro stultitia habet Deus ; cum tu
 sit autor , illaque nil nisi verum, & bonum , c...
 æterna sunt, doceat : Sed apparentem , quæ ex
 minum cerebro profecta verisimilitudines cap-
 vanas, atque inania & fluxa bona sectatur : u...
 etiam humana, hujus mundi, hujus seculi, & pr...
 cipium hujus seculi, ab Apostolo nuncupatur ;
 que vel respectu causæ , quatenus ab hominii
 hujus mundi & seculi est inventa , atque excusa
 vel respectu objecti, quatenus circa res hujus m...
 di & seculi versatur. Et hac qui prædicti sunt, C...
 pit Deus cum versutia ipsorum , eorumque cogitationes
 rit esse vanas ; quæ locum in veræ sapientiæ po...
 foribus nequam obtinere queunt. Præcla...
 enim Dei donum est , cuius in Sacris sincera-
 toties prædicatur, cuius indefessum studium te...
 commendatur; ut etiam illam precibus à Deo
 tere expresse jubeat Apostolus Jacobus cap. I.
 his verbis. Si cui vestrum deest sapientia, postulet à
 quidat eam benignè omnibus, nec exprobrat, & dabit
 Atque huic nostræ horum locorum explicatio-
 consentit gravissimus veteris Ecclesiæ Doctor
 mens Alexandrinus , lib. I. Stromat. quandam

Sap.

sientes eos (Græcos) dicens Scriptura, non reprædit eos, qui sunt vere sapientes, sed eos qui sibi vindicantur sapientes. De his autem dicit. Perdam sapientiam sapientum, & prudentiam prudentum abolebo: ut itaque Apostolus: Ubi sapiens? ubi Scriba? ubi visitatores hujus seculi? &c. Similiter lib. 5. Perdam sapientiam sapientum, & intelligentiam intelligentem reprobabo, eorum scilicet, qui sibi videntur sapientes, & sunt contentiosi. Et rursus lib. 1. Dominus sollicet cognoscit disceptationes sapientum, quod vanæ sint: sapientes utique Scriptura vocante Sophistas, qui in omnibus versantur, & artibus superfluis; & paulo post. De iis & similibus, qui se inani dicendi genere cuperunt pulcerrime dicit divina Scriptura, Perdam sapientiam sapientum &c. Huc facit etiam venerabilis Beda, quando in expositione 1. Epistol. ad Corinth. cap. 3. quam ex D. Augustini operibus compagessit, hæc habet. Dominus novit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. Dicitur aliquando in Scripturis Sapientia pro astutia, abusione verbi, non propriæ rei. Unde etiam dicitur. Ubi sapiens? Ubi Scriba? Conquisitor hujus seculi? nonne stultam Deus fecit sa- uiam hujus mundi? Et Anselmus in 1. ad Corinth. 1. vers. 19. Insultat Apostolus Sapientia & astutie bata falsa, & reproba, cum dicit. Ubi sapiens, ubi scriba, ubi inquisitor hujus seculi? Quasi dicat, nihil est talium astutia. Et est invectio in Iudeos & Genses, &c. Videantur etiam quæ habet in cap. 2. quibus omnibus non abludit D. Thomas Aquinas in hanc Epist. cap. prim. vers. 19. sic commentans. Est autem considerandum, quod homines quantumcumque mali non totaliter Dei donis videntur, nec in eis donis Dei reprobantur, sed in eis

eis reprobatur & perditur , quod ex illorum malitia
 cedit : & ideo non dicit simpliciter perdam sapientiam
 quia omnis sapientia à Domino Deo est : Sed perdanā
 sapientiam sapientium , id est , quam sapientes hujus m
 di adinvenerunt sibi contra veram sapientiam Dei , qui uero perf
 dicitur Iacob . 3. Non est ista sapientia de sursum & saluator
 scendens , sed terrena , animalis , diabolica . Similiter
 dicit reprobabo prudentiam : Nam veram pru
 tiam sapientia Dei docet ; sed dicit prudentiam p
 dentium , id est , quam illi , qui se prudentes aestima
 rebus mundanis prudentiam reputant , ut scilicet
 hujus mundi inhæreant : Vel quia ut dicitur Rom . 8.
 dentia carnis mors est . &c. Eodem sensu in h
 locum scribit Thomas de Vio Cajetanus
 verbis . Significanter non dicit perdam sapientiam
 & intelligentiam , sed adjungit sapientium
 intelligentium , quia nec sapientia nec intelli
 gientia contrariatur cruci Christi ; quoniam vero nō
 versatur : Sed sapientia sapientium (hoc est
 utuntur illa homines habentes illam) & simili
 telligentia intelligentium (hoc est ut utuntur
 homines habentes illam) qui vocantur in mundo
 pientes & intelligentes , est quæ contrariatur Euang
 est quam perdit & reprobat Deus . Nulla enim
 losophia , aut scientia pars contrariatur secundū
 Euangeliō ratione dicta : quia nullum verum con
 trariatur alteri vero : Scientiae autem sunt secundū
 vera , & Euangeliū est verum : sed præsumptio
 minum ad extendendum propositiones & medias
 tra proprios limites contrarietatem parit veritati
 Christianæ . Atque hanc esse divi Pauli in
 tem confirmat , quod de stylo suo dicendip
 adjungit , quando ait Cap . 2. vers . 4.

ionem & prædicationem non versatam fuisse in persoriis humanæ sapientiæ verbis ; & vers. 13. Se uel non sermonibus , quos docet humana sapientia . Ibi enim vanam Doctorum apud Corinthios eloquentiam perstringens , atque carpens , docet se in uera ac salutari tradenda doctrina non usum fuisse sumpa verborum , dicendi ambagibus , sermonis iudiloquentia , & oratorum flosculis ac pigmen- tis , quibus , ut sua erronea dogmata persuadeat , & veris credulis obtrudat , opus habet sapientia humana atque apparens , ut superius etiam à non annotatum . Atque sic , hæc loca sententiæ non nequaquam officere , satis superque ostensum est autumanus .

4. Venimus itaque filum Apostoli sequentes , docum , quem non tantum Theologastri , sed etiam gravissimi Theologi passim in ore habent , & Philosophiæ æstimatoribus , ac prognicatoribus continuo objiciunt , tanquam nomini indissolubilem , atque inextricabilem . Occurrat autem ille cap. 2. vers. 14. & sic habet . *animalis homo non est capax eorum , quæ sunt spiritus Dei ; sunt enim ei stultitia , nec potest ea cognoscere , quia spiritualiter dijudicantur.* Ex hoc loco confici posse putant , Philosophum atque sententem esse incapacem rerum spiritualium : nam per *ἀθεων ψυχην* , quod hominem animalem pertinet , Apostolum designare contendunt , hominem , nulla alia cognitione præditum , quam quæmine Naturæ debit is adminiculis instructo , acquiri potest . Unde etiam Theologi , qui jussu Præotentium fœderati Belgii Ordinum S. Literas inter naculum transtulerunt sermonem , vocem

Ψυχής naturalis interpretati sunt; quamvis in aliis
 notationibus ad marginem appositis proprie
animalis significare concedant. Sed falluntur omnes.
 Nam præterquam quod vocula Ψυχής tam apud
 facios quam profanos authores, nunquam per
 vocem naturalis, sed semper animalis interpretam
 sit; non hic loquitur Apostolus de homine, q
 uia tantum naturali lumine veram veri atque boni si
 comparavit notitiam: cum non veri sapientis si
 sed vani ac stolidi eorum, quæ ipsi incognita su
 judicium ferre: At expresse hic sermo fit de eis
 cui, quæ non capit, nec cognoscere potest, si
 titia sunt; ergo nequaquam de vero Philosopho
 hic enim, donec rem clare & distincte percep
 rit, judicium suspendit: Sed aut de homine plac
 rudi, atque omni cognitione destituto, qui cœ
 suorum affectuum impetum sequitur; quemadmodum
 explicat Erasmus in Annotat. in hunc locum;
 qui animaliter vivit, aut qui carnaliter de Deo sen
 ea, quæ videt in corporibus imaginans esse in Deo, ut
 bet Hugo Cardinalis hoc loco, aut de Pseudo
 philosophis, quibus, quæcunque ipsos fugiunt
 & quorum incapaces sunt, illico damnare, atque
 pro stultitia habere, in more positum est.
 hos Spiritualibus opponendo admodum signifi
 canter Animales appellat Apostolus, utpote
 continuo occupati circa ea, quæ vitam ha
 animalem, hoc est, vegetativam & sensitivam
 spectant, qualia sunt vicius & amictus, iugum
 non honores, divitiæ, voluptates, &c. nu
 quam mentem à sensibus & sensualibus avo
 runt: Sed iis toti immersi, spiritualia, hoc est
 quæ ad animam rationalem, quæ spiritus

continent, qualia sunt cognitio Dei, atque sui
 sensus, negligunt, & à se longè removent atque
 iiciunt. Quod idem velle videtur D. Hierony-
 mus in hunc locum. *Qui spiritum Dei non habet ani-
 malis est, quia animalium ritu versatur, qui putat nihil esse
 t mortem: Et ideo, ut animal ventri libidinique commis-
 se, eterna morte peritus.* Et Beda in Expositione
 eius loci, ex D. Augustini Operibus collecta. *Qui
 carnaliter sapiunt, & carnalia de Deo sive in hac vita, sive
 in aliis, hanc vitam sperant, atque desiderant animales sunt.*
 Iustus paulò post. *Quis carnalis & animalis homo non per-
 tantas mata sui cordis evagetur, & constituat sibi Deum,*
*animalis ei pro suo carnali sensu placuerit, atque ita credat
 unum longè aliter, quam Deus est, quantum à veri-
 tate vanitas differt? Et rursus. Qui vivit ex corpore,*
*carnalis homo vel animalis vocatur. Carnalis, quia car-
 nalia sectatur. Animalis autem, quia fertur dissoluta la-
 vicia animæ suæ, quam non regit spiritus, neque coercet
 contra metas naturalis ordinis, quia ipse se non subdit re-
 endum Deo. Sic etiam Dionys. Carthusianus
 hoc loco. *Animalis homo, id est, carnalis & vitio-
 us, cuius affectus, & intellectus in sensibilibus deti-
 netur.* Cum quibus duobus consentit D. An-
 gelmus hoc loco, utpote apud quem eadem
 occurrunt verba: Et Erasmus, qui sic in
 annotat. in hunc locum. *Ψυχικός velut animum,*
id est, affectus sequens humanos. Etenim quum
*Paulus hominem dividat in tres partes, carnem, ani-
 mam, & spiritum: Hic animæ vocabulo pro carne
 videtur abusus.* Nec ab his abire videtur Zwin-
 glius, quando in hunc locum commentatur.
Animalis hic dicitur ab anima ψυχικός. Idem autem
*valet ac si diceret carnalis. Nam homo (quatenus Dei**

spiritu renatus non est) non solum corpore caro est , s
 etiam anima. Caro enim per se nihil cogitat. Et adfectus
 carnis in anima sunt non in carne. Solus ergo homo , s
 affectibus dicitur caro est , quem hic animalem vocat.
 Deinde etiam , hunc esse verum hujus loci sensus
 confirmant non tantum ea , quae præcedunt , e
 quibus supra commentati fuimus , atque ea , quae
 sequuntur ; vocat enim eosdem cap. 3. carnales q
 bus insunt livor , & contentio , & dissidia , quae in vers
 sapientes cadere non possunt : Sed etiam ea , q
 habet Jacobus , cap. 3. vers. 14 , 15. & 17. Ut
 apparenti veram opponens sapientiam , ait : Ha
 esse superne descendente , puram , pacificam , moder
 tam , obsequente , plenam misericordia & fructuum b
 norum , absque disceptatione , sine simulatione. Illa
 vero terrenam , animalem , demoniacam , cuius effec
 sunt Invidia , irritatio , tumultuatio , & omne opus pravu
 Ubi notandum in Græco occurrere vocabulum
 $\psi\chi\mu\nu\delta$, adeoque idem Epitheton , quod homi
 rerum spiritualium incapaci apposuit Paulus , S
 pientiae apparenti à Jacobo attribui. Deniq
 etiam omnia hæc multo adhuc evaderent man
 festiora , si prout res exigit , enuclearetur atq
 fuse ostenderetur , quid per ea , quae sunt spiritus D
 & per spiritualem dijudicationem significatum volo
 Apostolus : Sed instituti nostri ratio , cui abun
 satisfactum censemus , tam vastum mare ingre
 non finit , cum horum explicationi nimis d
 jamjam immorati fuerimus , quod tamen non i
 congruum duximus , tum quod hic res ex profes
 tractetur , tum quod , ad horum exemplum , qu
 libet ex reliquis , quae de hac agunt materia , S. Scri
 pturæ locis , se facillimo negotio expedire poteri

Quo

Qocirca & nos eorum explicatione impræsentia-
supersedebimus.

Sed vero, antequam manum de tabula tol-
laus, enodandus adhuc breviter est locus, non
operosam requirit interpretationem, ubi
ipm Philosophiæ vocabulum expressum reperi-
tum, quem ideo tanquam majoris emphasis atque
ablationis, passim crepant, non quidem Theo-
modi perspicaciores, sed ex plebe ecclesiastica illi,
cum revera nihil sciant solidi, sibi tamen mire
stere videntur, & ubi de Philosophia mentio
ridit, confessim & satis inconsideranter evo-
lunt. Habetur autem in Epistola Pauli ad Colof-
enses, cap. 2. vers. 8. & sic sonat. *Videte ne quis sit,*
vos deprædetur per Philosophiam, & inanem deceptio-
nem, secundum traditionem hominum, secundum ele-
menta mundi, & non secundum Christum. Putant hic
Colostolum Colossenses hortari, ut sibi caveant à
Philosophia; sed admodum crasse hallucinantur.
Nam ista voce non designari Rerum cognitio-
nem, sed varias Judæorum sectas multi gravissimi
quisitant Theologi. Egregie inter alios id ex-
plicat atque docet Dannhawerus in sua idea boni
interpret. & mali. calumniator. parte 1. sect. 3.
part. 7. vers. 79. cuius locum integrum propterea
adscribere libet. *Quæstio est, inquit, quis sit*
sensus vocis Philosophiæ, Colos. 2. vers. 8? Sine dubio
qui ejus vocis sensus fuit ea ætate, qua Apostolus scripsit.
Vibh autem aliud significabat tum inter Iudeos Philoso-
phia, quam varias Iudeorum sectas. Nam historicus coe-
rus Iosephus expresse istas tres sectas Pharisæorum, Sadu-
corum, & Essæorum vocat tres Philosophias lib. 18.
Antiquit. cap. 2. & ἀλότερη φιλοσοφίας lib. 2. cap. 7.

Sectas, quæ erant ante tempora Hasmonæorum Eu-
bius in duas familias distinguit, unam eorum, qui ja-
legi studebant: alteram eorum, qui legis auctoraria a-
mittebant: illam priorem appellat lib. 8. prepar. Eua-
gelic. Φιλοσοφίας κατεύθυντο τῶν προτερίων: posteriora
θεωρητικῶν. Quin & aurei oris Pater τὸ τῆς φιλοσοφίας
quit homilia 64. in Matth. ἐπιπέδην μὲν τῷ τῷ Σ χε-
περσίων; id est interprete Casaubono, post Chri-
adventum ratio bene vivendi secundum legem
fuit intensa. Confer Ioseph. Scalig. in elench. tri-
resii Nicolai Serrarii cap. 22. Drusium in resp. ad S-
rar. lib. 1. cap. 2. lib. 1. cap. 18. lib. 4. cap. 3. Fran-
orac. 106. & Affelman. in Miscell. select. 3. Hus
Philosophia & Philosophemata fuerunt contentiones legali-
Ex. grat. An in Sabbatho liceat vesci ovo quod galli
peperit in Sabbatho? An elevandi pedes ē terra; ni
vero subinde in lapides impingendum? Confer Mati.
6: 5 cap 9: 11. cap. 23. 14: 23. & cap. 12: 2. Luc. 5: 2
& cap. 18: 12. Marc. 7: 3. & 4. Hæc Dannhawer-
cujus sententia ex toto hujus capitinis contextu co-
firmatur. Deinde, quamvis concedatur, h
loci voce Philosophiæ, denotari Rerum noi-
tiam, non dicit Paulus, cavendam esse Philo-
philiam, sed deprædationem per Philosophiarum
unde evidenter sequitur, non veram, sed app-
rentem, vel (ut alii habent) non proprie, p
se, & absolute, sed improprie, & per acci-
dens sic dictam Philosophiam intelligi deberet:
vera namque neminem (ut ex supra dictis lo-
quet) deprædari potest. Sentit hoc Calvinus
cum in hunc locum sic commentatur. Quia mu-
falso putarunt, hic damnari à Paulo Philosophian
definiendum est, quid intelligat per hoc nome.

M.

no autem iudicio intelligit, quicquid ex se commini-
fatur homines, dum volunt proprio sensu sapere: id-
q; non absque specioso rationis praetextu, ut sit in spe-
cere probabile. Et paulo post. Sed meminerimus
plum sub Philosophiae nomine tantum damnasse omnes
alterinas doctrinas, quæ nascuntur ex humano capite,
quæ cuncte habeant rationis colorem. Cum Calvi-
nus facit Divus Ambrosius, sic in hunc locum scri-
bas. Philosophiam dicit terrenam, per quam solent
iusti, qui cupiunt prudentes judicari in hoc mundo. Hæc
instrumentis & subtilitate minutiarum quarundam com-
petitur. Et paulo post. In cujus disputationibus qui
considerit, vix aut nunquam evadet. Detinetur enim
verisimilibus causis & commentitiis rebus, nihil tam verum
mans, quam conspicitur & intelligitur in elementis.
Insoltem fere etiam modo D. Anselmus hoc loco.
Quoneo, ut ambuletis in Christo, & videte, id est,
ta circumspectione cavete, ne quis vos decipiat,
ucens in aliquem errorem per Philosophiam ter-
ram, que argumentis & subtilitate componitur:
fallit dum verisimilibus causis & commentitiis rebus
il tam verum estimatur, quam quod conspicitur
elementis. Et paulo post. Vel cavete, ne quis vos
cipiat per Philosophiam, id est, per philosophicam
interpretationem idolorum, & per inanem, id est, ab
ni utilitate, & omni veritate vacuam fallaciam
iam dictorum, quæ est secundum traditionem homi-
m, id est, quasi sapientium, qui quasi prudentius
ola exponunt secundum elementa mundi, &c. Simi-
er etiam Thomas de Vio Cajetanus hoc loco.
Philosophie adjungit inanem fallaciam, quantum ad
icum predandi homines à fide Christiana, quia non
ritatis Philosophica est officium prædari Christianos,

nisi ei adjungatur fallacia. Quæ quia dupliciter adju-
gitur Philosophia, ideo subjungit, Secundum traditi-
ones hominum, secundum elementa mundi.
enim inanis fallacia jungitur Philosophia ex traditione
minum, puta ex secta Stoicorum, vel Peripateticorum,
hujusmodi. Aut ex elementis mundi, hoc est, ex n-
tiri & judicare ea, quæ sunt Christianæ fidei secunda
elementa mundi, hoc est, causas cœlestes & elementares
compositorum ex his: hoc enim est inanis fallacia:
quanto judicium quod ex hujusmodi causis haberi pot-
non se extendit ad excelsa Christi mysteria, quæ fidei
nemus. Præter hos videantur And. Hyperius, Ben-
Aretius, August. Marloratus, Guiljelm. Estius, Jo-
Piscator, & Nicol. Hemmingius, hoc loco, qui p-
stremus, cum per omnes ferè Philosophiæ par-
discurrisset, earumque utilitatem ac laudem ce-
brasset, sic tandem concludit. Cum igitur omnes p-
tes Philosophiæ sint utiles & eximia Dei dona, sacri-
genus est Philosophiam in universum damnare. Atc
hanc fuisse Apostoli mentem confirmat subsequens
exegesis, addit enim inanem deceptionem secunda
traditionem hominum, secundum elementa mundi, i.e. quæ
est, secundum humanam sapientiam ab hominibus ad eam
animalibus traditam, & secundum opiniones
elementis & principiis rerum naturalium, quæ tunc
temporis plurimæ & diversæ Græcos Philosop-
hias invaserant; & non secundum Christum, qui ver
& vera Dei sapientia est. Hinc superioribus si-
nectit Calvinus. Quod proximè sequitur de inani
ceptione, sic resolvo; cavete à Philosophia, quæ nihil au-
est, quam inanis deceptio; ut sit hoc additum apposite.
Et per uulnus anæsthus declarare Apostolum, quid va-
bulo Philosophiæ intelligat, dicit in hunc locum J.

Pia-

piator. Particula itaque & non habebit vim con-
ditionis copulativæ, sed interpretativæ sive : &
dors declarabitur per posterius, quasi haberetur,
philosophiam, sive inanem deceptionem. *Sensus ergo*
sunt verba Kekkermannii Præcogn. Philosoph.
c.4.) *Cavete ab inanibus deceptionibus, & figmentis*
opinionum, quæ ab hominibus gerentibus titulum
Philosophorum, nomine Philosophie venditantur. Dehor-
igitur Paulus Colossenses a Figmentis Plato-
norum, Epicureorum, Stoicorum, & præcipue
philistarum, qui tum temporis maxime in Græcia
vivebant, & in utramque partem de qualibet re
satiose differebant, & opinionibus suis, argute ac
plande propositis, & idcirco veram sapientiam
se ferentibus, conabantur à salutari Christi do-
ctrina Colossenses seducere ; in quem sensum &
sim etiam vers. 4. habet ; *Hoc dico, ne quis vobis im-
punit probabilitate sermonis* ; Quo etiam spectat hoc
Ieodoreti in hunc locum. *Quam superius dixit pro-
blem, & ad persuadendum aptam orationem, hic appellat*
Philosophiam : Non autem à vera Philosophia,
quæ nos non spoliat veritate cœlesti ; sed
superius ad eam acquirendam dicit, & defenden-
tiam armat. Desinat igitur in posterum boni illi-
ac ipsos cæco impetu sequentes Idiotæ locum
hic in vituperium Philosophiæ, & erroneæ suæ
opinionis defensionem adducere : cum non tantum
no, à nostris stet partibus; sed etiam magnus gra-
morum omnis generis Theologorum numerus,
ales sunt præter jam citatos Clemens Alexan-
n. lib. 1. & 5. Stromat, Zanchius & Beza in
hic locum; Melchior Canus Locor. Theol. lib. 9.
9. Alsted. Præcognit. Theolog. lib. 2. cap. 10.
Casman.

Casman. Philosoph. Christian. part. 2. Quis omnibus adjungimus Augustinum, ejusque v[er]bis lib. 1. de Ordin. cap. 11. præsens caput concludimus. *Divinæ Scripturæ non omnino Philosophia sed Philosophos hujus mundi evitandos esse præcipue Item, Nam quisquis omnem Philosophiam fugientem putat, nihil nos vult aliud, quam non amare Sapientiam.*

C A P U T V I I I.

1. *Nulla vera Philosophia dogmata Theologicis esse contraria. 2. Ex nihilo nihil fieri, & Idem posse reproduciri numerice, non esse vera Philosophice, & Theologice falsa.*

I. **A**bsolvimus, quæ ex Sacris sententiis nostræ opponi possent, præcipue neque enim omnia persequi nec arbitramur, cum argumentum in aliis plerisque Authoribus, capite superiori citata Theologia plenissime pertractatum fuerit. Progredimur non potius ad ea, quæ extra Dei verbum, nobis obiectantur. Hæc, cum pleraque parvi admodum momenti, & cuilibet per allatam præcedentiam vultus perte distinctionem soluta facilia sint, silentio postulatur. teriremus omnia, nisi unum occurreret, quod aliquam præ se ferre difficultatem videatur. autem hoc, quod Philosophia multa statuat, quæ cum Theologia & S. Scriptura versis pugnare frontibus videantur: unde facile inferre posset, illam hujus interpretationem genuinam & legitimam minime censi

Quomodo enim verum ex Divinis Scriptis
eruuntur, ac erutum firmis demonstrabit ar-
gentis illa disciplina, quæ non tantum à S. Li-
bano longe remotas, sed etiam, quod majus est,
rarias illis sententias hinc inde quandoque
doct, atque afferit, secundum vulgatum illud,
*multa Enunciata, quæ sunt vera Theologice, ac
Philosophice falsa?* Sed respondemus concedendo,
parentem quidem, atque erroneam Philoso-
phm nonnulla posse S. Eloquiis adversantia di-
cere ac statuminare: At de vera id prorsus ne-
galo. Atque adeo dicimus, quicquid verum est
falsum in Theologia, etiam verum esse aut
falsum in vera Philosophia: & contra quicquid
verum est aut falsum in hac, etiam verum aut fal-
sus esse in illa; nec unquam, quod in una verum
sit in altera falsum esse posse: Sed ubique sua-
rissima harmonia in veritate ac falsitate ambas
renovere atque consentire.

Quod autem addatur, quædam esse, quæ sunt
Theologice, & Philosophice falsa, mirari
non possumus. Veritas enim semper una at-
trahendem existit, & sibi perpetuo constans, nun-
quam faciem mutat, nunquam alium atque alium
vultum, in quaunque etiam tradatur
disciplina ac scripto. Qui quæso, cum nihil aliud
quam sermonis cum rebus convenientia, pos-
sunt idemque sermo rebus congruere hoc in
llo, atque in alio traditus ab illis discrepare.
cum Deus immutabilis sit, tamque Philo-
sophiæ, quam Theologiæ auctor, absurdissimum
cogitare illum in hac, aliquid esse verum,
dere posse, quod in illa docet esse falsum, &
contra

contra in hac esse falsum, quod in illa docet esse verum. Adeo ut id, quod naturae lumen verum esse dictat, lumen gratiae non possit, tanquam falsum repudiare; & id, quod veritati consonum asserit Scriptura, non possit ut eidem dissonum rejicere natura: Alias enim unum idemque & verum & falsum esset simul, quo nihil rationi magis contrarium. Quod idem etiam luculentissimis verbis exprimit Mornæus, cum in præfat. exam. lib. de veritat. Religion. sic inquit. *Naturæ igitur axiomata & principia, naturæ, inquam, quam Deus fecit, ipsi Dei contraria esse non possunt: Est vero præterea Deus ipsa ratio, veritas ipsa.* Omnis igitur alia ratio, omnis veritas a eo pendet, ad eum refertur, extra eum ne consistere quidem potest, tantum abest, ut, quod in natura verum est, & rationale, in Theologia sit falsum & irrationale, quæ certe contra naturam non est, sed contra naturæ corruptionem, quæ est contra veram, & genuinam naturam. Firmum igitur ac ratum sit, & maneat, inter veritatem Philosophicam & Theologicam nullam omnino pugnam esse posse.

2. Verum enim vero forsan Adversariis adhuc aqua haereret, nisi magis particulatum ostendatur Enunciata, quæ tanquam vera Theologice, Philosophice falsa vulgo enumerantur, talia non esse. Ut enim suam probent opinionem, quædam in scenam producunt, ut, *quod ex nihilo fiat nihil*, idem non possit reproduci numericè, mundus sit æternus, *virgo non possit parere, unum non sit trinum, corpus graviter deorsum, ignis urat ad motum materiam, à priu- tione ad habitum non detur regressus, & id genus aliud.* Th quæ istius notæ esse nulli dubitant. Ergo age, rem illis geramus, atque unum ac alterum examen.

neus, ipsosque prorsus falli ostendamus. Primo
igitur afferunt, *Ex nihilo nihil fieri*, & hoc Philosophie
verum esse ajunt, & quidem recte, cum prin-
cipium per se cognitum sit, & inter notiones com-
unes recenseatur; At vero Theologice falsum:
Nā Deum mundum hunc aspectabilem, & quæ-
cunque eo continentur, ex nihilo condidisse do-
cet S. Paginæ. Ad quod respondemus negando;
quintacunque enim sedulitate ac diligentia illas
enverimus, nullibi aliquid, quod istius speciem
præse ferebat, reperire potuimus, quam lib. 2. Ma-
cator. cap. 7. vers. 28. qui cum Apocryphus sit,
atque apud plerosque Christianos divina auto-
ritate non polleat, ac præterea etiam Philosophiæ
sanctam explicationem admittat, nullum hic ne-
gandum facessit. Verum an non Moses (sic mihi
nōno fervore regerentes audire videor) satis ex-
præse hoc docet, cum libros suos sic orditur, *In*
principio creavit Deus cœlum & terram, hoc est, ex ni-
hil fecit; sic enim interpretandum est vocabulum
creationis? Sed vero rogare mihi libet, quisnam il-
lud docuerit, cum multis aliis priorum Genesios
autem in locis *creare* significet ex aliqua præexi-
stente materia producere, in ipso tamen limine de-
scare productionem ex nihilo? Undenam talem
heserunt interpretationem: Sane non ex Scriptu-
ra nullus enim locus hoc habet, non ex Philoso-
phia, hæc enim contrarium statuit, ut ipsi fatentur.
Et ergo, aut ex ipsorum cerebro profecta, aut in-
putatione accepta: Quapropter etiam donec illud
in Theologia, quām Philosophia verum ma-
nūt atque indubitatum. Alterum, quod produci-
tur

tur est, *Idem non posse reproduci numerice*: quod quidem Philosophice verum esse concedunt, quoniam ad omnis individui procreationem, & conservationem (quæ nihil aliud, quam continua procreatio est) confluxus causarum partialium individuarum requiritur: At in Theologia falsum esse clamitant; docet enim illa, eadem numero corpora in novissimo extremi Judicii die resurrectura, idque probat ex Job. cap. 19. vers. 25, 26, & 27. & 1 Corinth. cap. 15. At profecto mirari satis non subit, viros gravissimos, atque alias satis perspicaces, ita opinionibus, aut ab infantia haustis, aut institutione acquisitis, aut cæco impetu arreptis adhærere, ut istas sine probationum accurata, & nulli parti addicta examinatione mordicus teneant, doceant, defendant. Nam dogma hoc de ejusdem carnis resurrectione, & sanæ rationi, ut diximus, repugnat, & ex allatione Scripturæ locis neutquam inferri potest. Prior enim, ex V. Testamento de promptus, in Hebræo textu ita confusus, perturbatus atque obscurus reperitur, ut inde ne idoneus quidem sensus multo minus ejusdem carnis resurrectio elicere queat. Posterior autem si leviter tantum examineatur, non tam eorundem, quam novorum corporum resuscitationem docere deprehendetur. Quapropter, si hoc Enunciatum falsitatis in Theologia convincere satagunt, alia, quibus id praestent, argumenta ipsis in medium proferend erunt. Quæcum in Dei verbo occurrant nulla, in Theologia pariter, ac Philosophia firmum erit assertum. Reliqua, quæ superius à nobis fuerunt recensita, quod attinet, horum similis est ratio.

ut usi ostendit Kekermannus lib. 1. Præcogn. Philosoph. cap. penult. & Alsted. Præcognit. Thologic. lib. 2. cap. 10, qui etiam ibidem plurim, quibus pugnam Philosophiæ cum Theologi astruere conantur Misophilosophi, argumenta enumerat, atque enervat. Nos breviter, nunc enim operæ pretium putamus ea prolixè perequi, respondemus, omnia ista Enunciata, si nonni vocabulorum ambiguitate liberentur, sc̄eque justeque distinguantur, limitenturque, ac vera esse, legitime rationibus Philosophicis demonstrentur, nullo prorsus modo Theologiz, aut. Scripturæ contrariari posse: sed aptissime congruere debere: *Sacra enim Scriptura* (ut habet fronte Keckermanno Concilium Lateranense secundum: anno 1180. celebratum, sess. 8.) veritatem Natura non repugnat, eo quod verum vero non contragat.

C A P U T I X.

Ecclesiam, Patres, Concilia, Pontificemque Romanum
in esse infallibilem Scripturæ interpretandæ normam.
Nec Spiritu Dei duci, nec veritates in S. Literis
comprehensas certo eruere, ac demonstrare posse. 3. Erratis
ribus esse obnoxios.

Hactenus propriam Sententiam, tamquam arcem extruximus, circumvallavimus, atque propugnaculis munivimus; ac deinde ab insultibus atque invasionibus hostium defendimus, ac sartam tetam conservavimus: Superest denique, nostri
I
quæ

quæ pars est ultima cœpti, ut in inimicorum ter-
 ras nunc descendamus, illorumque arces invada-
 mus, expugnemus, ac demoliamur, quo nostræ
 securior evadat, atque illustrior. Sunt autem illi
 in dupli differentia. Prima est Pontificiorum
 altera Reformatorum, & qui ipsis hac in parte fa-
 vent. Hos in sequentibus, illos impræsentiarum
 aggrediemur, & quidem cito expediemus, ut
 pote exiguo humilique vallo muniti, & levis ar-
 maturæ militibus defensi: Qua etiam de causa i-
 illos arma fere non movissemus, & ut oppugna-
 tione indignos neglexissemus. Nam, cui adeo ab-
 jectus est animus, & læva mens, ut frivolorum ho-
 minum fragmentis, non tantum omni sana ratione
 destitutis, sed præterea illam evertentibus, & qui-
 dem in rebus æternam salutem concercentibus
 cæco impetu assensum præbere, atque acquiescer
 possit, nullum faceſſere negotium ingenuo atque
 sincero almæ Veritatis amatori debere, semper ju-
 dicavimus. Attamen, ne Exercitatio nostra aliquo
 in parte manca foret, ac defectiva, illorum refu-
 tationi hoc caput impendere consultum duximus.
 Statuunt igitur, ut supra etiam innuimus, jus po-
 testatemque Scripturæ sensum investigandi, atque
 explicandi esse penes Ecclesiam, Patres, Concilii,
 Pontificemque Romanum: eosque certa in-
 fallibilique Auctoritate pollere clamitant, qua
 S. Literas interpretari, & de aliorum interpreta-
 tionibus judicare possint: adeo ut ipsorum expli-
 cationibus, aut sententiis de aliorum explicati-
 onibus latis nemini refragari, nemini contradice-
 sit licitum, atque permissum. Huic Tyrannidi
 omnes, quibus Christiana libertas adeo cordi fui-

sup

ut h[ab]it conscientiis intolerabile excusserint jugum,
 satis animose, atque alacriter opposuere, ac illius
 proignatores in profundas angustias redegere.
 Nam quotiescumque hujus Sententiae destructio-
 res apud istud interpretationis Ecclesiæ minime
 commetere, docuerunt, excipiunt auctores, se
 petræ cl[er]icis, Patres intelligere Ecclesiæ Docto-
 res. At vero cum deinceps etiam ab illis hujus ef-
 fugi difficultates atque absurditates proponuntur,
 degunt hi omnes illas facile ac certissime à Con-
 ciliis, præcipue Generalibus, tolli. Quod porro
 ab illis quando falsum quoque esse demonstratur:
 profundunt tandem hi ultimum refugium, Pontifi-
 ci Romanum, à quo confirmata Concilia veros
 infallibilesque S. Scripturæ interpretes esse sta-
 bund: quin etiam illi soli omnes interpretis veri
 non indubitate competere conditiones, tanquam
 omnis erroris periculum eve[n]to; adeo ut
 p[ro]sternarminus asserere non erubescat: *Si totum
 opus staret ab una parte, Pontifex solus ab altera:
 pontifici potius esse credendum, quam toti Concilio.* Ita
 illud illustre ac splendidum Ecclesiæ nomen,
 prætendunt, quoque Patres, Concilia, ac
 Pontificem ipsum comprehendunt, in hunc solum
 terminetur ac resolvatur. Quæ omnia nos
 cuncti se, quam infimo instabilique fundamento
 sustinunt, satis ostendant, atque ab Adversariis
 fusa pertractata sint, prætereuntes, uno
 alterove inexpugnabili argumento, Sen-
 tentiam hanc erroneam esse, ostendemus atque
 monstrabimus.

¶ Primum petitur ex numero verorum S. Li-
 terarum Interpretum, quos tres nostro calculo

(156.)

tantum ponimus, nempe vel ipsos Novi Veteris
que ist testamenti Authores, quando scilicet adhuc
superstites, aut scripto, aut viva voce, suam d
ancipiti in operibus suis occurrente oratione men
tem aperiunt atque exponunt, secundum tritum
illud, *Optimus interpres verborum quisque suorum*; ve
quos in interpretando extraordinarie, atque im
mediate cœlesti suo numine afflat SS. Dei Spiritus
vel denique qui certo divinorum Eloquiorum ve
ritates & eruere, & se eruisse demonstrare po
sunt. In horum autem interpretum censem, &
quidem medii postremique ordinis (cum pri
jam diu è vivis excesserint, adeoque non amplius
in Christianismo locum obtineant) non veni
potest, nec Ecclesia, nec Patres, nec Concilia, n
Papa Romanus. Ecclesia enim visibilis (de qua b
fermo est; nam invisibilis, cum sit cœtus omniu
ad vitam æternam electorum, qui ab initio mun
fuerunt, sunt, & erunt, non potest in hac vita se
tentiam suam circa interpretationem Scripturæ
explicare) ex reprobis conflatur & electis. R
probi autem, nec Spiritu Dei duci, nec illius o
culorum veritates infallibiliter intelligere, ac
cere possunt: Ergo nec tota Ecclesia. Quod si ve
Pontificii de sua propria hoc dictum velint:
sane si non tota reprobatur, paucissimos contine
Electos, cum S. Literarum prorsus ignari sint n
tantum omnes Laici; sed etiam plerique ex Cle
cis, atque ipsis Sacerdotibus. Adde, quod ipsis Li
cis munus id, quod apud ipsis Ecclesiæ proprium
est, nequaquam tribui possit, cum illis, qui tan
maximam apud Pontificios Ecclesiæ partem co
stituunt, Sacrorum Codicum ne lectio quide
muc

minus interpretatio concessa; sed sub gravissimi pœnis interdicta sit, ac prohibita. Patres vero Concilia, & Pontificem, nec divino numine, in interpretando extraordinarie afflatos fuisse, nec orationum, quas sacræ continent paginæ, veritates certe ruisse, atque demonstrasse, ostendunt eorum pugantes inter se interpretationes. De Patribus idem fitentem habemus ipsum Bellarminum, qui non raro in suis Controversiarum libris oppositas cum expositiones unius ejusdemque S. Scripturæ loci adducit. Sic lib. 2. de Christo cap. 2. ait,
nam non sequimur, quando proprias ac singulares sententias contradicentes defendunt. Exemplo sit Beatus Cyprianus, quem non sequimur docentem, Baptismum esse irriuum ab heretico tribuatur; Scimus enim hac in re Doctorem Cypriano non consensisse. Concilia etiam Generalia inter se pugnare in locorum multorum explanatione, cui liber ea perlegenti, ac inter se confessi satis manifestum evadet, ut id operosa præparacione non egeat. Pontifices denique multas concordatorias S. Scripturæ explicationes tradidisse, an contraria decreta edidisse, etiam in rebus fidei, et superque testatur Jus Canonicum. Sic Innocentius primus Epistol. 3. Eucharistiam etiam in duas dandam colligit ex Johan. cap. 6. vers. 53.
Necederitis carnem Elii hominis, & biberitis ejus sanguinem non habetis vitam in vobis, &c. Posteriores autem contrarium docuerunt, & adhuc doceant. Sic Gregorius conjugium Sacerdotibus restituendum voluit; Posteriores autem negant. Idem statuit, eum esse præcursorum Christi, qui nomen Universalis Episcopi esset; quod posteriores tamen assumerunt.

Plura hujus notæ videantur apud Chamierum Parstrat. Catholic. Tom. 1. lib. 3. cap. 13. His etia addi possunt de Pontificibus, ad enormem illam quam illis, etiam supra Concilia, Bellarminus tribuit, autoritatem evertendam, tanquam duo Grollaria; quod multi fuerint Hæretici, & multi impii, prophani, atque scelerati. Hæreticos fui inter Pontifices ex ipsis Pontificiis Scriptoribus multi fatentur. Præcipui inter alios fuerunt Eletherus, Liberius, Felix, Anastasius, Honorius atque Johannes vigesimus secundus, quorum heretica dogmata fuse percenset, ac à Pontificiorum sua Ecclesiæ capita quovis modo purgare contum, exceptionibus vindicat, Chamier. loc. cit. capp. 9, 10, 11, 12, & 13. Et in hæresin prola posse Pontificem ipsum fatetur Jus Canonico diserte pronunciarunt non pauci Papistæ, atque argumentis probat idem Chamierus eodem lib. cap. 8. Sceleratos etiam & impios fuisse, ipse Petrina in Vitis Pontificum, atque alii plurimi Hifrici testantur; Tales fuere, ut aliquos saltem scenam producam, Stephanus sextus, Sergius tertius, Johannes duodecimus à plerisque numerat à nonnullis decimus tertius, Sylvester secundi Bonifacius octavus, Benedictus decimus tertius ac denique Alexander sextus, quorum scelera in pietatesque enumerata habentur apud Chamier. loc. cit. cap. 6. Hujus autem farinæ hominibus in S. Scriptura interpretanda Dei affulgere Spiritus, vel veritates divinorum eloquiorum investigandi ac demonstrandi inesse Facultas, & talis profit, qualem exaggerat Bellarminus, competere Authoritas cuiuslibet, cui sincerum est sinciput, & sa-

in suo corpore mens, judicio relinquimus, atque perittimus.

Sic fuit primum, alterum argumentum deducens ex Conditionibus, quas in vero Interpretarii statuunt Theologi, ex quibus talem factum syllogismum. Infallibilis S. Literarum Interpretes, nec errare, nec partium studio duci, nec proocationi locum relinquere; sed ad assensionem cogere, certaque homines cognitione imbueruntur. At Ecclesia, Patres, Concilia, Pontifices Romani possunt errare, partium studio &c. Ergo non sunt infallibles Sacrarum Literarum Interpretes. De Majore cap. 4. §. 10. Veritatem. Ad minoris confirmationem (præterea, quæ in primi Argumenti probatione attulimus & quod Ecclesia & Concilia hominibus confirmantur, & Patres, & Pontifices homines sunt, à quibus istæ conditiones abesse possunt) per partes predemus. Et quidem primo Ecclesiam errare patet ex eo, quod Eucharistia etiam infantibus communicata fuerit apud Veteres, qua de remissa habet Augustinus, atque alii. Præterea post Concilii Niceni tempora, maxima orbis Christiani pars in perfidiam juravit, ut apud Sulpitium Severum lib. 2. legimus. Sic etiam Ariano temporibus, illius hæreseos veneno totus fere infectus fuit, ut testatur Lirinensis, qui etiam futur, non repugnare, totam pariter Ecclesiam à posse deviare. Plura de his videantur apud Gamier. Panstrat. Catholic. lib. 2. cap. 16. Quod item prima deficiat in Ecclesia conditio, reliqua etiam deficient, omnes enim in illa fundantur, ut supra ostendimus. Patres deinde errare posse,

posse, hinc manifestum evadit, quod sæpenumer
verum Scripturæ sensum non affecuti fuerint,
disertissime docet Bellarmin. lib. 3. de verbo D
cap. 3. sect. 9. & 10. Ubi ait, *Patres in S. Lite*
exponendis subinde lapsos fuisse, figurate accipientes, q
proprie, & proprie quæfigurate erant accipienda: addi
citque exempla ex Origene, Papia, Justino, Ir
nxo, Tertulliano, Lactantio, aliisque. Idem d
cet etiam Hieronymus, cum 3. Tom. Epistola;
Theophilum sic scribit. Scio me aliter habere Apos
los, aliter reliquos Tractatores. Illos semper vera dicere
istos in quibusdam, ut homines aberrare. Sic etiam ai
sibi commentarios quosdam in libros sacros ex
disse, se eos fudisse potius, quam scripsisse. N
tantum errarunt Patres, sed non pauci insup
partium studio ducti fuerunt. Nam sæpe ex ben
volentia, & amore quædam loquuntur, ut A
ugustinus in Enchiridio ad Laurentium de Purg
& Orat. pro mortuis, quodammodo & alios &
nimia amoris abundantia errasse fatetur, ut qua
do de Amicis, & de charissima matre Monica c
gitat. Sæpe quorundam timore alia reticent,
idem testatur Epistol. ad Januarium 119. cap. 1
his verbis. Multa hujusmodi propter nonnullarum
sanctorum, vel turbulentarum personarum scandala a
vitanda liberius improbare non audeo. Sæpe ex nim
quorundam reverentia, sæpe per quorunda
Pontificum, & Imperatorum tyrannidem in al
surdas S. Codicum interpretationes abacti fu
runt, ut Ariminensis Concilii, & Berengarii H
istoria abunde testatur. Sed ad hæc excipiunt P
pistæ, se quidem non negare, hunc atque illum e
Patribus non aliquando errori fuisse obnoxium

Se

omnes simul consentientes semper verum docere, nunquam hallucinatos fuisse, atque eatenus statum pro infallibilibus habere Interpretibus. Areplicamus, primo futilem esse exceptionem, unum unus in hujus Scripturæ loci, alter in illius interpretatione errare potest, quidni & omnes simul errare possunt? Deinde paucissima reperiri ea, imo forsan nulla, de quorum sensu omnes omnino Patres sententiam pronunciarunt: Praeterea omnes, aut certe plerique omnes simul errare in exponendo loco Proverb. 8. Denique falsa esse, Consensum omnium omnino Patrum Entificiis interpretationis normam esse, cum iustitia illorum Scripta testentur, quod interdum tilius, interdum unius alteriusque duntaxat exceptionem sequantur; etiamsi alii, & meliores eam ab ea dissentiant, ut fuse ostendit Polanus omnibus suæ Symphoniacæ Catholicæ capitibus, Syntag. Theolog. lib. 1. cap. 45. Quæst 7. Porro Concilia errare posse, palam facit ipsum Nicenum primum, quando milites damnavit, qui Christianismum semel professi, postea iterum in similitiam, etiam legitimam abiissent; quando quosdam Pœnitentiæ Canones fancivit, qui multarum Ecclesia superstitionum causæ extiterunt, ac stirpisti merita diminuerunt atque obscurarunt; quando sacris personis conjugium prohiberi volebat, nisi id factum Paphnutius impedivisset, &c. pmenique Pontifices Romanos errare posse, do- gument graves illorum atque frequentes in verbo interpretando lapsus. Ex. grat. Bonifacius III. de Majoritat. & Obedient. cap. 1. ut pro et summam potestatem Secularem, atque Eccle-

siaisticam ad se pertinere, in scenam profert locum Euangelistæ Luc. cap. 22. vers. 38. *Ecce hic duo gladii, &c.* eumque pro se interpretatur. Item Cepha significat caput; ergo Pontifex est caput Ecclesiæ, cùm Johan. cap. 1. vers. 43. dicat Cephas significare petram. Similiter Siricius Papa Epistol. 1, quæ est ad Himerium Tarragonensem, cap. 7. & Innocentius I Epistol. 3, quæ est ad Exuperium Tholosanum Episcopum, locum 1 Petr. 1: 16 *Estote sancti quia ego sanctus sum*, & Paul. Rom. 8:8 *Qui in carne sunt Deo placere non possunt, vos autem nos estis in carne, sed in spiritu*, ita interpretati fuerunt ut inde deducant, Sacerdotes à conjugio esse a cendos; cum Petrus de omnibus fidelibus loquatur, & Paulus de iis, qui carnalem naturam per Christi Spiritum nondum exuerunt. Sexcenta lice ejusmodi proferre: sed hæc sufficient; tædet enim jam talibus nugis diutius immorari. Qui plura cupit, ut & Argumentorum, quibus Papistæ suan stabiliunt & confirmant sententiam, solutiones adeat jam sæpius laudatum Chamierum, Polanum, &c.

C A P U T X.

1. Plurium Reformatorum dicta adferuntur, 2. Ex quibus illorum Sententia definitur, ac breviter perpenditur.

DEvictis velitari, breve pugna imbel libus istis, atque inermibus hostibus aciem nunc deflectamus atque arma pro moveamus in Reformatos, & quicunque ipsorum

iprum signa sequuntur, adversus quos fortiori
adverso, longiorique dimicazione opus erit, ut
bello strenuos, stratagematis insignes, armo-
rum propugnaculorumque tutela bene instructos,
quod præcipuum est, à nemine adhuc, quod
etiam, oppugnatos, multo minus devictos debel-
losque. Sententia enim, quam fovent, utut con-
fite atque obscure proposita, satis plausibilis ta-
men appareat, & multis variisque & quidem spe-
cim ponderis præ se ferentibus argumentis fulci-
tur. Quocirca etiam diutius ei erit immorandum,
colixiorque impendenda disputatio. Sed ultimus
labor, quo exantlato secura pax, atque tran-
quilla nos manet quies. Age igitur, & sine lon-
giori ambage hostem alaci animo aggrediamur.

1. Chamierus Panstrat. Catholic. Tom. 1.
16. cap. 6, sic, nulla facta Spiritus Sancti
mentione, Reformatorum sententiam definit. Ca-
holici sentiunt, non posse securius, certius, verius Scripturæ
interpretationem haberi, quam per Scripturam ipsam.
Expressius Polanus Syntagmat. Theolog. lib. 1.
cap. 45. quæst. 5. Norma interpretandi Scripturam,
judicandi de interpretatione Scripturæ sacrae, verane sit,
in falsa, est ipsamet Scriptura sacra, quæ vox Dei est. At
aulo aliter Wendelinus Theolog. Christian. Pro-
legom. cap. 3. Thes. 6. explicat. 1. Ius summum,
inquit, interpretandi Scripturas est penes Spiritum San-
ctum in Scriptura loquentem, vel penes Scripturam, quæ
vox est Spiritus sancti. Isdem fere verbis Walæus in
Enchiridio Religionis Christianæ, loc. de Script.
interpret. Sacra Scriptura est sui ipsius interpres; vel
spiritus sanctus loquens in sacra Scriptura. Et Loc:
Commun. Theologic. de S. Scripturæ interpreta-
tione.

tione. Dicimus ipsum Deum in Scripturis loquentem est supremum Interpretorem Scripturarum: & mox, Nam Deum ita attemperasse Scripturam sacram dicimus, ut ea non tantum sit norma, sed etiam sui ipsius interpres. In quibus etiam Deo, & Spiritu sancto suæ in Scripturâ interpretandâ partes videntur assignari quemadmodum id asserit Whitakerus Disputat. de Scripturâ S. contra hujus temporis Papistas, Controvers. I. quæst. 5. cap. 8. Sententia nostra est, non oportere Ecclesiæ tribui summum judicium, atque autoritatem interpretandi Scripturas; sed Scriptura ipsi, & Spiritui S. tum aperiè in Scripturis loquenti, tum occultè easdem in cordibus nostris confirmanti. Clariùs adhuc & luculentius distinctiusque explicat Tilenus Synagm. Disputat. Theolog. part. I. disput. 8. thes. I. & 2. his verbis. Summum interpretandi jus, atque autoritatem vera Christi Ecclesia soli Spiritui sancto in Scripturis loquenti vindicat: statuitque verum Scriptura sensum, quoad internam quidem πληροφορίαν, ab eō solo proficiunt: quoad externam verò persuasionem ex ipsâ Scripturâ optimè sumi. Et Scarpus Curs. Theologic. loc. de S. Scripturâ, multò adhuc prolixius, hō modo. Orthodoxorum sententia hac est: Summum jus, autoritatem, & judicium interpretandi Scripturas esse penes Spiritum sanctum in scripturâ loquentem, nec Scripturæ interpretationem ad certam aliquam sedem, & successionem hominum, uii volunt Papistæ, alligant eße, sed Spiritui sancto occulte Scripturas in cordibus fidelium confirminganti tribui debere: nec enim ista pugnant, cùm dicimus hoc eße penes Scripturam, & penes Spiritum sanctum: nam dicitur Spiritus sanctus esse summus interpres, quia ut certo simus persuasi de verò Scriptura sensu, oportet nos per Spiritum sanctum

sum illuminari, alioquin nunquam illam πληροφοριαν,
quifidelium mentibus inest, assecuturos, quibuscum
quidem mediis utamur. Et hæc est interna per-
suasione, qua nos tantum attingit: nec enim hoc mo-
dulos, ut sensum & judicium Spiritus sancti re-
cipimus, cogimus. Dicitur autem Scriptura ipsa, vel
spiritus sanctus in Scriptura loquens summus interpres &
respectu externæ persuasionis. Ideoque ut aliis
aduadeamus, ad externum hoc Scripturæ judicium ve-
rum est.

2. Atque hæc tam fuse libuit adferre, partim
Reformatorum sententiam inde elicere atque
opponere possemus, partim ut pateret quomodo
met illam exprimunt atque definiunt; quod sa-
risatis obscure atque confuse, meo quidem arbit-
riatu, præstant. Etenim priores, nulla facta men-
tione internæ aut externæ persuasionis, nunc
Scripturam, quæ vox Dei, aut Spiritus S. est,
nunc Deum, aut Spiritum S. in Scripturis loquen-
tum nominant: quibus appellationibus nihil aliud,
quam Scripturam ipsam intelligere mihi videntur;
posteoque statuere, illam esse sui ipsius interpretem.
Postiores autem, distinguendo inter internam
externam persuasionem, hanc Scripturæ, illam
in spiritu sancto assignant, atque hoc per Spiritum
S. in Scripturis loquentem denotare videntur,
namvis mox iterum Scripturam & Spiritum san-
ctum in Scriptura loquentem confundant. Nos
vero, quantum assequi ex dictis possumus, hanc
oporum putamus esse mentem, nempe S. Scri-
pturam certam esse infallibilemque se ipsam inter-
pretandi normam, atque regulam, qua, tanquam
instrumento sensibus obvio, vetus & genuinus
di.

divini verbi sensus externe non tantum erui ac demonstrari, sed etiam erutus expendi atque explorari debeat: At vero fidelium neminem de eo plene ac plane posse in animo suo esse persuasum, nisi Spiritus S. accedat testimonium, qui, tanquam causa interna, sensibusque non perceptibilis, illorum cordibus obsignet interpretationis veritatem. Atque hæc si illorum sit sententia, quamvis aper tam non involvat contradictionem omni tamen difficultate non caret: Si enim post Scripturam ipsam ad plenam interpretationis persuasionem insuper requiratur Spiritus sanctus, non erit illa sufficiens atque infallibilis norma, qualis esse ab illis statuitur, nempe cui competit omnes, in vero interprete requisitæ, quas supra enumeravimus, conditiones. Etenim si in interpretando non possit errare, nec provocationi locum relinquere; sed homines certa cognitione imbuere, & ad assensum cogere, non insuper opus erit Spiritus S. testimonio, quid enim quis ultra ista expetere potest? & si opus est Spiritus sancti testimonio, ad assensum non poterit cogere, nec homines certa cognitione imbuere, sed provocationi locum relinquet, errorique erit obnoxia. Sed his, quæ in transitu attingere tantum libuit missis, unquamque hujus sententiæ partem seorsim refutemus; ac primo quidem scripturam non esse normam seipsum interpretandi.

C A P. XI.

sententia Reformatorum, qua Scriptura sui ipsius interpretatur, explicatur, 2. Atque illius difficultates adferuntur. 3. Vocabulorum orationumque significatus non Natura, sed hominum conversatione inscere. 4. Communem loquendi usum non esse S. Scripturæ interpretem, 5. Nec à Reformatis statui, nec iam posse. 6. Nullum ejus locum esse per se clarum; omnes ambiguos. 7. Nec semper etiam unum perterum, aut obscuros per claros explicari. 8. Difficultates allatas non tolli regulis passim à Reformatis, 9. Nec fugio, à quodam, allatis.

Nomine Scripturæ accipienda sunt heic loci vocabula, phrases, modi loquendi, sententiaz, & id genus alia, ad exterrnum sermonem, & linguas, quibus auctores usi fuere spectantia: non autem sermons, ac orationum sententiarumque sensus; nem si cognitus fuerit, atque perspectus, nec interpretandus venit, nec interpretationis norma potest. Quis enim orationis sensum, quem asscutus est, aut eruere conabitur, aut ab alio erui cupiet? aut quis Sacrae Scripturæ locum sicurum ac dubium per alterius sensum, neglectis tamen insuper habitis vocabulis, ac dicendi modis, sollicare aggredietur? Nullus sane, qui recte precepit, interpretem versari circa voces, & quæ voces concernunt, atque ex iis sensum venari, atque investigare comparando, conferendoque vocabula ac phrases orationis jam intellectæ cum voca-

vocabulis ac phrasibus orationis, quam intelligere adhuc satagit atque contendit. Adeo ut Reformatorum, atque cum ipsis facientium, quando Scripturam sui ipsius interpretem statuunt, me atque sententia non alia esse possit, quam significations tum singulorum vocabulorum, tum integrarum orationum, in Scriptura occurrentium quarum sensus latet, ope aliorum Scripturarum vocabulorum, atque orationum, quarum sensus cognitus atque perspectus, investigandas esse atque eruendas. Quod idem etiam confirmat W: Iæus, Enchirid, Religion. Christian. loc. Scriptur. Interpret. his verbis. Obscura loca manifestat Scriptura per comparationem cum clarioribus, quemadmodum illius exemplum illustre extat, Nchem. 8. vers. Sic etiam passim in novo Testamento Christus & Apostolus Scripturam obscuriorem per Scripturam clariorem explicant. Et Danæus Isagog. Christian. ad loc. Commun. part. 4. lib. 3. cap. 6. Interpretationis Scripturae ex Scriptura modus est, quum, ut ait Augustinus Volusian. loci cum locis conferuntur, Scriptura sacra cum Scriptura sacra comparatur, unius loci obscuri explicatur ex alio ejusdem scripturae loco facile affertur, &c. Similiter etiam, & quidem fuse Whitakerus Disputatio de Scriptura Sacra, contra hujus temporis Papistas, Controvers. I. Quæst. 5. cap. 13, cui titulus, Scripturam esse ex Scriptura interpretandam. Scriptura, ait, se clarissime & luculentissime interpretatur si nos Scripturam sese interpretantem attendere volumus et si non in omnibus ubique locis, sic ut dubitationis nihil relinquatur; tamen in plurimis maximeque necessariis, in summis fidei nostræ capitibus. Et hujus interpretationis exempla habemus in Scripturis. Nam Scriptura, uobis

aliquius loquitur, sese explicat aliquando statim in eodem
aliquando in aliis locis cumulate. Atque hoc utro-
genere exemplis paucis illustrat, ac post sub-
jugit. Ejusmodi sunt exempla infinita, in quibus appa-
re spiritum Sanitum dedisse operam, ut, quod videbatur
vobis paulo dixisse, mox dilucide explicaret, omnique
sculo lectorem liberaret. Et mox. Et hic mos Scriptu-
ræ ut ad assequendam unius loci veram intelligentiam,
remittat ad alium, atque hoc modo non insistamus
acquiescamus in una aliqua parte Scripturæ; sed to-
corpus S. voluminum lectione meditationeque nostra
prolectamur. Sunt ergo loca locis conferenda, si quid in
lecturis recte intelligere, ac tenere volumus. Atque hoc
etiam facit Basilius, in *αρχῃ*. seu Reg. Brevior.
Interrog. 276. Quæ ambigua sunt, quæque obscuræ
videntur in quibusdam S. Scripturæ locis, ab
qua in aliis locis aperta ac perspicua sunt illu-
minantur.

¶ . Hæc autem sententia, sic explicata, quan-
tumvis prima fronte satis plausibilis appareat,
nihil tamen magnisque difficultatibus, penitus
insipienti, atque accuratius ventilanti laborare
adprehendetur. Quid enim commercii unius
Scripturæ loci cum aliis? aut quid juris, aut præ-
parativæ hujus in illum, ut per illum aut ex illo
interpretandus veniat? An, quæ Matthæus, vel
Iohannes Christum dixisse narrat, & subobscura
solentur legenti, illustranda venient ex iis, quæ
memorat Lucas, aut Jóhannes, & vice
versa? An non illorum S. Scriptorum, si super-
venient, jure merito dolere posset quilibet, sua
cripta aliorum explicationi aut inservire, aut
monoxia fieri? An non sibi, suisque scriptis vim
K inserre,

inferre, eisque præpostere uti istos interpretes
 summa cum ratione contenderent, qui, quæ videntur
 esse pro comperto habebant, literis consignarunt
 ut posteritati, serisque nepotibus nota facere.
 non autem ut aliorum monumenta aut ipsi experienterent,
 aut iis vicissim exponerentur? An ratiōne, q
 æque divino afflatus fuit Spiritu in scribendo
 Romanos, quam ad Corinthios Paulus, aut
 quam Petrus, aut alijs quispiam Apostolorum
 Euangelistarum? Cur ergo hic per illum aut
 per hunc, aut etiam per se ipsum exponendus est?
 Sane cuilibet S. Scripturæ loco sua constat auto-
 tas, sua inest veritas, atque proprius sensus,
 nec ab alio dependet, nec per alium determinatur
 debet: nec unquam unius Apostoli scriptis aliquæ
 interpretationis jus in alterius datum legimus. Si
 largiamur, uni Scripturæ loco jus competere aliis
 interpretandi, qua, quæso, ratione certi esse possumus,
 unius loci mentem plane eandem esse, q
 alterius? quamvis enim eadem aut similia in utr
 que occurrant vocabula, & dicendi modi; pot
 tamen sensus esse diversus, vocabulaque in uno
 loco proprie, in alio improprie, aut allegorice
 aut alio quovis modo sumi: Non enim eadem dicta
 nec eadem phrasis, ubique idem sonat, atque significa
 Scripturis, sed vel diversa, vel etiam contraria, ut libet & plurimis ostendit exemplis Stapletoni
 lib. 11. Controversiar. cap. 10. Unde cum Dari
 hawero, in Idea Bon. Interpret. & Malitios. C
 lumiator. part. 1. sect. 3. Art. 11. §. 95. statim
 mus, Collationem ex analogia proportionis mere nudæ
 non esse argumentativam, sed solum probabili ratio
 illustrativam, non enim sequitur loci paralleli hic sensus

Ergo etiam hujus. Vox ita accipitur alibi: Ergo & Eset enim hoc revera argumentum à particulari. Etinde etiam sēpissime aliquid (sunt verba ejusd. capletoni eod. loc.) similiter vel dissimiliter dictum videntur, non tam ex rerum ipsarum similitudine & dissimilitudine, quam ex affectu, & præjudicata sententia rerum conferentium. Sed iterum concedamus, quos Authores duobus aut pluribus diversis locis idem indicare atque innuere voluisse, debet necessario loci, qui alios interpretabitur, sensus cognitus esse atque perspectus, alias enim tenuere suo fungi nequirit. At undenam ille cognoscitur? Si regeratur per alium, de hoc mem denuo inquiram, sicque continuo pergam, nec tandem ad unum, aut plures (in infinitum enim, cum Scriptura sit finita, procedi, ut circulus sine manifesta absurditate committi non potest) perveniatur, in quo, aut quibus modis figamus, aut quos per alios non exprimari statuamus. Horum autem sensus, cum aliis locis interpretandis adhibeatur; adeoque perspectus esse debeat, undenam innotuerit sensus querere licebit; cui questioni nihil, nisi baciōd per se notus sit, responderi posse mihi videtur: Scriptura enim in omnibus, quæ ad completum scitu sunt necessaria, capitibus à Resurrēctiōnis perspicua esse atque clara asseritur, adeo simpliciores etiam atque rudiores Christiani cum intelligere queant secundum illud Augustini officiō pistol. 3. ad Volus. Ad ea, quæ necessaria sunt, tanta in eis (Scripturis) non pervenitūr difficultate. Item, Modus dicendi, quo sancta Scriptura intexitur, quam omnibus accessibilis, quamvis pau-

cissimis penetrabilis, ea, quæ aperta continet, quasi ari-
cus familiaris sine fuso ad cor loquitur indoctorum at
doctorum. Ea vero, quæ in Mysteriis occultat, nec ip-
eloquio superbo erigit, quo non audeat accedere mis-
tardiuscula & inerudita, quasi pauper ad divites
sed invitat omnes humili sermone, quos non solum m-
nifesta pascat, sed etiam secreta exerceat veritate,
in promptis, quod in reconditis habens. Sed ne aper-
fastidirentur, eadem rursus aperta desiderantur, de-
derata quodammodo renovantur, renovata suaviter i-
timantur. Et de Doctrin. Christian. lib. 2. cap.
Qui prorsus non inveniunt, quod querunt, fame lab-
rant. Qui autem non querunt, quia in promptu haben-
fastidio sepe marcescunt. In utroque autem languor c-
vendus est. Magnifice igitur & salubriter Spiritus
ita Scripturas sanctas modificavit, ut locis apertiorib-
fami occurreret, obscurioribus autem fastidia detergere
Nihil enim fere de illis obscuritatibus eruitur, quod no-
planissime alibi dictum reperiatur. At vero quæna-
ipsis oratio per se clara, aut sensus per se notu-
dicitur? Ego, ut verum fatear, nihil hac de
solidi quicquam, & quod acriorem aliquam in-
quisitionem ferre posset, apud omnes, quo
mihi hactenus videre contigit Theologos, inve-
nire potui. Quorum itaque opinionibus recen-
sendis, ac refellendis non necesse immorari. Ex-
ceptioni vero huic uni (nempe locos quosdam
per se claros esse) quam supra attulimus, &
quam solam in hac quæstione pro se adferre pos-
sunt, ut occurratur, primo quædam, in initio
hujus tractatus à nobis exposita, in memoriam
revocabimus.

3. Diximus supra cap. 2, Vocabula esse con-
ceptuum

aratum ac rerum notas & signa ; atque ex his
 mem conflari , & constare orationem : Res ita-
 & conceptus erunt signata , ac omnis oratio
 significabit plures conceptus ac res inter se aut
 coniunctos aut disjunctos . Diximus insuper eod.
 omnem vocabulorum denotationem , atque
 orationis sensum , non à natura , sed homi-
 nis instituto & originem duxisse , & ab eorun-
 dum usu etiamnum dependere , quem penes arbit-
 rium est , & jus , & normaloquendi . Ex quibus
 sequitur , omnes vocabulorum significations ,
 orationum sensus non Natura , aut naturali lumi-
 nibus indagatione innotescere ; sed cum hominibus
 lingua utentibus conversando , loquendo puta-
 budiendo , vel à præceptore viva voce addisci ,
 Lexicis Grammaticisque hauriri debere .

Quando igitur quædam S. Scripturæ loca
 se clara atque perspicua statuunt Reformati ,
 illam possunt intelligere perspicuitatem , qua
 principia scientiarum , primæ & communes no-
 tiones vulgo dicta , per se clara dicuntur . Hæc
 lumine naturæ sine ulla demonstratione in-
 reiguntur , quod in illis locum habere non posse ,
 jam ostendimus . Sed intelligere videntur il-
 perspicuitatem , qua rationis sensus cuiquam ,
 illius linguae , qua expressa est , gnaro atque perito
 ulla interpretatione , aut vocabulorum ex-
 positione innotescit , ita ut illud *per se* non neget
 peviam istius linguae cognitionem , usu aut insti-
 tutione acquisitam , sed tantummodo interpreta-
 tionem . Atque hæc si ipsorum sit mens , facient
 communem loquendi usum S. Scripturæ inter-
 pretem . Cum enim statuant , loca obscuriora

exponi per clariora, & horum sensus per se, hoc est, ut jamjam diximus, per communem usum: utique non erit, accurate loquendo, Scriptura sui ipsius interpres; sed tantum quædam ejus loca aliorum, quemadmodum & ipsi agnoscunt: At integræ Scripturæ communis loquendi usus, respectu locorum quidem obscurorum remotus, clariorum autem proximus. At vero hunc non esse idoneum legitimumque S. Literarum interpretem; imo omnium falsarum interpretationum fere unicum fontem, ex eo manifestum esse putamus, quod maxima hominum turba, à qua communis loquendi usus petitur, & erret, & perversos monstruosque de Deo rebusque divinis habeat, ac foveat conceptus, quos si quis S. Literis inferat, iisque intelligendis exponendisque adhibeat, quid aliud, quæso, quam à Dei sacrorumque Scriptorum sensu longissime remotas cūdere, ac proferre poterit expositiones.

5. Nec etiam Reformatos, quamvis ego, quacunque etiam diligentia atque attentione circumspicerim atque inquisiverim, invenire non potuerim, quid aliud per se clarum in orationibus statuere queant, hoc velle, aut si qui adeo rudes inconsiderantesque reperiantur, posse intelligere, hinc palam evadit, quod perplura in Dei verbo occurrant loca, quæ quidem vocabulis, construendique modis, communi loquendi usu cognitis, constant, adeoque hac ratione clara atque perspicua sunt: attamen ab interpretibus non eo sensu, qui sese primo intuitu legenti sponte offert, accipiuntur; sed in alium, ab illis quandoque longe diversum pertrahuntur; cuius generis
supra

sup. cap. 3. §. 7. quædam in scenam produximus,
quibus addi possunt sequentia. *Ne juretis omnino:*
&c. Esto autem sermo vester, etiam, etiam, Non,
non&c. Matth. 5. vers. 34. 37. Ne resistatis malo:
sed quisquis te cadet in dextram tuam maxillam, obverte
ei calteram. Et ei, qui velit tecum contendere, ac pal-
lium tuum capere, dimitte ei etiam tunicam. Et quisquis
magariabit ad milliare unum, abi cum eo duo, &c.
Matth. 5. vers. 39. 40. 41. & id genus similia quam-
prima, quorum sane ex communi loquendi usu
obrium, & apertum sensum non repudiarent, si
ine orationum perspicuitatem deducerent ac de-
rarent.

. Verum equidem, quid igitur ipsis est, vel
est debet locus per se clarus? Superius cap. 3. fu-
segimus de orationis obscuritate ac perspicuitate,
dinximusque utramque respectu duplicitis sensus,
nampe vel simpliciter dicti, vel veri, quos am-
bi insuper ab orationis veritate discriminavimus:
Aeo ut omni interpreti in omni oratione inter-
pata tria hæc accurate sint consideranda: non
simulac quis unum invenerit, etiam reliqua
rærisse, sibi persuadere debet. Potest enim ora-
tionis sensus esse cognitus, sine ejusdem vero sen-
su, & veritate; at non veritas, aut verus sensus
ne sensu. Deinde noti esse possunt sensus, & ve-
ras, ignorari vero sensus verus. Ac denique per-
fecti esse queunt sensus & verus sensus, ignorata
veritate. Quæ omnia attendenti per se manifesta-
nt. Cum igitur aliqua oratio in S. Literis per se
clarâ & perspicua statuitur, vel sermo est de per-
spicuitate sensus simpliciter dicti, vel veri. De
teriori autem non esse apparet, tum ex iis, quæ
modo

modo diximus, quod nempe sic communis loquendi usus esset Scripturarum Interpres; tum quod hic quæstio sit non de simpliciter dicto, sed vero S. Literarum sensu: Neque enim de quacunque, sed tantum de genuina germanaque Scripturæ interpretatione disceptamus, quæ quoniam ex ipsorum sententia fit per loca ex se clara, illa claritas etiam non sensus cujuscunque, sed solummodo veri esse debet. Non enim ex quolibet ligno fit Mercurius, nec ex quolibet sensu elicetur verus. De posteriori igitur, nempe perspicuitate veri sensus loquuntur. At hujus respectu qui locus possit esse per se perspicuus, nos non posse videre ingenue fatemur, & ab iis doceri ex animo cupimus. Cum enim omni in loco duplex ille sit sensus, vel saltem duplex esse queat, necessario dari debet *exemplum* quoddam, quo infallibiliter dignosci queant, si duo occurant, vel si unus, plures ei non inesse. Unde patet nullius momenti esse, si quis regerat aut excipiat, sensum simpliciter dictum & verum saepius coincidere, eaque loca, in quibus id contingit, & qui simplicem duntaxat habent sensum, ab ipsis tantum pro per se claris haberí, non autem ea, in quibus differant. Quoniam enim, ut ex allatis exemplis satis liquet, id non semper obtinet, nota vel norma adferenda erit, qua num id obtineat, certo explorari possit: atque adeo loca illa talia esse, non per se, sed per illud *exemplum*, vel illam notam aut normam cognoscetur, quod contra hypothesis est. Præterea etiam plane corruit illa exceptio ex eo, quod nulla sit oratio, quæ non plures admittat sensus, ut ex iis, quæ cap. 3. diximus, satis elucet, & specialius nullum

null in S. Scripturæ locum esse , qui non multiforme explicari possit, ipse afferit inter Reformatos non insimilæ notæ Theologus Dan. Chamierus Panrat. Cat. Tom. I. l. 16. c. I. §. I. his verbis. *Certum est, nihil esse adeo facile, adeo perspicuum, adeo certum, quod non varie detorqueri queat, etiam in sensu contrarios. Atque adeo docuit experientia, omnes Hæreses & Scripturis perperam intellectis, aut originem, aut certe incrementum sumfisse. Quid enim crebrius occurrit in sanctorum disputationibus Patrum solutione locorum ab Hærensis bjectorum? Denique miseriis his temporibus non Calvini tautum strenue suam fidem è Scripturis tuentur: sed & Papistæ (addo ego, & Lutherani, & Anabaptiste, & Sociniani, & Armeniani, ac reliqui Christiani omnes) audent iisdem abuti subinde, ostentareque eam authoritatem tanquam suam. Quod fieri nequit, nisi iisdem locos alii aliter intelligent.* Cum igitur nihil non in S. Literis reperiatur ambiguum, nec quilibet sensus sit verus , sed ille duntur qui menti Scriptoris congruerit , nec hic per se pateat , nullus etiam locus erit per se clarus.

Atque his omnibus adde , permulta Scriptura loca esse, quæ semel tantum in divinis libris dictatum aliis similibus conferri nequeunt , qualia prima profert Stapletonus lib. II. Controvers. cap. 10. nec etiam semper ad loca , quæ ab ipsis clari vocantur, in Scripturæ explicatione pervenire possunt : sed in obscurioribus sæpiissime sistendum est , qualia non pauca suppeditant in V. Testamento Scripta Prophetarum , ut & liber Jobi, & in Novo Apocalypsis Johannis. Quorum sensus tamen non obstante obscuritate ab interpretibus

cum exponuntur, non ex claris, adeoque nec ex Scriptura, sed aliunde hauriuntur, nisi obscurum per obscurum explicari posse statuant, ac sic filii aperte contradicant.

8. Denique omnibus his allatis difficultatibus non subvenitur, nec Reformatorum sententia sicut Regulis in hunc finem ab iis allatis, qualiter sunt. Non semper inhærendum nude literæ, sed & verius literalis sensus est eruendus, qui aliquando proprius est, aliquando figuratus; saepe etiam Allegoricus est querenda. Sensus literalis proprius semper retinendus in Explicatione Scripturæ, nisi falsus sit. Et semper (quæ est Augustini regula) verborum proprietas est retinenda, nisi quæ bona ratio tropum suadeat. Cum p̄t̄ parit absurditatem propriæ si accipiatur, configere debemus ad Allegoriam. Quæ figurate dicta sunt, non sunt propriæ interpretanda, contra. Talia subjecta, qualia à prædicatis esse permittuntur, & prædicata pro ratione subjectorum accipi oportet, seu ex subjecti natura est petenda prædicati determinatio. Si præceptiva locutio est, aut flagitium, aut facinus virtans, aut utilitatem, aut beneficentiam jubens non est figurata; Si autem flagitium & facinus videtur jubere aut utilitatem, aut beneficentiam vetare; figurata est. In Scripturis interpretandis, ante omnia, quid Deum dicat, considerato. Sensus ne illatus esto, sed innatum, verbaque intelliguntur, ὡς ἔχει περίησις &c. Etenim (præterquam quod si præter Scripturam, hæ Regulæ in interpretando Dei verbo adhibendæ veniunt, utique non videtur esse Scriptura sufficiens ipsam interpretandi norma, quod est contrarium sententiam;) omnium talium Regularum autores, fautores, ac collectores rogatos velim undenam innotescet, quid in S. Literis propriè, qui figurata

è, quid allegoricè dictum sit? undenam sciri
 quis sensus sit falsus? quæ sit bona ratio, quæ
 suadeat? quando pnto, pariat difficultatem? qua-
 siecta à prædicatis esse permittuntur, &c. undenam
 oscetur, quænam locutio flagitium, aut facinus
 utilitatem aut beneficentiam jubeat? undenam
 nigeret, quid Deum deceat, an sensus sit innatus,
 Si noverint, indicent, & simul Methodum
 scandæ Scripturæ indicabunt. At nihil tale
 apud ipsos aut alios invenire potui; nisi hoc
 quod aut legisse me apud aliquem, aut ab
 usculo audivisse memini, & operæ pretium duxi
 adjungere, atque expendere.

Hic, si me non fallit memoria, disputans,
 quæmpe S. Scriptura secundum rectam rationem sit ex-
 planda, asserebat, nullo modo Scripturam no-
 rationi esse subjiciendam: & hoc asserto dein-
 quærebat, Quomodo igitur, unum locum
 omniè, alium vero figurate esse accipendum in-
 terretandumque, patebit? Cui quæstiōni in hunc
 illum respondet. Quando S. Scriptura alicubi
 qd clare & ex professo docet, sive δογματίζει, cui
 iettrarium alio in loco ex occasione, & per conse-
 quentiam statuere videtur: tum locus ille clarus
 apprie & secundum literam est intelligendus; hic
 quo figuratè & secundum illum interpretandus.

Eg. S. Literæ clare δογματίζει Deum esse unum,
 ad illis in locis Deus loquitur numero plurali, un-
 pse qui videtur, illum non esse unum. Cum igi-
 prius ex professo doceatur, posterius vero per
 consequentiam ex iis deducatur, hi textus impro-
 psumendi, & secundum illos, qui proprie ac-
 di debent, exponendi erunt. Similiter jubetur
 caven-

cavendum esse , ne Deum corporeum imagin
mur, dicitur enim Deuteronomio. 4. *Cavetote vobis v
nde (nam non animadvertisit ulla similitudinem , & c
ut non faciatis vobis sculptile , similitudinem ullius sim
lachri , &c. Et postea. Si facietis sculptile , similit
dinem ullius rei , &c. contestor contra vos hodie cœlum
terram , fore ut omnino pereatis quam celerrimè è ter
illa , &c. Quibus locis clarè docetur, Deum esse in
corporeum. Quocirca isto præcepto , & non r
tione obligamur , omnes textus , è quibus , Deu
corporeum esse, colligi posse videtur, ex hoc præ
cepto interpretari. Hæc est illius viri sententi
qua quæstioni omni ex parte satisfactum puta
Sed misere fallitur. Quid enim ipsi perspicuum i
Scripturis dicitur? Constat namque tota vocabuli
nullaque vocabula adeo sunt clara , quin plures
admittant sensus , ut jamjam ostendimus : &
quod ipsi clarum erit , alter judicabit obscurum
Ipsa (ut habet Stapletonus lib. 10. Controver
cap.3.) manifesta Scripturae loca non omnibus sunt ma
nifesta. Quod enim uni manifestum est , alteri vi
tardioris ingenii , vel aliter affecto obscurum est. Ho
est corpus meum , nobis est clarum , Berenga
rio , Wiclepho , Lutheranis & Calvinistis obscurum
Verbum caro factum , nobis est clarum , at Arria
nis , Nestorianis , Eutychianis , & Apollinaristis obcu
rum erat. Atque adeo quamvis uni Scriptura vi
deatur *doyματιζειν* , Deum esse incorporeum : quam
plurimi tamen alii in contrariam per eandem Scri
pturam , adducentur sententiam : nec prætere
textus , quem allegat , aliquid probat ; nam
stupidi illi atque tardii , qui sibi Deum cor
poreum imaginantur , excipient , Mosen , cum ait ,*

Cayete,

Care, nam non animadvertisit similitudinem, &c. nihil iud voluisse, quam nullum esse corpus, cui Deus posset comparari aut assimilari. Sed vero largitur aliquid in S. Literis clare atque perspicue emimi. An igitur, si ~~dogmatis~~ assererent, nihil aliquid, vel aliquid esse nihil, etiam proprie, & ut forent, essent intelligendæ, quantumvis etiam nostræ rationi adversarentur? Sane

— Credat Judæus Apella

Non ego, nunc ullus sanæ mentis, ne quidem ipse. Coniger enim, cum Scriptura sibi ipsi videtur contradicere, fateri, ratione uti licere, ut dignosci proponit, quænam loca proprie, quænam impropræ, & figuratae intelligenda atque interpretantur. Qualia sunt, Deum non duci pœnitentia. Num. 23. 1.Sam. 15. 29. &c. & eundem pœnituisse, quod unum fecerat. Gen. 6. 6. & istius mali, quod factum dixerat populo suo Exod. 32. 14. Et alia id genitum quam plurima passim obvia. Unde neminem inconsiderantem fore existimo, qui isto officio allatae adversus supradictas Regulas difficultati mederi velit, cum nihil in S. Literis, & præsertim Novo Testamento aperiatur, & Christo familiarius, quam Parabolæ, & Tropicis loquendi modis docere; madmodum id expresse testatur Euangelius Marcus, cap. 4. vers. 33. & 34. his verbis.ibus multis parabolis loquebatur (scilicet Jesus) sermonem, prout poterant audire. Absque parola vero non loquebatur eis. Quocirca illi tolledæ alia medicamina accersenda applicanda erunt. Verum quidem est, quando in ipso S. Lite-

(132.)

S. Literarum contextu explicando , adversar
rumque interpretamentis examinandis versan
Theologi Reformati Philosophiam (ut supra no
vimus) eum in finem in subsidium vocare , ex
que principia lumine naturæ cognita , demonst
rasque conclusiones mutuare : quibus suam am
gui loci expositionem corroborent atque con
tent. At quando in locorum Communium tra
tione de Scripturæ interprete sententia proferer
est , unanimi consensu munus id Philosophiæ
rogant , ac Scripturæ arrogant , ore negant
quod opere fatentur , nec animadvertisentes , qu
quantisque , ut jam vidimus , hoc dogma pren
tur difficultatibus , & quam infirmis ac ferculne
ut jam videbimus , astruatur argumentis.

C A P U T X I I .

*Reformatorum sententiam non probari 1. ex Nehem. 8
Nec 2. ex 1 Petr. 1: 20. ostenditur.*

EXCUSSA sic satis , nostro quidem judicio , i
Reformatorum Sententia , transitum nu
faciamus ad Rationes , quibus illam fulc
ac munire student. In harum vero exami
dum versor aliquoties mirari mihi subiit , Vir
doctissimos , ac alias satis accuratos ac perspicac
in suorum adversariorum argumentis examinan
atque examinandis tam subtile , ac rigidos ;
propriis vero proponendis , firmandisque tam
nes esse ac crassos , utpote omni fundamento om
stabilimento destitutis : suo exemplo comproba
tes illud Christi : Luc. 6:42. *Homines in alio*

*videre posse festucam, in proprio vero trabem non
advertere; ac Theologos etiam suis præjudi-
ciis, quæ illi præ cæteris procul habere deberent,
et laborare, dum suam præconceptam, ac à majori-
tate acceptam opinionem & argumenta illam
inventia, sine ulla tam horum, quam illius ex-
aminatione amplectuntur: eam enim si vel levem
dilexituissent, & illius futilitatem & horum imbe-
cilitatem liquido deprehendissent, adeoque in-
sinceritatem inquisivissent, eamque invenissent, at-
que amplexi fuissent: quod adhuc mecum facturos
in quo atque confido. Sed de diverticulo in viam.*

*Argumenta igitur, quorum nobis hic refutatio
instituenda, in duas dispescemus classes; prima
continebit inartificialia, testimonia puta, quæ
infidem suam adstruere Reformati videntur, è
literis deprompta: altera artificialia, à Ratio-
nali, Analogia fidei, atque aliunde desumpta. Qui
Scriptura adferuntur loci, præcipui sunt duo,
quis ex Veteri, alter ex Novo Testamento.*

*1. Qui ex Veteri adducitur locus, occurrit
cap. 8. vers. 9. Ubi de Ezra, aliisque
narratur, quod *Legebant librum illum, legem Dei*
lanate & exponendo sensum, dabant intelligentiam
Scripturam ipsam. Unde infertur, si jam olim
Scriptura per se ipsam explicata fuerit, eandem &
rationem obtinere debere. Vid. Chamier.
Instrat. Catholic. Tom. I. lib. 16. cap. 6. §. 10.
Carp. Curs. Theologic. Loc. de Scriptur. Con-
vers. 8. Alsted. Præcogn. Theolog. lib. 2. cap. 95.
Alios. At respondemus, locum hunc abhuc alias
paterallatam, quæ Tremellii, & Junii est, ex
Hebreæ origine admittere versiones: Nam po-
strema*

strema verba in quibus maxima Argumenti vis si est, vertit Piscator, *inter legendum*; & in Scholiis hujus capituli, in Hebræo esse dicit, *in lectione*. Sic etiam vetus interpres, septuaginta secunda non transtulit, *dabant intelligentiam per scripturam ipsam*, sed, *intellexerunt, quum legeretur*: quam versionem etiam contextui Hebræo respondere, admitti posse fatetur Ravanell. in sua Bibliotheca sacra Titul. de Scriptur. Distinction. 7. Num. Cum itaque fas sit, ut habet idem Ravanell dicto loco, *Interpreti ex duabus interpretationibus cum utraque textui congruit, alterutram absque visa sequi*: sequitur si ex hoc loco suam sententiam assertuere voluerint Reformati, illos, interpretationem suam solam veram & genuinam esse liquido ostendere debere. Sed, ut pateat, nihil hinc huic sententiæ roboris accedere, integrum locum examinemus. Textus igitur ex Hebra fonte sic hauriendus, *Legebant in libro, in lege Dei expenso, & cum attentione, & intellexerunt lectionem*. Simili fere modo locum interpretatur Vatabulus. *Legerunt in libro ipso in lege Dei, explanare, & apposuerunt intellectum, & intellexerunt scripturam ipsam*. Consentitque pœne cum his Interpretatio Syria. Dumque legerent librum legis Domini expansionem percipiebant eum, & intelligebant lectionem ejus. Nihil multum discrepant Commentatores in Vernacula versionem jussu Præpotentium Fœderationis Belgii Ordinum factam, qui ex originali textu ad marginem sic postremam loci partem translaterunt, *Et apponendo intellectum, intellexerunt lectio nem, hoc est, id quod legebatur, seu Scripturam, seu in congregatione: cum tamen (quod legenti mihi mirum vide*

lebatur) in ipso contextu, excepta ultima ditione, versionem Tremellii & Junii sint secuti: us Enis autem omnibus sensum talem colligimus; en Eum nempe, *aliasque legisse in libro, qui erat Lex* & quidem (meo judicio) expando, hoc est, aperto, & explicato; quamvis plurimi habeant anate: Utebantur enim Judæi libris, non quidchartaceis, & nostro more compactis, inque & pagina distinctis; sed volubilibus, & complicabilibus; scribebant quippe, ut Veteres omnes in libris arborum, id est, corticibus, convolvendo cladebant, & evolvendo ape- rabant, unde etiam volumina appellabantur. Cuius quid adhuc apud Judæos hodiernos obtinet; Pentateuchum sic complicatilem, & conve- nilem in Templis suis asservant. Legebant igit in libro, hoc modo explicato, atque aperto, apposuerunt intellectum, hoc est, attenderunt, attenti erant, tam lectores, quam auditores: intellexerunt lectionem, seu *id quod legebatur*, hoc eis, ejus mentem sensumque perceperunt, quod in irum tam lectoribus, quam auditoribus attribui fit. Atque hic si fuerit hujus loci genuinus sensus, ut nos existimamus, nihil inde, quod in rem deformatorum sit, elici posse patet.

z. Alter, qui ex novo profertur Testamento, ait, habetur in D. Petri Epist. 2. cap. 1. vers. 20. que sic sonat. *Si illud primum nō eritis, nullam Promissionem Scripturæ esse propriæ explicationis.* Quibus ait, Apostolum docere putant, Cham. Panstrat. cathol. Tom. I. lib. I. c. 19. & lib. 16. c. 3. §. 1. I. s. 2. Polan. Syntagm. Theol. lib. I. c. 45. quæst. 6. sed. I. Walz. Loc. Comm. Theol. loc. de Scriptur.

Interpret. Fayus Enchirid. Theol. Disp. 26. Thes. 9, 10. aliique, Scripturas non debere exponi proprio ingenio, ac privato sensu, quem sibi quilibet fingit atque Scripturæ impingit: Sed eo Spiritu, quo primum propositæ fuerunt, hoc est secundum Spiritus sancti dictamen, ut ex lequeribus colligunt; subjungit enim Apostolus; Non enim libidine hominis allata est olim Prophetia, sed a Spiritu Sancto loquuti sunt Sancti Dei homines. Atque hinc deducitur, omnem interpretationem deber esse secundum Scripturas. Nam quia oportet esse (super verba Chamieri) à Spiritu Sancto, quæcumque tandem proferetur Epilysis, necesse est hauriri ab inspiratione ordinaria, vel extraordinaria. At extraordinaria nulla exspectatur, & jampridem cum Montani paraclesti Enthysiastarum Prophetias valere jussit Ecclesia. Restigitur ordinaria, quam quis neget è Scriptura peti. Hanc autem postea vocat diligentem locorum collationem. At respondemus. Primo quosdam legere, uero annotat Walæus, non ἐπιλύσεως explicationis, sed ἐπιλευσίου impetus, inter quos etiam est ipse Calvinus, (ut refert Beza in notis in hunc locum) qui interpretatur, Impulsum seu instinctum, eamque interpretationem sibi vehementer placere scribit Secundo, quamvis vulgarem lectiōnēm vocis ἐπίλυσης retineamus, illam quandoque impetum denotare. Atque adeo, si aut ista lectio, aut hæc significatio locum obtineat verba Petri paulo aliter sonare ac in hunc modum esse vertenda, Nullam Prophetianam Scripturæ esse proprii instinctus, aut impetus, hoc est Prophetas ea, quæ protulerunt, non ex proprio ingenio, & impulsu dixisse, aut scripsisse. Atque hanc esse hujus loci sententiam incunctanter pronunciat.

Nicol. Hemmingius in hunc locum his
 verbis. Vocabulum ἐπίδυσις ambiguum est apud Gracos,
 non enim impetum seu impulsus, nunc interpretatio-
 ne significat. Verum antithesis aperte indicat, quod
 a pro impetu accipiatur, quo homines feruntur seu agun-
 tur, ad aliquid dicendum seu agendum. Opponitur au-
 xiliis Spiritui Sancto, qui autor est Prophetiae, id quod
 conditum ex tribus, videlicet ex perpetuo Prophetarum
 sensu, & prædicationum certitudine, ex stupendis
 acutis, quibus veritas Prophetiarum est obsignata:
 accedit Christi & Apostolorum approbatio. Non ex-
 ergic loquitur Petrus de interpretatione, sed de cer-
 titudine Prophetiae. Quibus accedit Marloratus h.
 cum ait. Duplex potest esse verborum sensus. Nam
 tam motus & impetus Gracis est, quam inter-
 pretatio. Atque ita fere omnes accipiunt, &c. Al-
 tamen sensus simplicior videtur, ut Scripturam Pe-
 trum non humanitus, vel humano impulsu proditam es-
 timent. Et paulo post. Imprimis ergo jubet Petrus
 rem habere Prophetis, tanquam indubius Dei oracu-
 lus quia non fluxerint ex proprio hominum motu. Hæc
 Hemmingius & Marloratus; quam explicatio-
 nium antecedentibus & consequentibus opti-
 quadrare, ex iis, quæ jamjam dicturi sumus,
 eam liquido patebit. Tertio vocabulum ἐπιδύσεως
 indicationis, non hic forsan denotare, investiga-
 tiem & indicationem veri sensus, in qua S. Libro-
 in Commentatores occupati sunt; sed interpre-
 tationem, quam tanquam Dei legati, & divino-
 eloquiorum promicandi Prophetæ in suis pro-
 pñendis Prophetis adhibuerunt, quibus huma-
 generi, non suas opiniones, ac sui cerebri
 menta, sed omnipotentis consilia, non quod pro-

(138.)

prius dictavit animus, sed Dei suggestit spiritu
prædicarunt ac notum fecerunt. Atque hanc ha-
in loco esse hujus vocis notationem, ex toto Apo-
stoli contextui satis apparet: Dixerat enim supi-
vers. 16. Se, non arte compositas fabulas securum
notam fecisse Domini nostri Iesu Christi potentiam
adventum: sed ut qui oculis suis aspicerat illius maj-
statem: & vocem, illius honorem & gloriam testar-
tem, è cælō delatam audiverat; & habebat firmis-
num sermonem propheticum, de Christi nempe adven-
tus, potentia, maiestate, &c. cuius firmitatem & ce-
titudinem probat ex eo, quod nulla Prophetia Scri-
pturæ est propriæ explicationis, hoc est, ex huma-
Prophetarum cerebro, quod erroribus & hallu-
cinationibus est obnoxium, profecta, quemadmo-
dum ipse declarat & confirmat subjungens, Ne
enim libidine hominis allata est olim Prophetia, sicut si-
adī à Spiritu sancto loquuntur sunt sancti Dei homines.
Unde etiam Cajetanus in hunc locum: Inter scri-
ptas, inquit, scientias, & scriptas Prophetias di-
ferentiam tangit: penes hoc, quod vir doctus ea, quæ
lumine intellectus agentis apparent, juxta propriam i-
nterpretationem, & docet, & scribit: Prophetā a-
tem ea, quæ sibi sub lumine divinæ revelationis app-
rent, non secundum proprii judicii interpretationem
dicit & scribit. A quibus non abludit Vener-
abilis Beda, cum hunc in locum sic commentatu-
Nullus Prophetarum Sanctorum propria sua interpr-
tatione populis dogmata vita prædicavit; sed quæ
Domino didicerant, hæc suis auditoribus agenda con-
mendabant: quæque in secreto caelestia arcana per-
perant: hæc simpliciter vel loquendo vel scribendo D-
plebi tradebant: & non sicut gentium dirint, qui q-

(139.)

de corde suo finxerant, hæc turbis deceptorum; quasi
oraculi consulta, proferebant. Nec Erasmus in
notat. in Novum Testament. hoc loc. Græca
(επιλογις) dicta est a solvendo, quod convenit re-
intricatis: vel ab adeundo, quod magis congruit
que sequuntur. Non enim ipsi suapte voluntate ag-
i sunt edere Prophetias, sed impulsu Spiritus sunt ag-
i. Neque Dionys. Carthusianus in hunc lo-
cum, cum scribit. *Omnis Prophetia Scripturæ, id est,*
Omnis Prophetia in S. Scriptura contenta, propria in-
terpretatione non sit, id est, humana adinventione non
puit, nec sensu proprio Prophetarum inventa est. Si
tutur, aut hæc aut illa, aut ambæ jam allatæ
significationes ab Apostolo intentæ fue-
nt; nihil ex hoc loco, quo suam sententiam ful-
lant, haurire poterunt Reformati. Verum enim
simus liberales, atque ipsis largiamur, vocem
hic notare veri sensus indicationem; nondum
colligi potest, Scripturam esse sui ipsius inter-
pretet; sed potius contrarium. Etenim, quando
scribit, nullam Prophetiam Scripturæ esse
interpretis, vox propriæ non respicit In-
terpretes; de iis enim nulla fit mentio, nec ul-
i si ista vox in antecedentibus occurrit: sed debet
ferri ad Prophetiam, aut ad Prophetas, atque
ideo sensus erit; nullam Prophetiam Scripturæ, aut
si per Prophetiam Scripturæ, ipsa Scriptura in-
telligatur) Scripturam, esse per seipsum, aut à Proph-
etis interpretandam: quod sane cum ipsorum sententia
adversa fronte pugnat. Quamvis huic hujus loci
videatur favere Interpretatio Syriaca: Il-
lud imprimis scientes, quod omnis Prophetia suæ solutio
Scripturæ non sit. Et clarius adhuc Arabica. Hoc

L 3

primum

primum scientes, quod omnis Prophetia Scriptura non sol
vat ipsamet sensum sui ipsius. At vero, quamvis ite
rum concedamus, vocem propria respicere Inter
pretes, atque etiam Apostolum hoc in loco doce
re velle, Scripturas non debere exponi ex propri
Interpretis ingenio, sed secundum Spiritus sancti
dictamen: nondum tamen inde, quod illi con
tendunt, conficitur, *Scripturam aempe esse sui ipsius
interpretem.* Nam, praeterquam quod hic nulla si
consequentia, nec ex iis, quae de ordinaria e
Scriptura petenda Spiritus sancti inspiratione su
pra ex Chamiero attulimus, probetur: poter
etiam ille, qui per veram Philosophiam Dei ver
bum interpretatur, non ex proprio ingenio, &
privato sensu, sed divini Spiritus dictamine illu
explicare, optimo jure dici, ut ex cap. 5. & 6. pa
tet: atque adeo hinc aliquid nostrae Sententi
probationi lumen accersi. At de his plus satis.

Reliqua, quae in medium adducuntur, Scriptu
ra loca praeterimus, utpote tam exigui ponderis
ut quilibet eorum levitatem facillime deprehen
dere possit; qualia sunt Joan. 10. vers. 34. Ub
i Christus, ut se contra Iudeos defendat, locum
ex V. Testamento adfert: Et Actor. 17. vers. 11
Ubi Berænnes dicuntur scrutati Scripturas, ar
ita se haberent, quae Paulus prædicabat. E
Acto. 9. v. 22. Ubi Paulus dicitur (ex Bezae ver
sione) *collatis testimonis demonstrans Iudeos confudisse*
Et id genus alia.

CAPUT XIII.

*Principia, quibus, S. Scripturam sui ipsius interpretarem
esse, probare contendunt Reformati, argumenta pro-
ponuntur, atque resolvuntur.*

Pergimus itaque ad secundæ classis argu-
menta, quæ à Ratione, fidei analogia,
Scripturæ affectionibus, ac aliunde peti
diximus. Horum autem esto

Primum, *Omnes controversiae de rebus fidei dirimi
judicarique debent à Scriptura: At omnis Scripturæ inter-
pretatio est quædam controversia de rebus fidei: Ergo omnis
Scripturæ Interpretatio dirimi judicarique debet à Scriptu-
ræ: Sic argumentatur Chamier. Panstrat. Cathol.
tom. I. lib. 16. cap. 6. Ac Majorem dicit prolixè
esse disputatam, demonstratamque libro primo. Mino-
rum vero per seipsam patere. Quia exempl. grat. si pre-
munitibus sit illud, Hoc est corpus meum, explican-
t, non potes ei sensum ullum affingere quo non fulciatur
rs aliqua contendentium. Si sic intelligas, hoc trans-
stantiatur in corpus Christi, Papistarum partes suscipis.
i vero, hic panis localiter conjungitur corpori Christi,
insis ad Lutheranos. Sin, hoc est nudum, vacuumque
num corporis Christi, defici ad Anabaptistas. Si denique,
c panis est corpus Christi: sive, est Sacramentum
corporis Christi: tum in sinum te recipis Ecclesiae Catholice.
uæ igitur ratio erit dijudicandarum barum controversia-
m, eadem ostendet, confirmabitque verum legitimumque
nsum eorum verborum. Constat vero eas controversias di-
dicari à Scriptura. Cur non igitur hunc ipsum ab eadem
xplicari?*

L 4

Huic

Huic argumento ut commode respondeatur consideranda duplex est distinctio. Prima est quod vox *Scriptura* sumatur vel formaliter, vel materialiter: materialiter sumta significat vocabula phrases, modos loquendi, ac orationes, quibus Prophetæ, Euangelistæ, Apostoli, ac reliqui Librorum sacrorum Scriptores, in Divinis eloqui conscribendis, usi fuerunt: Formaliter vero accepta denotat mentem, quam illis verbis exprimere voluerunt, ac sensum, quem, dum ista exarabantur in animo habuerunt, iidem illi Sancti Autore Altera est, quod *Res Fidei* accipientur vel late vel stricte. Stricte si sumantur, sub iis tantum comprehenduntur, quæ ad salutem creditu sunt necessaria, quæque vulgo Articuli Fidei vocantur, & summatim in *Symbolo Apostolorum* continentur. Latè vero, in harum censum veniunt omnia, quæ quoquo modo ad Fidem referri queunt. His prælibatis argumenti majorem concedimus sub distinctione, nempe *omnes controversias de Rebus Fidei*, hoc est, ad salutem creditu necessariis, dirimi judicari, que debere à *Scriptura*, hoc est, *Scripturæ* vero sensu; nec etiam alio sensu à Chamiero libro primi demonstratam putamus. Minorem negamus, puta *Scripturæ*, hoc est, vocabulorum, phrasium, &c. *Scripturæ*, Interpretationem esse quandam controvèrsiam de *Rebus Fidei*, intellige, stricte dictis. Neque enim aut *Scripturæ* voces phrasesque, &c. aut earum Interpretatio, ut per se patet, aut articulus Fidei, aut de ea controversia est; Nec ulli, quod sciam eo nomine venit, aut etiam venire potest. Eténim, ut in confessio est omnia Fidei dogmata, quæ Christiano ad salvandum.

item scitu necessaria sunt, ex genuino legitimo
 que solius Scripturæ sensu peti debent, At
 hinc Interpretatio, cum per illam cognoscatur,
 pcedit, ergo etiam illa dogmata; ac propterea
 item inter illa nequaquam recenseri poterit. De-
 cide etiam circulus committeretur: Ex vero enim
 Scripturæ sensu, & Fidei articuli hauriuntur, &
 acca eas Controversiæ deciduntur, ac dirimun-
 t, at sensus iste ex verborum Interpretatione
 : si igitur hæc esset aut Fidei articulus aut de-
 controversia, deberet etiam hauriri aut dirimi
 vero Scripturæ sensu, qui ex verborum inter-
 pretatione cum sit, verborum interpretatio ex se
 hauriatur, aut dirimeretur, quo quid absur-
 us? Quod vero præterea Minoris probationem at-
 net, ea nulla est. Quamquam enim qui ge-
 nimum hujus effati, *Hoc est corpus meum*, osten-
 derit demonstraveritque sensum, etiam inde con-
 versiam, quomodo scilicet *Christi corpus in S. Eu-*
charistia accipendum sit, dirimere poterit atque
 iudicare, non tamen ideo Scripturæ interpreta-
 o est controversia de rebus Fidei. Distinguendæ
 enim sunt duæ hæc quæstiones, quomodo Christi
 corpus in S. Cœna assumi debeat, & quo sensu
 propositio hæc, *Hoc est corpus meum*, interpre-
 tanda sit: illa est, si quid creditu ad salu-
 mem necessarium in se contineat, ex vero
 Scripturæ sensu determinanda; hæc vero ne-
 quaquam est controversia de rebus Fidei stri-
 cte dictis. Atque adeo male infert Chamie-
 rus, rationem dijudicandarum controversiarum de
 rebus Fidei stricte dictis, ostendere confr-
 mareque verum legitimumque sensum verborum

(144.)

Scripturæ: cum contra verus legitimusque sensus verborum Scripturæ sit unica norma, ac ratio dijudicandarum controversiarum de rebus Fidei.

Secundum, Si Scriptura est authentica, & perfecta & perspicua: Ergo est optima certissimaque interpres sui. At prius verum: Ergo & posterius. Ita rursus argumentatur Chamierus loc. citat. §.3. Et ferè eum Whitakerus Disputat. de Scriptura S. controv. I. quæst. 5. cap. 8. argum. 14. Antecedentis partes demonstratas sibi esse dicit totidem integris controversiis Consequentiam verò per se manifestam. Enim verò, si perfecta est Scriptura, necesse est in ea contineri, quæcunque ad fidem pertinent. At quæcunque necessaria sunt ad ejus interpretationem, ea pertinent ad Fidem. Ergo eadem oportet in ea contineri.

Huic argumento respondemus concedendo antecedens, (cum maxima ejus vis videatur hic spectare Scripturæ perfectionem, ut ex consequentiæ probatione patet: posset enim aliàs negari, quod ad perspicuitatem attinet, videlicet, quæ diximus supra cap. 11. §.6.) & negando consequentiam; Ad cuius deinde probationem dicimus ex distinctione de Rebus fidei in præcedentis Argumenti responsione allata; quod, si per quæcunque ad fidem pertinent, ea intelligantur dogmata, quæ ad salutem scitu necessaria sunt, quorum duntaxat respectu etiam Scriptura perfecta à Reformatis asseritur, concedamus Majorem; At negemus Minorem. Non enim in horum censum, quæcunque ad Interpretationem Scripturae necessaria sunt, nedum ipsa Interpretatio referri potest, ut jamjam in superioris argumenti refutatione à nobis ostensum est. Sin vero ea intelligantur, quæ quoquo modo ad Fidem spectant, atque

os que eo reduci queunt, concedimus contra *Mino-*
re; At negamus *Majorem*, utpote nec à Chamie-
ri, nec ullo cum ipso faciente Theologo, eo sensu
obbatam.

Tertium, Si interpretatio Scripturæ debet fieri secun-
dum τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως; Ergo & secundum Scri-
pturam. At prius verum: Ergo & posterius. Argu-
mentum hoc denuo est Chamieri loc. cit. §.4. at-
que Antecedens ait patere ex Paulo ad Romanos 12,6.
libentes diversa dona, pro gratia, qua nobis data est: sive
prophetiam, prophetemus κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως,
secundum proportionem fidei. Cujus loci sensum (alio-
rum interpretationem rejiciens, nempe ut juxta
proportionem fidei sua, id est, pro mensura fidei, quam
quisque habet, teneat etiam sua revelationis modum) hunc
igit̄ sibi videri dicit accommodatiorem, ut quisque in
prophetando, id est, inquirendo arcana doctrina labore, ut
eminerit semper proportionis fidei, id est, doctrinæ de fide.
consequentiam verò vix opus habere illustratione, nisi con-
a Papistas, qui Regulam Fidei (hanc etiam per fidei
*analogiam intelligit) perverse interpretantur, ut com-*prehendat non scriptas Traditiones.* Alii vero Theolo-
*gi ex hoc Pauli loco, non argumentum, sed Regu-
lam seu medium Interpretationis conficiunt, in
hunc modum: Dirigenda atque exigenda est omnis Scrip-
turæ interpretatio ad analogiam fidei. Analogia vero
fidei ipsis est constans & perpetua Scripturæ sen-
tentia in apertis, & minimè obscuris locis, unde
primaria Religionis Christianæ dogmata petun-
tur, quorum summa comprehenditur in Symbolo
Apostolorum, Decalogo ac oratione Dominica,
siquidque in toto Catechismo traduntur. Vide Whi-
tkeri in Disput. de Scriptura Sacra; contra hujus
*tempo-***

temporis Papistas. Controv. I. Quæst. 5. cap. II
med. 7. Scarp. Curs. Theolog. loc. de Sacra Scri-
ptur. Regula 9. secund. gener. Polan. Syntagm
Theolog. lib. I, cap. 45. quæst. 6. medio 10. eo
rum, quæ in ipsa meditatione Scripturæ adhiben-
da. Zanch. Tractat. de Sacra Scriptur. quæst.
12. cap. 2. cauf. 6. obscuritat. Scripturæ. Bez. in di-
ctum locum, & alios.

At respondemus, si per *τὸν ἀναλογίαν τῆς μητρὸς*
intelligatur *Ratio*, *Regula*, & *Canon Fidei*, quæ et
ipsa Scriptura, ridiculam videri Majorem, utpot
Enunciationem identicam: *Sin vero proportio do-
ctrina de Fide*, quæ Reformatorum Gatechismis con-
tinetur, absurdum esse Antecedens, cum tota ista
doctrina non aliunde, quam ex vero S. Literarum
sensu hauriri debeat: *Sin constans, & perpetua Scri-
pturæ in apertis locis sententia*, jam fuse refutatum est
Cap. II. Si denique *Symbolum Apostolorum*, *Decalo-
gus*, & *Oratio Dominica*, partim absurdum, par-
tim jam refutatum esse: cum prius ex Scriptu-
ra confirmandum ac deducendum; posteriore
vero partes ipsius Scripturæ sint. Locus au-
tem Pauli, qui in Antecedentis probationem
adducitur, nihil evincit. Non enim in Græc
invenitur vocula, *prophetemus*, sed eam Beza, cuju
versionem secutus est Chamierus, interposuit, &
quidem in *subjunctivo* modo, ei reliquam suam
interpretationem accommodando atque ade-
Paulum aut jubere, aut suadere fecit, cum tan-
tum simpliciter in *indicativo* afferat, quod mul-
(translatio est Erasmi à qua vulgata non mul-
tum differt) *unum corpus sumus in Christo*. Singu-
latim autem alii aliorum membra, sed tamen hæ-
bet

sedona, juxta gratiam datam nobis, varia, sive
 prophetiam juxta portionem fidei, sive ministerium in
 administrione, &c. Unde patet per τὸν ἀναλογίαν
 τισεως non intelligi, proportionem doctrinae de fide,
 Regulam Fidei, aut simile quid, quemadmodum
 dicit Chamierus, sed quod rejicit, Mensuram fidei
 hoc est, quam quisque habet, ut est in versione
 Sacra, & censet Wolfgangus Musculus in
 Commentariis suis in hunc locum; sive mensu-
 ram cognitionis nostrae, qua Deum, & res divinas cognoscimus e Scriptura, ut habet Piscator in Scholiis
 hunc locum, superiorem Chamieri exposi-
 tionem simul improbando, & rejiciendo, tan-
 tamen spuriam & non genuinam. Atque hanc
 interpretationem etiam admittunt Beza, Pa-
 cus, eoque referente Martyr in dict. loc. &
 albent Chrysostomus in dict. loc. Tame si gra-
 sit & ipsa (Prophetia) non tamen simpliciter
 unditur, sed mensuram a recipientibus se accipi-
 s, tantum influit, quantum invenerit oblatum fibi
 dei vasculum: Et Ambrosius ibidem. Hec (Pro-
 phetia) datur pro modo accipientis, hoc est, quantum
 causa exigit, propter quam datur: Et Hierony-
 mus. Secundum fidem, qua unicuique a Deo data
 est, atque concessa: Nec non Theodoreus. Pro-
 nius cuiusque fidei gratiam dimetetur, qui est bo-
 orum suppeditator. Unde Erasmus hunc locum
 sic τῷ φρεάτῃ, Sive contigit Prophetia dos in expli-
 andis arcanis literis juxta modum fidei, quam so-
 lam respicit Deus, non cetera merita, citra superci-
 um, suum bonum ceteris commuicet. Verum enim
 vero etiamsi maxime prior Beza versio, ac inter-
 depositio admittatur, demonstrandum adhuc erit,
 prophete-

prophetiam & prophetare hic non denotare futurori predictionem, & prædicere, quemadmodum explicat Musculus in hunc locum: sed interpretationem & interpretari ac analogiam Fidei hic designare ipsam Scripturam: quod non ita facile factu esse mihi persuadeo. De consequentia denique etiam per varia Majoris acceptione aliquid dici posset; si hujus argumenti viti jam satis infregit se autumus.

Quatum argumentum, Quicquid omnium luculentissimè & manifestissimè res divinas exponit, inde Scriptura interpretatio petenda: At Scriptura ipsa omnium luculentissimè, & manifestissimè res divinas exponit: Et Scriptura Sacra interpretatur seipsum. In hunc modum argumentantur Polan. Syntagm. Theolog. lib. cap. 45. quæst. 7. argum. I. Alsted. Præcognitio Theolog. lib. 2. cap. 95. quorum ille minorem probat, Quia est vox Dci, qua nulla potest esse clarior, & manifestior: hic vero declarat hac similitudine, Sic non opus est, ut Soli lumen aliquis feneretur: ita nec opus est, ut clarissima S. Literarum luci aliunde lucem importemus.

Nos vero respondemus sub distinctione: Nam vox exponere, vel denotat proponere, declarare manifestare; ve explicare, & interpretari: deinde per res divinas denotantur, vel res ad salutem homini cognitu necessariæ, ipsa Fidei dogmata, vel dictis Sermonibus. Si igitur res divinas exponere, sit tradere ac proponere res ad salutem scitu necessarias, concessa minore negamus majoris consequentiam; Non enim aliquarum Rerum luculentissima manifestissimaque traditio ac tractatio, includit interpretationem sui ipsius, aut libri, qui de iisdem illis rebus agit. Sin vero sit sermonem de Fidei articulis, seu Scriptu-

(149.)

Scripturam interpretari, quo sensu accipi debent
vocabula, ut conclusio quæstionem probans
sine elici legitimè possit, concessa *majore*, negamus
morem: Supra enī cap. 11. contrarium ostendi-
mus, nec allata ejus probatio sufficiens est: Quam-
enim concedamus, attamen valde improprie,
scripturam *Dei vocem* vocari posse, nullumque
mirum ea *clarius ac manifestius de rebus divinis agere*:
inde sequitur, illum *omnium luculentissime &*
manifestissime res divinas exponere, hoc est, sermonem
Fidei articulis seu Scripturam interpretari;
conscientiam clara alicujus libri conscriptio non ar-
rigit illum esse aliorum, aut sui ipsius interpretem,
obatio igitur solummodo evincit Scripturam
clarissimam, & manifestissimam Rerum divi-
nitum expositionem, (de quo, quid sentiamus,
10. 11. diximus) non vero sermonis de Fidei arti-
culis interpretem, quod hic unice quæritur.

Quintum argumentum; *Quia ipsa Scriptura potest*
sapientem reddere hominem ad salutem, 2. Tim. 3. 15.
rursus argumentantur Pol. & Alst. locc. citt.

Sed nos *consequentiam* negamus; neque enim
æo Lyncei sumus, ut videre queamus, qui se-
natur, Sacra Scriptura intellecta hominem ad
sapientem reddere potest, ergo est sui
suis interpres.

Sextum, *Quia Scriptura divino modo, cum sit*
inrevolvit, utilis est ad doctrinam & redargutionem:
ergo & ad docendum verum suum sensum, & refallen-
m falsum. Hoc modo denuo argumentantur Po-
n. & Alst. loc. cit.

Nos iterum *consequentiam* negamus; Non enim
scriptura verum sui sensum eruit, ac falsum ab
aliis

aliis erutum refellit, quamvis intellecta utilitas
esse concedatur docendis veris, & redarguendo
falsis Fidei dogmatis; sic enim restringi debet
~~antecedens~~: Quoniam si latius accipiatur, ita ut ille
Scripturæ utilitas ad omnia vera docenda, & falsa
redarguenda extendatur, falsum erit, ut satis manifestum est.

Septimum, *Quia Scriptura sensus est ipsa Scriptura*, ut recte scripsit Hieronymus super Epistolas ad Galatas exemplis. Non in verbis Scripturarum est Euangelium, sed in sensu: non in superficie, sed in medulla: non in sermonibus, sed in radice rationis. Est & hoc argumentum Polan. loc. cit.

Cui respondemus, denuo consequentiam negando: neque enim illius rationem ullo modo assequi possumus.

Octavum Argumentum, *Quia Scriptura docet modum interpretandi seipsum*: docet autem eam exemplis, quae sunt duo modi docendi, unus per regulas, seu præcepta, alter per exempla. Exempla interpretationis in ipsa Scriptura adducit Polanus, cuius & hoc est argumentum, loc. cit. Matthæ. 2. vers. 17. 18. & 23. & cap. vers. 3. Et cap. 4. vers. 13, 14, 15, 16. Et capit. 5. Et explicatur Decalogus. Et cap. 8. vers. 16, 17. alia, quæ passim in novo Testamento exstant: Imo 1. rum novum, ait, est Interpretatio Veteris Testamen. Sic Paulus interpretatur à se dicta Rom. 10, 8. Similiter interpretatur Scripturam per Scripturam, Roma 13. 9.

Ad hoc argumentum respondemus per consequiæ negationem; Nam scriptum, quod traditum modum seipsum explicandi, non statim seipsum per seipsum explicat; Posset enim tradere modu-

modum seipsum per aliud explicandi. Stringeret argumentum, si Scriptura doceret, aut se per ipsam esse interpretandam, aut modum se per ipsam interpretandi, quorum alterum, aut unumque forsan voluit Author, ut ea, quæ in explicationem adducit, nempe Paulum Scripturam pro Scripturam interpretatum fuisse, videntur innuere. Iurum tum *Antecedens negatur*, nec probatur alio exemplis: Priora enim referunt Prophetias *abbasdam de Christo fuisse impletas*: in posterioribus autem exponuntur quædam V. Testamenti loci, sed non per alia, quod factum oportuisset, ut intentum inde ostenderetur.

Nonum Argumentum; *Qui est Author Scripture, summus legislator, ac doctor Ecclesie, idem est summus & infallibilis Scripturæ interpres. Solus Deus est Author Scripture, & summus legislator ac doctor Ecclesiæ. Ergo, &c.* Hoc arguento utuntur Alting. scriptor. Theolog. Tom. I. part. 2. loc. 2. De For- mula Scripturæ, controvers. 2. Whitakerus Disput. Scriptura S. controvers. 1. quæst. 5. cap. 8. & alæus Loc. Comm. S. Theol. Loc. de Scriptu- re: Sacrae Interpretatione. Quorū primus majo- rū patere dicit, *quia quisque est optimus interpres ver- rum suorum; & legislator sensum legis optime edifferit.* Tūnōrem vero aperiis Scripturæ Testimonis niti: Ti- moth. 3. v. 16. Iacob. 4. v. 12. Matth. 23. v. 8, 10. cap. 17. v. 5.

Respondemus non concludi quod concluden- dum erat, nempe Scripturam esse sui ipsius Inter- pretetem: An enim Deus Scripturæ sit interpres in- fallibilis, nulla est controversia. Quod si instetur, Scripturam esse Dei vocem, atque adeo probato, Deum esse

(152.)

Scripturae interpretem, etiam esse probatum, Scripturam esse sui ipsius interpretem: Regerimus Consequentiam esse nullam. Potest enim aliquis Autor duos pluresve conscribere tractatus; quorum alter illico non erit alterius, vel alii aliorum, & quidem su invicem interpretes.

Decimum, atque ultimum; Supremus & infallibilis Scripturae interpretis est, qui interpretando nunquam errat, nullo partium studio ducitur, provocationi locum non relinquit. Hac vero soli Spiritui sancto in Scriptura loquenti, atque ita ipsi Scripturae conve niunt. Ergo. Sic rursus argumentatur Altingius & fere cum ipso Whitakerus & Walæus, loc. cit Majoris consequentiam firmam esse afferit Altingius Quia qui errat aut errare potest; item, qui partiū studio ducitur, quod mentem excæcat, non est infallibilis; & qui provocationi locum relinquit superiorem habet, eoque supremus esse nequit. Minorem autem probat. Quia Spiritus S. in scriptura loquens, atque ita ipsa Scriptura est ipsa veritas; est απεστωπόλυτος nec habet superiorem ipse & ο, primus & ultimus.

Nos vero respondemus negando Minorem nempe Spiritum S. in Scriptura loquentem, sive ipsam Scripturam esse Interpretem nunquam errantem, &c. Ad probationem vero dicimus, illan tantum demonstrare, Spiritum S. aut Scripturam nunquam errare, non duci partium studio, nullum relinquere provocationi locum, quæ omnia ultræ concedimus: non autem esse Interpretem, quod solum hic est in quæstione.

Atque horum decem argumentorum solutiones sufficere arbitramur, quo pateat quam imbecillæ sint

intest rationes, quibus suam stabilire contendunt
intestentiam Reformati. Ad Reliqua, si qua apud
estatores occurrant, ad horum exemplum facillime
briponderi poterit. Unde ad alteram Reformato-
rm sententiæ partem transimus.

C A P U T X I V.

*Quid, & quotplex sit interna, Spiritus S. persua-
sio? 2. Quidque ordinaria? Eamque, qualem Theo-
logi statuunt, non dari.*

Reformati, ut cap. 10. ex ipsis attuli-
mus, præterquam quod S. Scripturam
sui ipsius Interpretem esse statuunt,
etiam suas in hoc negotio Spiritui
scripto, & quidem præcipuas, tribuunt partes:
quempe illius testimonium internè Fidelium men-
tibus veram interpretationem obsignare, ac de ea
plenissime persuadere: cum S. Scriptura tantum
eterna norma sit interpretandi, quæ viam ad in-
ternam illam πληροφορίαν sternat. Hujus autem Sen-
tiæ difficultas, omissis iis, quas supra movimus,
in conspectum prodeant, illius patronos rogare
poterit, quid per internum testimonium internam ve-
stibitus sancti persuasionem intellectum denota-
rumque velint: multifariam enim accipi possunt
voca vocabula. Si respondeant, esse suam mentem,
nihil nullus veri S. Literarum sensus, undecunque
miam ille hauriatur, & quacunque Methodo in-
vestigetur, plenissime queat esse certus, nisi natu-
rali intellectus lumine illius veritatem clare atque
instincte perceperit, atque illius apud semetipsum
percognitionis intimè conscius fuerit, quæ in

omni certitudine, extra omnem dubitationem evecta, requiruntur: adeoque claram illam distinctamque perceptionem, simul cum ejus conscientia sibi venire nomine internæ persuasionis, internique Spiritus Sancti testimonii, eandem, quam nos, fovebunt sententiam, ut ex iis, quæ supra de Philosophia cap. 5. §. 6. arbitrati fuimus, facile patet. Sin vero dicant, se non lumen intellectus naturale, aut quod illi superstructum est intelligere; sed lumen Spiritus supernaturale, non rationi connatum, sed adventitium, non menti inclusum atque acquisitum, sed infusum atque inspiratum, cuius radiis illuminatus animus atque firmatus dictamini accepto acquiescit; rursum eosdem, cum duplicem Spiritus sancti inspirationem statuant, ordinariam nempe atque extraordinariam, hancne, an illam intelligent, interrogatos volo. Extraordinarium divini Spiritus lumen afferuisse Prophetis, Evangelistis, atque Apostolis reliquisque sacrorum Codicum Scriptoribus, in Dei verbo intelligendo atque interpretando apud omnes in confessio est: *His enim, ut habet Polianus, per immediatam revelationem, absque labore & industria verum Scripturae sensum revelavit Spiritus sanctus: quaz ratio, sunt verba Chamieri, nunc nulla exspectatur, & jam pridem cum Montani paracleto Enthusiastarum Prophetias valere jussit Ecclesia.* De Ordinario igitur iis tantum sermo erit.

2. At vero quid ipsis est ordinarium Spiritus sancti lumen, dictamen, testimonium, inspiratio, persuasio, Chamierus Panstrat. Catholic. Tom. 1. lib. 1. cap. 19. §. 8. Ordinariam inspirationem asserit debere Scriptura peti, eamque post-

(155.)

¶ §. 13. esse scribit diligentem collationem locorum.
¶ Nc aliud videtur statuere Polanus Syntagm.
¶ Theolog. lib. 1. cap. 45. quæst. 4. quando ex eo,
¶ mod Bellarminus fateatur libro tertio de Verbo Dei cap.
¶ sect. 11. Scripturam debere exponi secundum dicta-
¶ m Spiritus sancti; colligit, quod secundum Scripturas,
¶ autem secundum privatum dictamen Spiritus extra
¶ scripturas exponi debeat. Atque cum his duobus,
¶ eam convenire mihi videntur illi, qui Scriptura-
¶ m Interpretationem tribuunt Spiritui S. in scri-
¶ pta loquenti, vel Scripturæ, quæ vox est, Spiritus sancti,
¶ tales cap. 10. quam plures recensuimus. Hoc
¶ metem per suum ordinarium Spiritus lumen, aut
¶ dictamen si denotatum velint, patet, illos relabi-
¶ l jam refutatam quæstionem, ab eaque nihil
¶ versum proponere; ita ut satis fuisset, Scri-
¶ turam sui ipsius interpretem statuisse. Verum
¶ nim vero aliud quid, & quidem illustratio-
¶ mem quandam intellectus, operationemque Spi-
¶ ritus sancti, qua de vero geminoque S. Litera-
¶ rum seusu persuadentur intime fideles, intel-
¶ gere videntur. Chamierus enim Panstrat.
¶ Catholic. Tom. 1. lib. 16. cap. 1. contra Bel-
¶ larmínium aliosque disputans de Spiritu quo in-
¶ telligendæ sint Scripturæ, statuit illum non esse cujusque
¶ omunculi impetum, qui se ingerens ad legendas interpre-
¶ andasque Scripturas, ipse suo sibi marte sensum pro arbi-
¶ rio fingit, quem affingat libris sacris: Sed efficaciam
¶ llam particularem cuique fidelium, quæ est à Spiritu san-
¶ to, quæque efficit ut Scripturam intelligat, hoc est,
¶ sensum assequatur verum genuinumque. Et Scarpus
¶ Curs. Theolog. loc. de Sacra Scriptura, con-
¶ trovers. S. contra Pontificios argum. 2. perce-

ptionem veri sensus fieri afferit per illuminationem Spiritus sancti, quam (argument. I.) internum illud testimoniū videtur nominare, quo Scriptura divinæ autoritatis esse cognoscitur. Quod idem etiam confirmant ea, quæ habet Chamier. Panstrat. Catholic. Tom. I. lib. 6. cap. I. §. 5. & 7. Ubi, Pontificiorum calumniam amoliri volens, qui internam Spiritus sancti persuasionem, Scripturæ autoritatem cordibus insculpentem certoque persuadentem, nihil aliud esse quam privatum superbiæ Spiritum, omnibus hodie hereticis communem clamant; multaque de particularibus, & extraordinariis revelationibus, atque ~~indumentis~~ garriant; respondet, Reformatos nihil hic somniare extra ordinem: sed id ipsum agnoscere, quod in reliquis articulis fidei omnibus: nimirum, omnino opus esse interna spiritus sancti persuasionem, ut libris sacris plena fide assentiamur. In quem fensum etiam Calvinus Institution. Relig. Christian. lib. I. cap. 7. § 4. Altius, ait, quam ab humanis vel rationibus, vel judiciis, vel conjecturis petenda est hæc persuasio, nempe ab arcano testimonio Spiritus. Et paulo post, Testimonium Spiritus omni ratione præstantius esse respondeo. Nam sicuti Deus solus de se idoneus est testis in suo sermone: ita etiam non ante fidem reperiet sermo in hominum cordibus, quam interiore Spiritus testimonio obsignetur, &c. Videantur præterea Zanch. Tractat. de Sacr. Scriptur. quæst. 2. part. 4. propos. 7. Walæ. Locor. Theol. loc. de Scripturæ Sacr. Autorit. Scarp. Curs. Theolog. loc. de Scriptur. Controvers. 6. Alting. Oper. Theolog. part. I. loc. 2. & Polan. Syntagma. Theolog. lib. I. cap. 16. qui hoc internum Spiritus sancti Testimonium definit, quod sit revelatio interna Spiritus sancti, qui nos per internum

ernum afflatum ita docet in cordibus nostris, quo efficaciter persuadeat, ut firmiter credamus Scripturam sacram, quam habemus in libris Propheticis & Apostolicis esse reale & indubitato verbum Dei. Quae definitio, si postea nostra verba immutentur in hunc modum, ut firmiter credamus aliquem Scripturæ sensum, aut proprio marginis investigatum, aut ab alio edocum, esse indubitato verum esse genuinum, comprehendet id, quod meo iudicio per internam Spiritus S. persuasionem circa scriptum S. Scripturæ sensum, indigitare volunt theologi reformati.

3. Sed, ut liberè, quod sentio, aperiam, fateor hujus Definitionis verba quidem audire, men-
tum vero sensumque minime assequi. Declaratur enim obscurum per æque obscurum, atque idem seipsum. Quid enim interna revelatio? quid internum afflatus? quid efficaciter persuaderi? quid firmiter credere? Præterea, quid est definitum innotione Spiritus sancti, an effectum? & si effe-
ctum, quid est in Fidelium animabus, & quomodo
afficit; nihil enim hic nisi externæ denomina-
tiones afferuntur. Si itaque per Spiritus S. inter-
num revelationem, internumque afflatum intelli-
gent claram distinctamque perceptionem per na-
turale intellectus lumen à Spiritu sancto produ-
cam in mentibus fidelium; ac per efficacem persua-
sonem, & firmam fidem, intimam istius perceptio-
nis conscientiam, & plenam in ea acquiescentiam,
nihil à nobis seorsim sentiunt, ut principio hujus
capitis explicuimus. Si vero supernaturale quid,
quod Naturæ vires excedat, ejusque ordinarium
tum exsuperet, quale heic loci semper cre-
ant, & venditant, designatum velint: videant

ipsi, an non in veterum Enthusiastarum, aut fanaticorum ac maleficatorum quorundam recens exortorum hominum, quos Quakeros appellant transeant castra, quæ tanto studio se devitare prædicant: Enthusiastarum enim Prophetias, ac spiritales revelationes jam dudum cum Montani paracletò valere jussit Ecclesia, ut ex Chamiero, Janeo sèpius attulimus, & Quakerorum deliramenta de lumine & Spiritu, internasque illuminationes, merito rejiciunt hodierni Theologi: utpote qui spiritum suum supra sacras Scripturas efferunt, qui querunt rationem omnem, omnesque liberales disciplinas cum linguis originalibus se pedibus conculcare magnifice glorianter. Mihi sane ab iis non procul abesse videntur: quandoquidem de Supernaturali isto Spiritus S. Testimonio multa effecta, atque adjecta proferunt, multaque alia garriunt: cuncti interim ejus essentiam atque naturam nusquam proponant, nullibi explicit: & forsitan etiam ignorant. Quantacunque enim non tantum sedulitate atque diligentia ipsorum libros percurrerim atque evolverim; sed etiam attentione apud me ipsum quæsiverim, atque aliquos non tantum doctos sed etiam indoctos quam plurimos, ut apud se quoque inquirerent, serio rogaverim; omnis tandem incassum cecidit labor, nec aliquid, quod animo satisfaceret meo reperire potui. Ingenui sunt fassi mecum non pauci, se nihil præter claram atque distinctam illam perceptionem, ejusque conscientiam, atque in ea acquiescentiam unquam apud se invenisse, aut aliud quid, eius verum atque realem conceptum formare possent, apud alios, quantumvis de eo gloriarentur, invenire potuisse.

(159.)

Se. Verum alii quidem supernaturale quid, ac
se est se saepius sensisse, atque in se etiamnum re-
uire prædicarunt; quod tamen, quando ad exa-
m accuratumque examen revocabatur, nihil
affectum aliquem animi naturalem esse, aut
fruitionem boni, ex eaque in animo læ-
ram redole re, non tantum ego: sed etiam ali-
bando ipsi liquido deprehenderunt. Ex quibus
ad omibus satis superque patere arbitramur, quam
in fixo instabilique fundamento innixa sit hæc sen-
tia; etiam si argumenta, quibus illam confir-
mare satagunt, non solverentur: Attamen ne ali-
bid, quo se defendere possent, intactum relinque-
mus, & quod alicui scrupulum injicere posset,
avermovere negligeremus, breviter illa sequenti ca-
re explicabimus & quantarum sint virium exa-
minabimus.

C A P U T X V.

penduntur Rationes, quibus Spiritum S. sacrarum
Literarum Interpretem esse, astruere contendunt Re-
formati.

SOli inter Theologos, quos mihi videre
contigit, Whitakerus in Disputat. de Scri-
ptura S. Controvers. I. quæst. 5. cap. 8. & ex
eo Scarpus in Cursu suo Theologico, loc.
Scriptura, controvers. 8. tria proponunt argu-
menta, quibus probare conantur præter Scriptu-
ram, etiam Spiritui S. authoritatem competere
Literas interpretandi. Et quamvis, ut fere omnes
aciunt, illi conjungant atque misceant jus omnes

(160.)

de fide controversias dijudicandi; nos tamen ill
prætermisso ea solum, quæ præsentem quæstio
nem spectant, excerptemus atque expendemus.

Primum itaque est, *Si Scriptura non aliter talis ej*
cognoscitur, nisi per se, & per internum Spiritus S. testimoni
nium in singulis fidelibus; tum Authoritas summa inter
pretandi Scripturam est penes Scripturam solum, & Spir
tum sanctum. At prius Controvers. de Scripturæ Au
thoritat. probatum est. Ergo.

At Respondemus, & quidem ad *antecedens* pe
partes: primo negando *Scripturam esse talem cognosci per se*: Nihil enim per se cognoscitur, qua
primæ atque communes Notiones: *Scriptura ver*
cum ex notis divinitatis, quæ illi insunt, Dei ver
bum esse cognoscitur, non perse; sed per illas nota
*talis esse cognoscitur: Deinde distinguendo *inter-**
num Spiritus S. testimonium; Si enim claram distin
ctamque lumine naturæ à Spiritu S. productam
perceptionem, cum ejus conscientia, ac in ea ac
quiescentia intelligant: concedimus, quod han
partem spectat, *antecedens*: non enim erit contra
nos, ut ex superiori capite dictis patet. Sin vero
supernaturalem quandam illuminationem inten
dant, negamus talem dari, utpote Enthusiasmum
ac Quakerismum redolentem, nec ab ullo Theolo
go explicatam, multo minus probatam: omnia
enim, quæ eum in finem, aut hoc aut loco de Scri
turæ autoritate adferri solent, facillimo negotio
ex jam dictis solvi poterunt. Quod vero *Consequen-*
tiam attinet, de ea forsan etiam dubitari posset:
quamvis enim *Scriptura talis esse cognoscatur per se, &*
per internum Spiritus S. Testimonium, non inde sequi
videtur, etiam per se, & Spiritus S. testimonium
tantum

rum esse interpretandam : posset enim alio, nolum nos jam proposuimus , modo , qui infalli-
bis sit, exponi.

Alterum Argumentum est : *Quod solum habet vim
acdem generandam, illud solum habet summam au-
thoritatem interpretandi Scripturas. At Scriptura sola
cum Spiritu S hanc vim habet. Ergo illis solis hac
summa authoritas est tribuenda.* Probat. proposit. ex Ro-
m. 10. vers. 17. *Fides nascitur ex sensu Scripturæ recte
percepto: at sensus Scripturæ ex sola Scriptura petendus
imo est ipsa Scriptura: & perceptio veri sensus fit
illuminationem spiritus sancti. Prob. Assumpt. quia
spiritus sanctus fidem infundere potest.*

Respondemus primo negando Majoris consequen-
tia: ejus vero probationem satis mirari non possu-
mus; partim enim est non Majoris, sed Minoris,
compe, quando fides ex sensu Scripturæ recte percepto
sci dicitur: partim continet id, quod in quæstio-
ne est, puta *Sensum Scripturæ ex sola Scriptura esse pe-
ndum, & perceptionem veri sensus fieri per illuminatio-
nem spiritus sancti.* Secundo Minorem, quod ad ea,
de Spiritu sancto continet, vel concedendo,
negando pro distinctione in primi Argumenti
responsione allata.

Ultimum denique est; *Si Scriptura sunt interpre-
nda, & intelligenda eodem spiritu, quo scriptæ fuere;
in neceſſe est, ut omnes, qui illas interpretari aut intel-
lere volunt, spiritum sanctum consulant, & ab ejus
persuasione pendeant.* At prius verum. Ergo.

Respondemus, *Si eodem spiritu significetur ea-
mem extraordinaria spiritus sancti inspiratio, qua
scribendo impulsi fuere sancti Dei homines,
prophetæ atque Apostoli: negatur Antecedens:*
his

his enim solis illa propria fuit , atque concessa
nec hodie amplius in Ecclesia locum obtinet. Si
vero denotetur ejusdem Spiritus adminiculo ;
diversimode operantis , posset concedi , nostraeque
sententiaz probandae accommodari , dicendo Ph
ilosophiam esse id adminiculum , quo Spiritus :
nunc temporis Scripturas interpretatur. Sin au
tem velint eundem Spiritum sanctum , & quider
diverso modo S. Literas exponere , ast non pe
Philosophiam , sed supernaturalem aliquam reve
lationem ; illa quid sit definire , & quod sit pro
bare ipsis incumbet , ut jam multoties inculca
vimus.

C A P. XVI.

1. Socinianorum Sententia explicatur. 2. Ut & Arminianorum. 3. Tam hos & illos , quam Reformatos
Scripturæ claritate & obscuritate inter se consentir
at à nobis dissentire. 4. Quod intellectus disposi
tionem attinet , quid statuant Reformati , & in quibus à Socinianis , Arminianis & à nobis discrepen
t. 5. Quid de eadem re sentiant Sociniani & Remo
strantes , & in quibus tum inter se , tum à Reformatis di
sentiant ? 6. Quod interpretandi normam specta
quid statuant Sociniani ? 7. Rationem non esse no
mam interpretandi statuere Reformatos , eamque Se
tentiam videri falso ab illis affingi Socinianis ac Remo
strantibus ? 8. Propria sententia de Norma prope
nitur , & ejus differentia à Socinianorum , Arminian
orum , ac Reformatorum ostenditur. 9. Argumentu
contra eandem diluitur.

HAECENUS arma in hostes movimus , atque in i
lorum terras copias nostras produximus , arce
oppugna

pugnavimus, ac destruximus. Nunc, parta
victoria, nostrarum partium Fautores, & cum
nois quidem, quamvis non in totum, facien-
te, attamen à nostra sententia (quantum ex
militum scriptis colligere possumus) non longe
statentes invisere libet; & cum iis, coronidis
conferre, quoisque inter nos, & cum jam
hostibus consentiamus aut dissentiamus,
aut omni ex parte nostras res in tuto collocemus,
niveriri tentareque, num ad nos pertrahi, no-
bque conciliari & firmo fœdere jungi possint.
Sunt autem hi vel Sociniani vel Arminiani, quo-
rum, ut res tota expeditius conficiatur, primo
agragabimus opiniones.

i. Sociniani itaque, ut à vetustioribus ini-
stitim faciam, hac in re sibi non constare viden-
ti: nunc enim soli rationi S. Literas interpre-
tandi partes competere affirmant, nunc Spir-
it. S. gratiam & opem insuper requirunt. Sic in
Racov. cap. 3. quando quæritur, unde
discrepantia super intellectu Scripturæ; Respon-
sunt, inde quod homines S. Scripturam vel negligen-
tia legunt: vel non adferunt cor sincerum, & ab omni-
impedimentis, ac cupiditatibus solutum; aut auxi-
lum divinum, id est, gratiam Spiritus sancti, quam
omnibus, se propter eam dies ac noctes invocanti-
s, promisit, non implorant. Contra vero Ostorods-
titut. cap. 4. Si ergo ratio, id est, ingenium, vel
intellectus exserte ostendat Trinitatem Personarum in
eo falsam esse, quomodo unquam homini intelligenti-
anum veniret, illam veram esse & verbo Dei pro-
pri posse. Et Smalcjus contra Frantsium Disp.
De Justificat. Nulla est Christianæ Religionis
parti-

particula, quæ cum ratione non conveniat: & quæ cum ratione non convenit opinio, ea etiam in Theologia nullum locum habere potest. In quorum locorum duobus posterioribus solius rationis, in priori vero Spiritu S. mentio fit. At vero tum Rationem tum Spiritum sanctum adducit Author Brevis Disquisition contra Valer. Magnum, de Acatolicorum credendi regulâ (quem Socinianum esse ait, & probat celeberrimus ac doctissimus Theologiæ in Academi Lugduno Batava Professor Johan. Hoornbee Socinianism. confutat. tom. I. lib. I. cap. 6.) cap. 4 his verbis. Negandum est, nullum certo assequi verum sacrarum Literarum sensum nisi interius illustratus & doctus sit à Spiritu S. & paulo post, Quocirca omnino necessarium est illi (de sana ratione loquitur) & Literas intelligendi judicandique facultatem adscribere. Neque enim tanta est ubique sacrarum Literarum obscuritas. Quid? adeo clara quedam sunt, ut à quovis audiente & legente protinus intelligantur. Obscuriorum autem locorum explicatio non est omnibus necessaria. Quod quis tamen serio querat, Spiritus S. ope investigabit. I hoc ipsum quod intelligit, an à Spiritu S. nec ne sit, non nisi rationis sane judicio constare potest. Neque enim donum illud Spiritus S. rationem tollit, sed attollit, & illustrat, e quod per se vel non poterat (quemadmodum in quibusdam Scripturæ locis obscurioribus enodandis apparet) vel non sine difficultate poterat, ut ejus ope possit, aut facilius possit. Nam medium usurpat spiritus s. ad operationes percipientias illud, quod in nobis invenit operationibus istis accommodatum. Quemadmodum ad videndum oculum, a audiendum aurem meam adhibet, ita ad intelligendum & judicandum certe ratione mea, unico scilicet intelligendi judicandique instrumento, utitur. Præterea quem

admis

admodum quisque etiam Sacra oculis legere auribusque
aure potest sine Spiritu sancti interiore ope, aut pecu-
li oculorum auriumque illustratione: ita non minus in-
tellexere judicareque eadem Sacra licet rationis sanæ bene-
fici, etiam si nondum accesserit Spiritus S. illustratio.
nem in iis, que ad salutem simpliciter necessa-
riunt. Et cap. 7. Ad S. Literarum authorita-
tē, & genuinam mentem dignoscendam principia
etem illa, quæ Philosophica appellant, esse advo-
cata. Et paulo post, Hæc & similia, quæ nemini
ignota sunt, statuendum est esse fundamenta co-
gnitionis nostræ, quoad authoritatem S. Literarum, &
vid verum earum sensum. Ac iterum postea, Quæ
salutem sunt necessaria ex Scripturis nullo negotio diju-
nabit; modo diligentiam adhibeat, & ab affectibus, &
iudicatis opinionibus sibi imponi minimè patiatur. Ma-
xiè vero si & Spiritus S. donum à Deo petat. Quid
qd principiorum istorum ope etiam is, qui S. Literas
legere non potest, vel nunquam vidit, vel exstare
necit, modo ab alio aliquo summam Religionis Chri-
stæ audiat, tantum discere possit, quantum ei ad
salutem sit necessarium. Hæc scriptor ille Anony-
mus. At prorsus omisso Spiritu sancto solius
rationis hoc in negotio meminit J. Slichting-
ius lib. de S.S. Trinitate adversus Balt. Meif-
trum pag. 67. hunc in modum. Vel agitur de
rebus clarissimis verbis in Scriptura consignatis & expres-
si, adeo ut de eorum sensu nemo sane mentis dubi-
us possit: vel agitur de rebus obscuris, de quibus me-
dium dubitari queat, an in Scriptura significatae vel non
significatae legantur. Si de illis agatur concedimus hanc
rationem, Scripturam S. esse normam fidei &
rum perfectissimam; idque vel imprimis idcirco,
quod

quod certissimum sit Scripturam nihil continere, quod n*on* manifeste rationi repugnet, seu contradictionem veram volvat. Si vero de rebus agatur obscuris, quivis vi*m*ens ea inter sine ratione rem non posse confici; que tamen non id adhibenda est, quasi Scripture aliquid affirmant*em* & neganti aliquid opponi posset, sed tantum ad decl*are*, hoc est randum, an quidpiam Scriptura contineat: si con*tra*dictare constet, quicquid tandem ratio contradicat, facilius, si eam necesse est. Et paulo post, Neque enim ad rationem recurrimus, quoties Scriptura contraria aperte testatur: sed quoties de Scriptur*a* mente dubitatur. Ac deinde, Rationi non competit partes iudicari*e* fidei, si de Scriptur*a* mente jam constet. S*ed* cum dubitatur, an rem eo pacto Scriptura definier*et* nec ne, rationem velle rejicere, quid aliud est, qua*m* in tenebris lucem extingue*re*, & oculos insuper sibi eri*re*? Argumenta Meisneri vera, quoties ratio Scriptur*a*, aut Spiritui S*ancti* in hominibus aut Scripturis loqu*itur* se*re* sese opponit, illique contradicit, non vero cum nos percipienda Scriptur*a*, aut Spiritus S*ancti* mente juv*at* dirigit. Idem eodem lib. pag. 79. Deinde nunquam ad rationis iudicium configimus, quoties de Scriptur*a* mente constat. Cur enim veritatem opponeremus veritate? Sed solummodo cum vel de sensu Scriptur*a*, extra Scripturam de alicujus dogmatis dubitatur veritate. Et pag. 84. Falsum est, rectam manifestamq*ue* rationem esse principium peregrinum, & alienum rebus divinis, quod hic affirmat Meisnerus, pr*esertim* cum queritur, an aliquid Scriptura dicat, aut non dicat, ut hic fit. Ex quibus omnibus breviter colligimus hanc Socinianorum de Scriptur*a* intelgentia, & interpretatione Sententiam, nempe Quae ad salutem scitu necessaria sunt, tam clare et

Literis proposita, atque expressa, ut quilibet
fam̄ mentis, & à prejudiciis & affectibus liber,
primum ea intelligere possit; obscuriora autem,
non quidem omnibus esse necessaria, attamen eo-
commentem & sensum erui ac dijudicari posse ra-
tione, hoc est, tam ipsa animæ judicandi ac ratio-
nandi facultate, quam ejusdem facultatis dicta-
tis lacitis, atque inventis: & quidem expeditius,
facilius, si gratia Spiritus S. superyeniaat, quam
simpliciter necessaria non sit.

Arminiani autem hac in re suam sententiam
asserant in Confess. cap. i. & quidem de Intelli-
gentia Sect. 14. De Interpretatione Sect. 16. De
Intelligentia sic loquuntur. Præterea eorundem Libro-
(Sacrorum scil.) licet alicubi (præsertim indoctis
in nūs exercitatis) satis obscuri sint, tanta est clari-
tate perspicuitas, in sensibus imprimis ad eternam
vitam intellectu necessariis, ut omnes lectores, non docti
sunt, sed & idiotæ (communi quidem sensu ac judicio
nati) quantum satis est, mentem eorum assequi pos-
sunt modò præjudicio, vanâ confidentiâ, alijsve pravis
affectibus, sese occacari non sinant: sed Scripturam
piè ac sedulò scrutentur, &c. Atque hæc etiam
suorum sententia agnoscit, ac tuetur Episco-
pus in Defensione Catechism. Remonstr. contra
dan. pag. 32. ac insuper declarat in Disputat. 3.
Scripturæ perspicuitat. Thes. 3. Ad hanc intelli-
gentiam consequendam aliud necessarium non est, quām
apprehendendi & percipiendi sensum illorum verbo-
rum, quæ clare & significanter proponuntur, quæ vis
naturalis est, & omnibus ratione præditis naturalis in
uni statu. Unde nec quæsta multo tempore eru-
do, nec operosa & elaborata consequentia;

nec aliud ullum supernaturale lumen potentiae superius, vi
sum, eamque elevans ad hanc intelligentiam eliciendam, Iesu
requiritur. Affectus enim intercurrentes, qui vim amplia vid
telligenti obnubilare, & opprimere quandoque videtur, videlicet
non ipsam intelligendi potentiam, sed voluntatem, ne in Scriptura
intelligendi actum impedire dicendi sunt. De Interpretatione vero
sic statuunt. Optima Scripturæ Interpretationem
pretatio est ea, quæ sensum ejus nativum ac literalem intelligit
quam fidelissimè exprimit, vel saltem quam proximè tamquam
eum accedit: quippe qui solus verum & vivum illuminat,
verbum est, ex quo veluti semine incorruptibili, spem vita eterna regnorum
regnatur. Sensum autem nativum, ac literalem appellamus, non tam ei
quem verba propriè sumta præ se ferunt (ut quidem impedit
pissimè accidit) quam eum, qui licet verba rite & occident
accepta eum non insinuent, tamen rectæ rationi, excedent
ipsi menti, atque intentioni ejus, qui verba proinde exa
lit, convenientissimus est: sive ille propriè, sive si Indag
ratè enunciatus sit. Id, quod ex scopo & occasione
uniuscujusque loci, subjecta item materia, antecedentib
tibus, & consequentibus, item ex collatione locorum horum
similium, nec non ex absurditatibus palpabilibus, altera con
secutur, aliisque id genus argumentis, aut rerum quo
diciis, dignosci potest, ac debet. Quid vero declarat
rectam rationem intelligent, explicatur in Apo
gia, eadem hac sectione, hunc in modu
lo ex se ipso exegitare, aut invenire potest id, q
rectum, & divina voluntati conveniens est; sed tan
tim, qua sensum clare, & perspicue à Deo rev
tum apprehendere, aut ex verborum circumstantiis, de illa
antecedentibus, & consequentibus, &c. recte, seu c
venienter intentioni ejus, qui verba protulit, elicere pos
sunt.

Et si ferius, Vis rationis rectæ, id est, convenientem & veritatem verbis Iesu Christi sensum aptantis. Ac hujus gener plura videantur in Apologia dicto loc. Unde hoc iacobis videtur esse Remonstrantium sententia, quæ in Scripturis quædam esse clara & perspicua quædam vero obscura; in illis, quæ ad æternam salutem necessaria sunt, contineri, & locum habere Intelligentiam, in his autem Interpretationem, non tamque absolvit posse sine ulla interna Spiritus illuminatione, sola rectæ rationis vi atque exactitate, dummodo, respectu prioris, præjudiciorum vana confidentia, aliisve pravis affectibus impediatur, sed Scripturam pie ac sedulo interpretetur; respectu vero posterioris, insuper scopicu & occasionem loci, subjectam materiam, obsercedentia, consequentia, &c. consideret, ac sumite examinet.

II. Indagavimus hactenus Socinianorum Arminiorumque, circa Scripturæ interpretationem, sentencias, videamus nunc in quibus tam illorum, quam horum, tum cum Reformatorum, tum cum ultra conveniant, in quibus ab iisdem discrepat, quo illorum opiniones distinctius adhuc, atque clarius percipiuntur ac teneantur. Animadventum vero hic in antecessum, sermonem apud non haberi de rerum, quæ in S. Literis transuntur, ac traduntur, intelligentia ac interpretatione, qua de illorum veritate aut falsitate, bonaute aut malitia judicamus, aut disceptamus; sed de illa duntaxat intelligentia ac interpretatione, qua sensum verborum, atque mentem dicentis investigamus, eruimus, ac erutam nos habere, certo ostendimus ac demonstramus. In hac

autem quædam respiciunt eum, qui intelligit explicat, hominem puta, seu Intellectum humanum; quædam id, quod intelligitur & explatur, verbum nempe Dei. In iis, quæ S. Scriptura concernunt, convenient tam Reformati, quæ Sociniani ac Remonstrantes, nempe quædam loca esse clariora, quædam obscuriora, ac omnia quærum cognitio ad salutem æternam requiritur, clarioribus contineri, obscuriorum vero intelligentiam non cuiilibet esse necessariam: quod inficias imus, ut ex iis, quæ capite undecimo dicimus, patet. At in iis, quæ intellectum humanum respiciunt, maxima est diserepantia, tam quod ejus dispositionem, quæ, ut intelligat ac interpretetur, requiritur, quam normam, secundum quæinterpretatio institui debet.

4. Quod dispositionem spectat statuunt Reformati, neminem, nisi internè à Spiritu S. illuminatum, verum S. Literarum sensum, tam in locis clarioribus, quam obscurioribus assequi possunt. Patet hoc ex Censura in Confess. Remonstrantiæ cap. I. Sect. 14. & 16. Ubi inter alia sic loquuntur Professores Leidenses. *Si per rectam rationem Remonstrantes hic usum rationis humanae Spirita Sancto non illuminatae intelligunt; non minus cum ratione, aut contra rationem insanient, quam Sociniani, &c.* Sin autem de homine per Spiritum S. illuminato hic loquuntur rectam quidem ejus rationem judicio de genuino S. Scripturæ sensu capacem esse agnoscimus, sic tamen si hac disquisitione non ratiocinationis suæ naturalis, Spiritus S. dictamen aut ductum sequatur. Similiter etiam Cl. & Reverendissimus Vir, & apud Leiderdam Ecclesiastes vigilantisimus, atque eloquentissimus

mus, quam S. S. Theologiæ Professor profun-
ditus Abrah. Heidanus in præclaro suo opere
de aucta Dei, contra Episcop. lib. I. cap. 6. Perspi-
cuit Scripturæ est proprietas, quæ in ipsa Scriptura est, &
quæ semper retinet sive homo illuminatus, sive non il-
luminatus sit; quamvis non illuminatus illam perspicuita-
tem non percipiat, &c. Et post. Deus Scripturam ita
adiperavit, ut Christianus ex illius toto corpore, pro-
prietate ipsius mentem, & certam voluntatem in omnibus
vocariis Fidei dogmati, accedente Spiritus illuminatio-
ne optimè, perfectè, ac clare discere & capere possit.
Pla video sis apud eundem loc. cit. & alios pas-
sionis. Confer etiam, quæ nos supra cap. 10. recen-
tamus. Hanc autem Reformatorum sententiam
neant tam Arminiani, quam Sociniani, quibus
nos subscribimus. Arminianos negare liquet
seorum Apologia in Censuram Profess. Lei-
des. cap. I. Sect. 14. Ubi inter alia hæc oc-
curunt. Si dicas lumen hoc Spiritus S. præquiri,
uterus sensus intelligatur, auges absurditatem. Et
hæc post. Remonstrantes sensus Scripturæ necessa-
ria cognitione, ab homine sine interna & speciali illu-
minatione Spiritus S. intelligi posse statuunt. Et Sect.
I. ubi, postquam verba, modo ex Censura al-
, retulerat Apologiæ Autor, rogat. Quid est
ratione insanire, si hoc non est? &c. Sic etiam
Episcopius in Defension. Catechism. Remonst-
rantiæ Heidan. pag. 32. fatetur, Remonstrantes do-
cere, omnes & singulos, &c. sine interno Spiritus lu-
mine verum S. Scripturæ sensum & mentem posse in-
tigere. Socinianos vero cum Arminianis hic
convenire patet ex Brevi Disquisit. contra Valer.
Iugnum de Acatholicorum credendi regula c. 4.

ubi hæc inveniuntur. Negandum est, nullum cer-
assequi verum sensum S. Literarum, nisi interius illustrat-
& doctus sit à Spiritu Sancto. Et paulo post. Quemad-
modum quisque etiam sacra oculis legere, auribusque ai-
dire potest sine Spiritu S. interiore ope, aut peculiari oci-
lorum auriumque illustratione: ita non minus intellige
judicareque eadem sacra licet rationis sanae beneficio
etiam si nondum accesserit Spiritus Sancti illustratio. Ide-
etiam palam fit ex allegatis Slinchtingii locis, u-
contra Meishnerum de Scripturæ interpretatione
disputans, semper ad Rationem, nunquati
Spiritus S. illuminationem recurrit.

5. Contra Reformatos vero statuunt Remon-
strantes & Sociniani homini sanam mentem,
Naturalis intellectus Lumen, dummodo à præju-
diciis sit liber, nec pravis affectibus obrutus, su-
ficere, si diligentiam adhibeat, ad S. Literas in-
telligendas, in locis clarioribus; Ajunt enim
Confess. cap. 1. sect. 14. Remonstrantes. N-
doctos tantum, sed & idiotas, (communi quidem sensi-
ac judicio præditos) quantum satis est mentem eoru-
(de clarioribus loquuntur) adsequi posse: modo præ-
judicio, vana confidentia, aliisve pravis affectibus se-
occœcari non sinant: sed Scripturam hanc pie, ac si-
dulo scrutentur; Et Sociniani in Cateches. Raco-
cap. 3. causam reddentes discrepantiarum super
intellectu S. Scripturæ, assignant hanc, qui-
nempe homines S. Scripturam, vel negligenter legant
vel non adferant cor sincerum, & ab omnibus impedi-
tis, ac cupiditatibus solutum. Vide plura, quæ hu-
faciunt, à nobis superius allegata. At insuper
locis obscurioribus interpretandis verum sensum
ex scopo & occasione uniuscujusque loci, subjecta ite-

mate

(173.)

meria, antecedentibus & consequentibus, item ex collatione locorum similium, nec non ex absurditatibus palibilis alioqui secuturis, aliisque id genus argumentis, rerum indicis, dignosci posse ac debere, alleverant expressis verbis in sua Confess. & in Apolog. cap. I.

¶ St. 16. Remonstrantes. Sociniani vero in his Rationem in subsidium advocant, ut patet ex omnium supra allatis testimoniosis, & quidem omnium apertissime ex Slichtingio, quando ait, *Si credarebus agatur obscuris, quivis videt, sine ratione rem non posse confici: & paulo post, neque enim nos ad rationem recurrimus, quoies Scriptura contrarium aperte ostendatur: Sed quoies de Scriptura mente dubitatur.* Plura tamen spectantia superius ex ipso attulimus, quæ consideri possunt. Quid vero his loco rationis nomine veniat, ipsane ratiocinandi ac judicandi difficultas discursiva, an ejus dictata, ac inventa per discursum & experientiam aut alio quoquam modo detecta ac eruta, non diserte declarant ac pronunciant ipsi; quamvis utrumque intelligere videntur, imo intelligunt, si Author Brevis Disquisition. contra Valerian. Magn. de Acatholico-um credendi regula, Socinianus est, & Sociniorum sententiam proponit, quemadmodum vult eleberrimus Theologus Johan. Hoornbeek, ut iuxta diximus loc. citat.

¶ 6. Sic etiam non aperte explicant, An in Scripturarum interpretationibus Ratione utantur voluntaxat tanquam medio seu instrumento, quo Literarum sensus indagatur, atque eruitur, an vero insuper tanquam norma, secundum quam omnis interpretatio dirigenda, & dijudicanda est; nisi idem ille Scriptor, qui posterius hoc

N 4

passim

passim in libello suo afferere videtur, & præcipue [cap. 7. Ubi, veram de norma sententiam expositurus, sic habet; Itaque negandum est, non esse aliam rationem certò cognoscendi veritatem in materia fidei, quam premissa oratione consulere Spiritum S. ex sacris literis. Statuendumque Sacras Literas omnino normam esse controversiam Fidei. Et hactenus quidem solas, quatenus Traditiones non Scriptæ, quocunque tandem nomine veniant, penitus excluduntur. Ceterum ad S. Literarum autoritatem, & genuinam mentem dignoscendam, principia etiam illa, que Philosophica appellant, advocanda esse. Ac postquam Metaphysicam, Logicam, Mathematicam, Ethicam, Historicam ad intellectum S. Scripturæ convocasset, sic concludit. Hæc & similia, quæ nemini sano ignota sunt, statuendum est, esse fundamenta cognitionis nostræ, quoad autoritatem sacrarum Literarum, & quoad verum earum sensum. Quare qui istis, sive naturali ingenii bonitate sive experientia vel mediocriter instructus est; is & ipsas Scripturas, ex istis principiis sacras esse cognoscit, & quæ ad salutem sunt necessaria ex Scripturis nullo negotio dijudicabit.

7. Reformati vero (ut ad illos redeam) non dissentent quidem ad clariorū S. Scripturæ locorum intelligentiam requiri sanam mentem, à præjudiciis liberatam, pravis affectibus non occataam, diligenter Dei verbum scrutantem; sed sufficere negant, nisi insuper, ut modo diximus, illuminatio Spiritus S. accedat. Sic etiam præter illam concedunt quidem, in obscuriorum locorum interpretatione, locum habere considerationem scopi, & occasionis uniuscujusque loci, subjectæ item materiæ, antecedentium, & consequentium;

tin ; nec non collationem locorum similium ; ac de-
dine observationem absurditatum palpabilium alio-
q[ue] securarum , aliorumque id genus argumentorum
acerum indiciorum , ex quibus loci sensus digno-
scitur : præterea etiam , adhibendam esse Ratio-
nem , tam si per eam facultas ipsa , quam illius
utamina atque reperta denotentur. At facul-
tatem tantum admittunt tanquam subjectum ,
a instrumentum ; quod S. Literas percipiat in-
eligatque : reliqua omnia tanquam medium
in instrumentum , quo sensus S. Scripturarum
indagetur , ac eruatur : neutquam vero hæc aut
iam tanquam argumentum , canonem , five
normam , secundum quam interpretatio insti-
tuta sit , aut ad quam exploranda veniat :
Id officium ac munus hoc soli tribuunt S. Scri-
pturæ , ut ipsa sui sit interpres , ac interpre-
ndi norma , (sicuti cap. io. & 11. fuse expli-
cum) omnibus viribus ostendere contenden-
tis , Socinianos ac Remonstrantes id rationi as-
gnare , ut liquet ex Censur. in Confessionem
emonst. cap. i. Sect. 14. & 16. & Hoornbeek
ocinianism. confutat. Tom. i. lib. i. cap. 6. Quod
amen ego non expresse in illorum Scriptis re-
peri , nec ex illis colligere potui , ne ex ipso
uidem ex Brevi disquisitione contra Valer. Magn.
jamjam allegato loco. Ipse enim Amandus Pola-
nus non insimæ notæ inter Reformatos Scriptor, in
uo Theologiae Syntagmate, lib. i. cap. 45. quæst. 6.
gens de Mediis inveniendi verum Scripturæ sa-
cræ sensum & usum, inter ea, quæ in ipsa Scripturæ
meditatione adhibenda sunt , recenset quinto
loco , Ordinem & methodum in sensu & usu investi-
gando.

gāndo. Cujus prima consideratio est propositi; secunda
Thematis, de quo agitur; tertia argumentorum, qui
bus Thēma explicatur, aut confirmatur, simul circum
stantiarum, nempe personarum, occasioñis, loci, tem-
poris, antecedentium & consequentium, &c. Et septi-
mo, Comparationem unius loci cum aliis parallelis &
similibus, obscurioris cum claris & apertis de eadem re
agentibus. Et octavo, Collationem loci explicandi cum
aliis dissimilibus, quin etiam in speciem pugnantibus
eorumque conciliationem. Ac denique duodecimo
Artium & disciplinarum, & imprimis Grammaticae,
Rhetoricae, & Dialecticae, Physicæque cognitionem. Ei-
similia passim apud alios etiam occurunt. Quæ
omnia si apud Reformatos Mediorum veniunt
nomine, quidni & eodem apud Remonstrantes
& Socinianos venire possunt? quin etiam ve-
nire videntur & quidem simili, quo apud Re-
formatos, modo, ut patet ex Smalcio contra
Frantsium in præfatione, quando ait, *ubi inter-
pretatione opus est, ibi nos non rationem principaliter
sequendam dicimus, sed ex ipsis S. Literis earundem*
*interpretationem petendam esse docemus, adeoque ex
ore Magistri Spiritus sancti toti pendemus.* Adeo ut
hæc nullum firmum fundamentum Reformatis
præbeant colligendi, illos Rationem interpre-
tationis normam statuere, quod tamen tanto
studio atque molimine probatum dare annituntur.
Quicquid sit de Arminianorum Socinianorum-
que Sententia, perinde nobis est, quibus non
quid hi aut illi sentiant, sed quis veritas dicit
indagare animus est.

8. Propriam igitur, & quam veram judica-
mus de interpretationis norma sententiam, ut de-
nique

et que exponamus & cum præcedentibus conferamus, dicimus, neminem, se verum & genuinum milenium, tam loci Scripturæ clarioris intelligere, suam obscurioris eruisse, atque explicuisse, nisi in primis per aut ad veram Philosophiam, tanquam normam infallibilem, investigaverit aut exploraverit, certum esse: nec eundem talem esse nisi per hanc normam, aliis certo demonstrare posse: ideo ut veram Philosophiam statuamus tanquam Lydium lapidem, ad quam infallibiliter examinetur, & per quam certissime demonstretur, num ipsius sensus Scripturæ sacræ tam nullo negotio intellectus, quam multo labore erutus, intentioni scribentis conveniat, an vero ab eadem discrepet. Unde palam est nostram hanc sententiam à Socinianorum ac Arminianorum differre, primo quod ad certitudinem & infallibilitatem tam intellectionis, quam interpretationis, de quibus illi ne verbum quidem, nos expresse; Deinde, quod ad perspicuitatem Scripturæ in rebus ad salutem necessariis, & per se claris, quam illi agnoscunt, nos negamus; Denique quod ad obscuriorum locorum interpretationem, cuius illi Rationem, considerationem circumstantiarum, antecedentium, & consequentium, collationem aliorum locorum similium aut dissimilium, &c. tanquam media adhiberi velle videntur, nos vero Philosophiam normam facimus atque audacter pronunciamus. Atque in hoc ultimo etiam dissentimus à Reformati, qui Scripturam seipsum interpretandi normam statuunt; ut & in secundo, cum in Scripturæ claritate & perspicuitate à Socinianis & Remonstrantibus seorsim non sen-

sentiant; quod utrumque supra cap. 11. prolixè refutavimus. Denique quod Spiritus S. illuminationem attinet, eam ad Dei verbum intelligendum simpliciter non esse necessariam cum Socinianis & Remonstrantibus contra Reformatos jam ante asseruimus, & cap. 6. & 14. probavimus. Adeo ut nihil amplius, quod Socinianorum Arminianorumque sententias, earumque cum Reformatorum & nostra consensum aut dissensum concernat, dicendum superesse, ac quod initio hujus capitatis nobis excutiendum proposueramus, prorsus absolvisse arbitremur.

9. At verò, antequam manum de tabula tollamus, finemque Exercitationi nostræ imponamus, dissolvendum hic videtur absurdum, quod doctissimus Hoornbeek Socinianism. confutat. Tom. 1. lib. 1. cap. 6. sect. 2. arg. 4. in scenam producit adversus Socinianos, & contra nostram sententiam quoque adaptari posset, nempe, *Si Philosophia, aut ratio est infallibilis S. Literas interpretandi Norma, tum Scripturam ejusque interpretationem rationi (aut Philosophiæ) subjacere, quod est contra dignitatem Scripturæ, & veritatem; atque merito quis horreat suo judicio tale quid arrogare.* Hinc Spiritus S. judicium, & testimonium Scripturæ Sacrae, atque hominum, tam diligenter alibi distinguit, imò opponit *Ioan. Epist. 1. cap. 5. vers. 9.* Si testimonium hominum accipimus testimonium Dei majus est, & idem *Euang. cap. 5. vers. 34.* Egovero testimonium ab homine non accipio. Atque huic non absimile est quod habet idem eodem cap. sect. 1. pag. 91. Rationem (aut Philosophiam) in hujusmodi dubiis afferre, & audiare, ut argumentum, vel normam, secundum quam decisio

decisio fiat de mente S. Scripturæ hec est prodigiosissima
 quam in se improbum, quod ratio sibi ausit istud arrogare.
 Ut autem hæc difficultas diluatur, in memoriam
 duntaxat revocanda est distinctio vocis Scripturæ,
 supra, cap. 13. Argum. 1. allata, nempe quod
 Scriptura vel materialiter sumatur, & denotet lite-
 ras, syllabas, voces, & ex his conflatas orationes;
 vel formaliter & significet sensus, & res istis voci-
 bus, & orationibus expressas, & designatas. Jam
 vero literas, syllabas, voces, & orationes, quæ
 Scripturæ nomine, quando de ejus interpreta-
 tione sermo est, venire debent, Rationi sanæ,
 seu philosophiæ subjacere, ipsis nequaquam indi-
 gnum esse putamus: sunt enim & Ratio recta, &
 vera Philosophia, ut supra ostendimus, & nullus
 sanæ mentis hominum inficias ibit, excellentia &
 singularia Dona, à Deo humano generi concessa;
 literæ vero, syllabæ, voces, & orationes, nil aliud
 nisi loquaces soni, aut horum mutæ notæ, quæ ex
 hominum instituto atque arbitratu conceptus
 aut res significant, adeoque ne cum istis qui-
 dem eximiis Dei muneribus ullo dignitatis
 gradu comparandæ. Quocirca quoque nec *im-*
probum est, nec *merito ullus horreat*, *Scripturæ*
verborum interpretationem *sano suo judicio*, *aut rectæ*
rationi, *aut vera Philosophiæ arrogare*. Impro-
 bum sane esset, & merito quis horreret, si
 istis ipsa divina eloquia, atque oracula, ver-
 bis illis prolata, subjiceret, propriæ quippe
 menti vini inferret, cum veritas veritati nequa-
 quam subjacere, multo minus opponi possit,
 sive eam natura dictaverit sive *Scriptura*
 revela-

revelaverit, cum ipsum Deum semper autorem habeat, quemadmodum docuimus cap. 5. & 8. Unde etiam consequitur, omnem Scripturæ interpretationem rectæ Rationis, aut veræ Philosophiæ ope adornatam, non nisi Testimonio humano sed Divino: adeoque allata ex Johanne loca nostræ sententiæ nequaquam officere. Quod adhuc multo minus fit; altero illo, quod adfertur, nempe, esse *μεταβάσει εἰς ἄλλο γένος*; jam enim antea contra Baltas. Meisnerum lib. de S. S. Trinitate, &c. pag. 84. negavit Slichtingius, rectam manifestamque rationem esse principium peregrinum, & alienum in rebus divinis; præsertim cum queritur, an aliquid Scriptura dicat, aut non dicat, ut hic sit. Nec etiam videmus, cum Ratio, tanquam subjectum & instrumentum, ut multis in locis cap. cit. admittit Hoornbeek, & disciplinæ Philosophiæ, tanquam medium, ut modo Polanum statuere retulimus, Scripturæ interpretandæ adhiberi possint sine *μεταβάσει εἰς ἄλλο γένος*, cur tam illi, quam his, tanquam normæ, istud munus assignare non liceat, quin desiliatur de genere in genus alterum. Idque magis, si verum sit, quod habet Hoornbeek cap. cit. sect. I. distinct. 21. nempe quod, *Axiomata universalis & perpetua veritatis, qualia sunt, idem non posse esse simul, & non esse, &c.* non assumit Theologia ex natura vel ratione, ut ex principio priori; sed ita sunt communis veritatis, & radicata in divina veritate, ut in hisce nec ratio Scripturarum, nec Scriptura rationem arguat; sed utroque ex eodem fonte fluunt, & locum ubivis habent universaliter. His omnibus adde non magni facienda esse istius farinæ effata, quorum ingentem farraginem produxit Peripatetica Philosophia; cum in Veritatis inda-

igit idagine non tam adminicula, quo nomine juven-
to inti obtruduntur, quam remoræ sint, quibus in
q[uo]d anus profectu interrumpuntur. Quænam enim
obstebstat ratio, quo minus Argumento ex Mathesi
omnietito uti liceat dissolvendæ quæstioni Physicæ,
aut Conclusione Physica astruendæ Thesi Medicæ?
Ego sane nullam video, qui anxiam istam Disci-
plinarum Liberalium à Peripateticis excogitatam,
& tanto studio observari solitam distinctionem,
qua illa membra tuis a mea yerbæ niti videtur, non
antiqui ponderis existimo, ut ob istam ea, quæ in
interum natura inter se connexa sunt, & quorum
probadeo etiam unum ex alio cognosci potest, à se invi-
segreganda sint, & eorum unum ex alio pro-
bari non debeat.

Sed jam curriculi nostri metam contigimus:
Consideravimus namque confutavimusque cum
Arminianorum & Socinianorum, tum Reforma-
torum atque Pontificiorum dissentientes à nostra
sententia opiniones; eamque insuper ab adversa-
riorum accusationibus, & quibus impeti posset
criminibus sartam tectam conservavimus: nec non
post præmissam satis fusam prolixamque ejus ex-
plicationem, veram esse atque indubitatem proba-
vimus. Sit itaque ac perpetuo maneat Philosophia
S. Literas interpretandi norma infallibilis, cum &
ratio & suadeat ac dictet, & omnis ævi Theolo-
gorum confirmet praxis, ac quæcunque adversus
eam moveantur difficultates, facili negotio dilui
possint: rejectisque omnibus aliis, quas expendi-
mus atque refellimus, interpretandi normis,
vivat in posterum atque vigeat in Christi Eccle-
sia, ut ejus ope orta inter Christianos dissidia
compe-

(182.)

componantur, incorrupta cælestis veritatis do-
ctrina magis magisque stabiliatur, atque propa-
getur, ac animæ nostræ tandem æterna salute
frui, perennisque beatitudinis compotes fieri
queant.

E P I.

EPIL OG U S.

DI multumque deliberavi, mi Lector,
fœtumne hunc meum, jam maturum,
Theologorum tamen plurimis intem-
pestivum monstrosumque appariturum,
velo subjicerem, atque in lucem protruderem;
verò apud me premerem, & in æternum
inæbris damnarem. Ansam huic meæ delibera-
q tini præbuere, animumque, quo se verteret ne-
sciam, suspensum tenuere commoda atque in-
moda, quæ ex ejus divulgatione exoritara-
i vidi videbantur, quæ, qualia quantaque sint,
ognoscere cum è re tua fore puto, ea brevibus
ob oculos ponere, non alienum ab instituto
onstro judicavi.

Incommoda igitur, ut de ipsis primo dicam,
fuere, & quidem satis gravia, quorum alte-
rm me, alterum Christianas concernit Eccle-
s. In iis enim turbas hoc tractatu cratum
metuebam, cum non tantum ferè omnia
nas soleant excitare; Sed, quod præcipuum
non aliquod hic dogma leviuscum, exi-
gique in Religione ponderis ventiletur atque
executiarur, sed tanti, quod post S. Literarum au-
toritatem in Christiana primas procul dubio te-
st, adeoque fundamentum est ac basis, cui re-
qui omnes tam fidei, quam morum articuli
inituntur, & unde tanquam è fonte, pro-
mut ac derivantur. In quo, cum omnes, quæ
christo nomen dedere, atque ad nostram per-
tenere notitiam, Ecclesias hallucinari, atque à
soritate esse remotas, ostenderimus, fieri vix
posse

Q.

posse

E P I L O G U S.

posse videtur, quin in iis quidam suum errorem agnoscentes & deponentes, demonstratamque nobis veritatem amplectentes, sententiam mutant; Alii vero, qui acceptis suis opinionibus lucri vel honoris causa & spe, aut cæco impetu, aut obstinato animo mordicus adhærescunt, ægerri me ferant. Inter quos idcirco, illis nostram, cur recens accessere, sententiam propugnantibus his contra, inveteratam defendendo, oppugnantibus, dissensionis contentionisque funis duce retur, & quemadmodum in Religionis negotiis fieri assolet, acerrime, tanquam pro aris & focis, & summa vi atque impetu dimicaretur, non sine maximo Christiani nominis damno atque decoro.

Mihi vero, quod imminet, incommodum est Theologorum, meam sententiam improbantium ac rejicientium, odium, quod acerbissimum cujuscemodi flagrare iis in more positum est procul dubio in me concitabo. Cum enim interfere cum hisce hominibus comparatum sit, ut supra omnes doctos sese efferant, utpote quilibet solis eloquia Dei esse concredita, atque interpretanda, divinumque commissum culturum firmissime persuasum habent, illico exardescunt atque stomachantur, si quis alias falcem suam in illorum messem mittere audeat: &, cum nihil non veritati examinissim consonum, & a omni erroris consortio longissime divisum qui libet illorum (quamvis inter se in quam plurimi adversis pugnant frontibus) se docere confirmato credat animo; Divinæ majestati atque gloriæ aliquid detractum esse existimant, si quod

datur

E P I L O G U S.

ddn ab ipsis jam statuminatum dogma convellit, ac aliud in ejus locum substitui debet contendatur. Unde etiam sui officii suique zeli putat unusquisque obstare impedireque, ne suid sua inde religio decrementi aut detrimenti coiat; adeoque post iram odium concipiunt, sequentur, quicunque ipsorum opinonibus non subscribit, & aliquid, quod vel latillum ipsorum refragatur placitis, Theologo examinandum orbi proponere non veretur. Aque hujus suæ iræ suique odii virus ut evomunt, illum vulgo, apud quem plurimum valet erum auctoritas, invisum reddunt, nomenque eis indignis modis traducendo, ac calumniis invitiisque onerando, tanquam hæreticorum pessimum, & abominabiles perniciosissimasque eventem opiniones, cane pejus & angue fugientem monent atque jubent; Quod si consequatur, consequitur etiam ut ille, veluti atro carbonatus, ab omnibus vitetur, deseratur, & tale habeatur, ac sic paulatim sua negotiatione, mercaturam, aut quæstu, si opificium exercitat, privetur, atque tandem re familiari comodisque, quibus vitam sustentat suam, exuatur, oeo ut ad summam pauperiem infelicitatemque adactus, miserrime reliquam ætatem transigere cogatur. Utque nihil illius infortunio desit, omnino commiseratio intercludatur, hæc ab ipsis illi procurata mala postmodum pœnam esse justissimam clamitant, quam Altissimo suæ impietatis execrabilisque opinionis luit, ac clara indicia, suæ ipsum hæresios liquido convincunt atque damnant. Simili autem tempestate & nostra posset

E P I L O G U S.

abripi navicula , similibusque, cum inter homine
degamus , eorumque ope atque opera s̄epissime in-
digeamus, illis scopolis, fluctibus obrui, ac in pro-
fundo mergi , si illam tam impetuoso mari , tan-
tisque procellis obnoxio , ac naufragium certissi-
mum minitanti , committeremus.

Atque hæc duo incommoda tanti mihi visa fuer-
ponderis , ut jam aliquot ab annis hujus tractatu
distulerim impressionem , & s̄epius apud animun-
meum constituerim , nunquam illum typis descri-
bi permissurum, aut in publicum emissurum : præ-
ser tim cum præter hæc , experientia doctus etian
animadverterem , ac pro comperto haberem
omnium in Christiana religione Sectarum tan-
Antistites atque Clericos , quam ipsam plebem a
Laicos adeo esse suarum , tum ab infantia , tun
disciplina imbibitarum opinionum tenaces , ut fe-
re citius manu cælum tetigeris , quam illarum ve-
unam , quamvis nunquam serio examinatam
multo minus intellectam , ex ipsorum ani-
mis evellas ; atque adeo me non tantum oleum
atque operam in hoc opusculo conscribend
perdidisse , sed etiam in edendo perditur
esse.

Attamen his omnibus tandem prævaluerunt
mentemque meam de sententia dimoverunt com-
moda, fructusque, quos hinc Christianam Religio-
nem satis uberes percepturam esse, non tenuis af-
fulget spes. Quibus accessit , quod istorum recen-
sitorum incommodorum primum gravius, gravi-
raque Ecclesiæ allaturum mala mihi depinxe-
ram, quam revera similem meæ , si non majorer-
ob causam allata fuisse postmodum compererim

Dun

E P I L O G U S.

num enim hoc apud me premo scriptum , alia
abodiere , quibus multo majoris momenti dogma-
tum , imo ipsum totius Ecclesiæ fundamentum non
nuntium labefactatum , sed convulsum atque ever-
niūm iri videtur , idque sine ulla , nisi inter doctio-
narios aliquos tantum , contentionē : Alterum vero
inclinare , & nominis suppressione subterfugere
imp̄ssim , quæ quamvis nonnihil huic meo Tracta-
ti , mēaque sententiæ damno atque dispicatuī fu-
ra sit apud illos , quibus ex Scriptoris nomine
q̄ triptis pretium statuere , aut siquid Authoris no-
mine non insignitum in lucem exeat , tanquam
egigas , & scripta dentata , lectu indigna , da-
mnam in more positum est : Non tamen id tan-
guntum faciendum duxi , ut aut memorati in-
commodi periculum subire , aut , istius farinæ
olensores librorum susque deque habens , æquio-
lūm lectorum studiis atque utilitati deesse , & com-
boda hinc in ipsis redundatura denegare volue-
am .

Istorum autem commodorum primum & ma-
num est , quod , cum abhinc aliquot seculis S. Li-
trarum interpretatio in dubio posita fuerit , nec
aerios earum sensus interpretes & infallibiliter
sruere , & se eruisse demonstrare potuerint ; unde
pot tantæque inter Christianos pullularunt , ac
niam vigent , indiesque novæ pullulant dis-
ensiones contentionesque : nostra hoc in libello
lidabilita Methodo , atque norma non amplius
in incerto vagari ; sed firmo minimique vacil-
lanti pede inniti ac progredi cuilibet Divinorum
poloquiorum interpreti liceat , adeoque disputatio-
num disceptationumque ferra , quæ tam animose

E P I L O G U S.

atque acriter ducitur , auferri , & universo Christianorum orbi tranquillitas atque pax conciliari , & in æternum stabiliri possit.

Alterum est , quod ex hac nostra sententia non tantis , quantis antea , laborabit difficultatis interpretis munus ; cum enim ostenderimus , omnes Scripturarum veritates esse etiam in veros sensus , pluresque cuilibet orationi inessent , ut possint , erunt ex iis pluribus aliqui investigatu inventuque faciliores , & magis obvii , quam si unus duntaxat eruendus inesset : minoris enim est negotii ad quædam pervenire , ubi multis sunt , quam ubi unum solummodo existit , id ipsum excogitare . Atque hanc ex nostra sententia S. Literarum interpretationi accedere facilitatem agnoscit ipse Chamier . Panstrat . Cathol . Tom . I . lib . 15 . cap . 15 . § . 31 . his verbis Si essent (plures sensus literales) hoc videtur facilius fore Scriptura . Nam difficultas Scripturæ , si qua est , consistit in vero sensu inveniendo . Solent autem quæ multa sunt , facilius inveniri , quam quæ unica : ut experientia docet in singulis rerum generibus ,

Tertium , quod hæc nostra Methodus compendium interpretationi sufficiat in eo , quod non necesse fuerit super alicujus loci sensu omnium seculorum locorumque , aut omnium sectarum Theologos & Divini Verbi interpretes ac commentatores consulere , illorumque sententias expendere : Sed hac à nobis assignata normâ instrutus quilibet proprio marte & Dei mentem vestigare , eruereque , & ab aliis investigatam , erumque explorare , & num genuina sit indubie dignoscere poterit . Quo quantum temporis lucratum ,

E P I L O G U S.

auratum, quantum laboris ac molestiarum declinatum eatur, neminem fugiet, qui quam multa, sive quam magna, in S. Codices elucubrata volumina, Christianorum manibus teruntur, considerare vult coluerit.

Et hæc quidem tria commoda ipsam respi-
ciunt Interpretationem: nempe ut tutius, ut fa-
milius, ut compendiosius expediatur: Sequentia
nem, quæ etiam tria sunt, alia concernunt,
i.e. Literarum depravationem scilicet, varias Le-
ctiones, ac denique Translationem seu versio-
nem. Sed singula perlustremus.

Quartum igitur est, quod nostra hæc interpre-
tandi Methodus, etiam inservire possit deprehen-
sione Codicum tam Hebræorum, quam Græco-
rum mutilationibus ac depravationibus, quorum
fere nulli, si Viro Clarissimo, istarumque rerum
superitissimo credimus, ista contigit felicitas, ut
non sinistras malevalorum manus passus fuerit,
mendisque quam plurimis contaminatus atque
conspurcatus.

Quintum, quod faciat ad variantes S. Scriptu-
ræ lectiones explorandas, & quænam spuriæ,
quænam genuinæ sint dignoscendas, quarum
uberrima est in utriusque Fœderis libris seges,
adeo ut in Veteri tantam esse earum copiam & con-
fusionem, ut difficile sit veras à falsis dignoscere, ipsos
Rabbinos fateri; & si quis omnes inter se committeret,
& excuteret scriptos N. Testamenti codices, quot verba
toidem penè esse inventurum discrepancies, apertis ver-
bis dicere non vereatur idem ille Vir in omni
istius Doctrinæ & literarum genere longe versa-
tissimus.

E P I L O G U S.

Sextum denique atque ultimum est, quod non-nihil momenti habeat ad falsas S. Librorum, aut ex vitiatis textibns, aut spuriis lectionibus adornatas translationes depræhendendas iis, qui Linguarum Originalium sunt ignari, easque addiscendi occasione carent. Hujusmodi autem esse posse, imo vero esse versiones, hinc inde in plurimis observati comprobant lapsus.

Atque hæc tria commoda eodem nituntur fundamento, eodemque modo ex nostra interpretandi profluunt norma. Cum enim nihil non veritati consonum in Scripturis contineatur, nostraque Methodo illa indubie erui, erutamque esse demonstrari queat, eadem quoque omnis corruptus textus, spuria lectio, aut mala tralatio, quæ falsum docuerit detegetur, ac istius notæ esse deprehendetur atque arguetur: adeoque omne, quod hinc portenditur, in falsitatem incidendi, eamque pro veritate arripiendi aut accipiendi amovebitur periculum: quod omnibus aliis interpretibus impendet, & subterfugere deest facultas, quamdiu Lydio lapide destituuntur, quo quæ loca sincera, quæ depravata sint, certo explorare; quæ germanæ, quæ spuriæ sint Lectiones, indubie distinguere; & quæ translationes rectæ, quænam perversæ sint, ac malæ infallibiliter dignoscere queant, quem undenam sibi comparabunt, nos cogitatione assequi non posse fatemur.

Hæc vero sunt, quæ animum meum ab hujus Scripti suppressione ad impressionem, editionemque flexerunt, ac, quando simul cum duobus recensitis incommodis justæ mei judicii stateræ appenderentur, attentoque examine expenderen-

E P I L O G U S.

uidentur, longe præponderarunt. Vnde, quam
primum sese idonea obtulit occasio, me operi ac-
cixi, eique quemadmodum nunc orbi literario
ponitur, extremam adhibui manum. Et quam-
vis, præter bina illa memorata incommoda, aliud,
exiguæ forsan molis, minime me præterierit,
tunpe perplurimos, & quidem præcipue Theolo-
gus aduersus me, meamque sententiam atque exer-
cationem insurrecturos, stylumque stricturos,
fluctus, nisi causæ meæ deesse velim, mihi con-
cediendum & disputationis serra reciprocanda
Seit? Nunquam tamen id tantum in me potuit, ut
unquam de non edendo hoc scripto in cogita-
tionem inciderim, multo minus apud me consilium
arriuerim.

Si enim quispiam nostro huic tractatulo evol-
obendo aliquas horas impendere, & quæ in eo per-
cripta reperiet, judicii sui trutina examinare di-
matus fuerit, ac nostræ sententiæ demonstrationem
alio superstructam esse fundamento, aut ex veris
principiis perperam ac male esse deductam; vel ab
insultibus criminibusque, quibus impeti ab aliis
osset, non ut oportet, defendi, ac teatum teneri; vel
dissentientium sententias uspiam non bene oppu-
nari ac refutari, eorumque argumenta non recte
iulii ac solvi, certo deprehenderit, ac publico scri-
to solide ostenderit; huic & nos publico etiam
cripto, post ingenuam nostri lapsus confessionem,
singulares agemus gratias, quod & nobis nostra er-
ata detegere, & ne iisdem implicarentur se-
lucerenturque, alios impedire operæ pretium
luxerit, nihil carius, nihil antiquius haben-
es impensisque exoptantes, quam veritatem

E P I L O G U S.

doceri, & in rectam viam, si ab ea deflexerimus, reduci.

Quod si vero quis alias, nostram mentem nondum recte assecutus, talia in medium produxit, talesque moverit difficultates, quæ & ipsius morari, & aliis obicem ponere possent, quo minus omni ex parte nostræ Demonstrationis vi atque evidētia intelligeretur, aut sententiæ nostræ à contortis in eam objectionum telis plen vindicatio perspiceretur, aut aliarum à nostra dis sentientium opinionum adornata refutatio perci peretur, ac sic in eam manibus pedibusque iretur omnes illico istos illis scrupulos eximere, istasque almæ Veritatis luci officientes nebulas disseuter pro virili parte conabimur, tempus nostrum & quicquid nostri est, optime collocatum repu tantes, si proximo in veritate, & quidem tant momenti, assequenda, facem aliquo modo prælū xerimus, atque opem aliquam attulerimus.

At si quis denique, suæ à puerō vel magistris in stillatae, aut cæco impetu devoratae opinioni, tan quam stipiti, affixus, ac idcirco, quicquid ab e discrepat illico falsum suoque odio ac repudio di gnum, antequam inspexerit, existimans, in no irruat, nostramque sententiam atque exercitatio nem, quam solidis argumentis ac rationibus in firmare nequit, stolidis commentis, & cavilla tionibus arrodat, & in Authorem convitiis ca lumniisque debacchetur: Vel multa S. Scriptura loca congerat, atque accumulet, ex iisque, fin veri sensus eductione ac demonstratione, copio sam instruxerit aciem, & nostræ sententiæ, fin invatione atque oppugnatione, opponat, quem admo

E P I L O G U S.

modum id quibusdam Theologis solenne est :
Hic & similibus aliquid reponere non dignabi-
tur ; neque enim mihi , unice hoc scripto Veri-
tati eruendæ studenti , cum convitiatore convi-
tiis certare , ac digladiari , eique resorben-
dm calumniam (aliam enim non meretur re-
fensionem) regerere non libet , utpote cuius ani-
mrus semper alienissimus fuit ab intemperie illa tri-
buli & scoptica , qua , tanquam effrænata rabie
errecti , multi scriptores verbis alperrimis atque
terribilissimis , tanquam verberibus & morsibus , se
civicem excipiunt atque dilacerant , & calamos
quæ (ut ait egregius hujus seculi Philosophus)
humanitatis instrumenta esse debebant , velut in
abiquispides gladiorum acuunt , quibus alter in alterius
maximam petulantissime insultet ac grassetur . Præter-
tamen nec mihi tantum suppetit otii , ut illud , quod to-
tum studiis & veritati indagandæ consecravi , vel
in villatori , vel nugacissimo Scripturæ locorum ac-
cumulatori respondendo impendere , ac sic turpiter
liberodigere velim ; cum hac in controversia deciden-
da nihil lucis atque opis talia subministrare queant
sæca , utpote in qua de horum sensus investigandi
suntque inveniendi norma disceptatur , atque dispu-
tatur . Quare in antecessum sciat unusquisque , in cu-
ius manus hæc nostra pervenerit exercitatio , si ad-
versus illam in litem prodeant scripta quædam
qualia non pauca forsitan sunt proditura) quibus
nihil videat reponi responsi , me omnia ista instar
marinæ , aut potius furfuris existimare .

Atque adeo etiam præmonitum , rogatumque volo
quemlibet , qui adversus me scribere , meamque sen-
tentiam exercitationemque impugnare sataget , ut
rem

E P I L O G U S.

rem ipsam aggrediatur, & ab omni cavillatione atque calumnia abstineat ac sibi temperet, si aliquis à me suo scripto cupiat rescriptum iri; Ac præter ea, quo distinctius omnia expediantur, ne hanc nostram de Norma S. Literas interpretandi Quæstionem cum illa de Jūdice controversiarum Theologicarum, aut alia, si qua forsan huic affinis occurrat confundat neque commisceat, ut apud Theologos fieri consuevit; sed accurate separat atque discriminet, & primam tantum, reliquas omnes missas faciendo, sibi ventilandam atque executiendam in manus sumat. Quæ si præstiterit fidem meam vicissim obstringo, me ipsum similem in modum humaniter ac benigne excepturum, & motis ab ipso dubiis difficultatibusque, quoad vires sufficient meæ, satisfacturum, sperans atque confidens, imo nullus dubitans, quin tandem mecum veritatem sit consecutus, illique manus dans arenâ cessurus.

Hoc vero ut facilius feliciusque succedat, nee non quicquid scrupuli, quod ad contradicendum viam aperire posset, quantum quidem in nobis positum est, præveniatur; unum, & quidem, nostro judicio, satis magnæ molis amovere studebimus, firmiter persuasi, eo sublato, reliqua omnia fore plana atque expedita. Est autem ille, quod, si eo, quo statuimus, modo Philosophia sit S. Literas interpretandi norma, ipsæ S. Literæ inutiles, & frustra exaratæ atque ad nos transmissæ videantur. Cum enim omnium Scripturæ sensuum, qui ope Philosophiæ eruendi atque explorandi sunt, veritates ante, quam eruantur atque explorentur, perspectæ esse debeant; quid opus erit, Scripturam

E P I L O G U S.

mi adire, eamque consulere, ut illæ ex ea hau-
muntur atque perdiscantur, aut eam illis explicare
que exponere, cum istis explicationibus illæ,
im cognitæ, non magis cognoscantur, nec etiam
confermentur? Quandoquidem igitur hoc modo
veritati docendæ, nec firmandæ inserviat
scriptura, nullius etiam usus esse videtur, quod
unanimi Christianarum omnium locorum
seculorum Ecclesiarum refragatur con-
fessui, quæ uno ore omnes, summam ejus esse at-
que maximam utilitatem, continuo prædicarunt,
atque pronunciarunt.

Nodus autem hic ut commode solvatur, atque
dilucide explicetur, altius repetendum totum hoc
negotium putamus. Omnia vocabula dupliciter
considerari queunt, vel absolute vel respective.
Absolute cum considerantur iterum duplia sunt,
vel quatenus voce efferuntur, vel quatenus manu
scribuntur. Quatenus efferuntur, sunt soni vo-
cesque ore prolatæ; & in aere productæ: quate-
nus vero scribuntur, characteres & notæ in char-
ta aliave materia exaratæ atque depictæ: utroque
modo entia realia dici possunt. Respective vero
spectantur, quando non tam hæc eorum natura,
quam respectus & relatio attenditur, quæ in eo po-
sita est, quod aliarum rerum sint signa, & quidem
non naturalia, ut vocant, quæ aliquem cum signa-
to in ipsa natura habent connexum: Sed arbitraria,
quæ ex hominum instituto & beneplacito signifi-
cant, ut supra cap. 2. diximus. Cumque tota signi-
ficiencia non à natura; sed ratione depen-
deat, erunt eatenus quoque tantum entia ra-
tionis: atque adeo cognosci quidem possunt
per

E P I L O G U S.

per se sola, quatenus absolute spectantur; at non nisi mediantibus aliis, nempe significatis, quatenus respective, & tanquam signa accipiuntur: cum Relatorum proprietas sit, esse simul cognitione. Sic ex. grat. vocabula *homo* & *arbor*, quando tanquam soni ore producti, aut picturæ literis adornatæ considerantur, per se intelligi possunt; sed quando tanquam signa conceptuum aut rerum, quæ istis nominibus denotantur, spectantur, sine istis sciri nequeunt. Cumque cognitionis absoluti prior sit, quam respectivi, conceptus aut res, & vox absolute spectata, cogniti esse debent, antequam hæc tanquam signum, & illi tanquam signata cognosci queunt. Prius enim novimus *hominem* aut *arborem*, & hæc vocabula per se; & postea constituimus inter nos, hæc vocabula istos conceptus aut res significatura, aut jam significare ab aliis constitutum esse discimus. Quoniam vero multiplex apud Philosophos occurrit cognitionis, intellectualis, sensualis, vel alia rudior, si qua est, non necesse est, illam de qua heic sermo habetur, esse accuratam & intellectualem, quamvis esse possit; sed sufficit sensualis, aut alia minor, si qua reperiatur. Neque enim ut sciam, quid voce *homo* aut *arbor* denotetur, illorum intima natura mihi esse perspecta debet; sed satis est vel semel vel aliquoties me illos vidisse, aut alio sensu accepisse, vel alio modo ad eorum aliqualem cognitionem pervenisse, quemadmodum id cuilibet notum. Ex quibus omnibus, ut & quod vocabula nullam analogiam, nihilque conceptum rerumve significatarum in se contineant, haud difficile colligere est, quantum menti in
rerum

E P I L O G U S.

term cognitione adipiscenda opis præstare
quint. Primo enim nulla vocabula, si seorsim
furantur, eorumque ignoretur significatio, un-
qm rerum, quas denotant, ideas in intellectu
prudere poterunt. Nam quamvis centies &
amplius audias, vel legas voces has, *Deus* &
Omniscientia, nequaquam eo in Dei vel Omnicien-
tia cognitionem duceris. Deinde etiam, quam-
qm conjunctim in oratione proponuntur, re-
mique quas designant, aliquam sensualem ru-
dremve habemus cognitionem, nullo tamen
modo intellectualem gignere valent: neque enim
hic procreandæ sufficit illa, aut si qua infra eam
psita est. Sic ex. grat. si in hanc enunciationem
Deus est omniscius, incidat quis, qui rudi duntaxat
cognitione, non vero accurate noverit, quid
Deus & *Omniscientia* sint, non assequetur inde
vram intellectualemque hujus integræ senten-
te, ita ut mente clare distincteque percipiat,
deum esse omniscium. Denique quantumvis cla-
is distinctasque rerum vocibus significatarum,
ex. grat. *Dei* & *Omniscientiae* menti repræsentatas
beatibus ideas, nondum tamen hæc oratio, *Deus*
omniscius, si legatur vel audiatur, causa poterit
se per se, quod, ut oportet, intelligas, Deum
non esse omniscium, sed tantum occasionalis, impul-
sa, aut aliqua similis. Neque enim illæ voices
perera causalitate efficere queunt, ut certo evi-
enterque perspectum habeat quis, *Omnisci-
entiam* ad Dei naturam pertinere: sed tan-
tim sunt occasio vel incitamentum, quo intel-
lectus erigitur ac inducitur, ut ideas *Dei* &
Omniscientiae attentius contempletur, ac inter-
se

E P I L O G U S.

se conferat, ac sic hanc in illa necessario includere deprehendat.

Jam vero quoniam omnes libri ex orationibus inter se connexis copulatisque constant atque conflantur, evidentissime consequitur, summam maximamque, quam rebus vere accurateque cognoscendis, intelligendisque præbere; queunt utilitatem, in eo solo consistere, quod Lectori cogitationem injiciant, eumque excitent ad ideas, quam rerum in mente efformatas habet claras atque distinctas, quæque in illis libris vocabulis denotantur, contemplandas, inter se comparandas ac, num una alteri includatur aut connexa sit, examinandas: nulla vero ratione intellectum in veram rerum cognitionem ex aut per se posse deducere; multo minus menti ideas claras distinctasque, si antea infusæ, inditæque non fuerint, indere, aut infundere, aut imprimere, aut alio aliquo modo ingenerare.

His prælibatis, ad supra motam difficultatem amovendam dicimus, S. Scripturam, quoniam cum aliis libris in eo, quod ex orationibus componatur, convenit, etiam cum iisdem in veritate docenda convenire debere: atque adeo tantum conducere ad lectores suos excitandos compellendosque, ut de rebus, de quibus in illa sermo fit, cogent, in illas inquirant, & num ita, quemadmodum proponitur, cum iis comparatum sit, examinent. Quod ut præstent, Philosophia, & quicquid jam cognitum atque perspectum habent in subsidium vocandum, quo, qui prædicatum subiecto conveniat, perspiciatur, enunciationis veritas eruatur, & simul verus sensus eliciatur atque educatur.

E P I L O G U S.

catr. Vnde liquet veritatem non semper , in
Scripturæ per Philosophiam interpretatione,
serum præcedere debere : adeoque minime su-
peracaneum esse, Scripturam adire atque consu-
es ; non quidem ut illa veritatem aut per se
mutibus nostris ingeneret, aut clariorem distin-
ctremque reddat , aut magis firmam faciat : sed
ut quemadmodum diximus , occasionem mate-
riique cogitandi suggerat, & quidem de talibus,
de quibus forsitan alias nunquam cogitassemus.
Orum etiam summam hominum beatitatem
accercentium , adeoque illis præ cæteris omni-
m conducentium ; non autem veritatis docendæ
rectu ejus utilitas , & maxima , & aliorum
librorum utilitati longe anteponenda est : quem-
admodum passim omnium librorum utilitas pro-
rum, de quibus agunt , præstantia aut vilitate
magni aut parvi ducitur atque æstimatur.

Atque ex his etiam luce meridiana clarius appa-
re, quam longe à veri tramite deflectant, ac mi-
ses errent illi Theologi , qui ex solarum S. Li-
ttarum lectione, sine ulla alia rerum considera-
tione atque contemplatione , solidam SS. Theo-
logiæ notitiam hauriri posse, sibi persuaserunt, at-
que aliis persuadent , solamque adeo ejus lectio-
nem commendantes , à Philosophiæ , aliarumque
ingeniarum disciplinarum studio abducunt atque
derrent : Cum sine his ne unius quidem rei per-
fecta scientia inde addisci , aut idea clara ac distin-
cta acquire : imo falsa ac perversa sola ejus lectio-
ne corrigi queat; tum enim omnes , qui S. Codi-
cis lexitant , eosdem de rebus , quæ in illis per-
ficitantur , deberent habere conceptus. Quod

P

cum

E P I L O G U S.

cum non fiat, alia, quia id confici possit, via tentanda atque terenda erit; seria nempe adhibitatio præjudiciorum abdicatione, & attenta rerum ipsarum contemplatione, ac ex his emergente vera earundem cognitione, quæ Philosophia est.

Quocirca omnes, qui Theologiæ operam nant, quique nostræ sententiæ assequuntur amplectenturque veritatem (neque enim omnes tam obsecatos, ut nulli ejus lux sit affulsura, aut tam obstinatos, ut nullum ad suas partes pertractura sit, credimus) monitos regatosque volumus ut ad veram sibi, si nondum ea imbuti sunt, comprehendere parandam Philosophiam, eaque auspice & duce rejectis præjudiciis dogmatibusque in Theologiæ fine certo inconcusoque fundamento admissis, ac nova reperiunda ac stabilienda, aut vetera vera confirmando ac demonstranda omnes ingenii intendant nervos, omnia sua dirigan studia.

Et quamvis admodum brevi angustoque conclusa adhuc sit ambitu, adeoque non multa huius facientia sufficere queat, cum apud veteres, si Mathematicos excipias, Philosophos nihil fere solidoliter evidenterque demonstrati occurrat; & à recentioribus id genus pauca tantum exigitata atque reperta sint: Satius tamen meliusque censemus pauca vera certo cognoscere, quam multa falsa atque dubia, tanquam vera atque certa, & sibi persuadere, & aliis obtrudere. Quibus adde, quod non levis arrideat spes, Philosophiæ pomœria his temporibus, quibus maximus ille ejus instaurator atque propagator Renatus Des Cartes

orbis

E P I L O G U S.

ori literario facem præluxit, suoque præivit
templo, ab aliis, qui ipsius vestigiis insisteret
varent, longe lateque extentum iri; ac talia de
Deo, Anima rationali, summa hominis felicitate,
Sicut genus aliis ad vitæ æternæ acquisitionem
sicut antibus, in lucem protractum, quæ utram-
que in Scripturis interpretandis paginam absolu-
vit, ac viam sternen parabuntque planam,
sique rectam, qua Christi Ecclesia, hactenus di-
visa atque continua divulsa dissidiis, in amici-
tatem suaviter coeat ac confluat, cuius arctissi-
mus dulcissimisque astricta vinculis, in posterum
vita atque unanimis his in terris vigeat, floreat,
crescat, nec non in sinum suum alienas adhuc
esse gentes pertrahat & alliciat, ac tandem in
angelis beata triumphet.

F I N I S.

76.1226